

1980/81:138

Onsdagen den 13 maj

Kl. 10.00

Förhandlingarna leddes till en början av andre vice talmannen.

1 § Anmälan om kompletteringsval till utrikesnämnden

Anf. 1 ANDRE VICE TALMANNEN:

Som ny ledamot i utrikesnämnden efter Bertil Lidgard har moderata samlingspartiets partigrupp anmält Gösta Bohman och som ny suppleant efter Ingrid Sundberg anmält Bertil Lidgard.

Andre vice talmannen förklarade valda för återstoden av riksdagens innevarande valperiod till

ledamot i utrikesnämnden

Gösta Bohman (m)

suppleant i utrikesnämnden

Bertil Lidgard (m)

2 § Justerades protokollet för den 5 innevarande månad.

3 § Föredrogs men börjades åter

Skatteutskottets betänkanden 1980/81:50 och 54

Försvarsutskottets betänkande 1980/81:26

Onsdagen den
13 maj 1981

*Anslag till kultur-
ändamål*

Föredrogs kulturutskottets betänkande 1980/81:26 om anslag till kulturändamål och internationellt-kulturellt samarbete (prop. 1980/81:100).

Anf. 2 ANDRE VICE TALMANNEN:

I fråga om detta betänkande hålls gemensam överläggning för samtliga punkter. Under den gemensamma överläggningen får yrkanden framställas beträffande samtliga punkter i betänkandet.

Anf. 3 GEORG ANDERSSON (s):

Herr talman! Den kulturpolitiska situationen inger stor oro. Denna oro har under den senaste tiden tagit sig många uppmärksammade uttryck. Genom ett antal stora demonstrationer har olika grupper försökt att påverka riksdagens ledamöter. Jag tänker då främst på den imponerande manifestation här på Sergels torg som genomfördes av flera tusen kulturarbetare den 25 mars. De protesterade med kraft mot den kulturella nedrustning som nu pågår.

Kort tid därefter uppvaktades riksdagen av en grupp författare som överlämnade en bok till var och en av riksdagens ledamöter. Deras krav gällde värdesäkring av bibliotekersättningen. Sedan regeringens budgetproposition blev känd har vi till kulturutskottet fått ta emot en jämn ström av skrivelser från institutioner och organisationer som är verksamma på kulturområdet. De har alla uttryckt allvarliga farhågor för den åtstramning de nu hotas av.

Ytterligare ett exempel: Häromdagen marscherade ungdomar här i Stockholm i en stor demonstration mot neddragningen av musikskolans resurser. Även om det inte direkt berör kulturutskottets anslagsområde, faller det väl inom ramen för dessa protester mot den kulturella nedrustningen.

"Till sång och spel och dans, måste alla få en chans", var en av parollerna i denna demonstration. Jag tycker att den i all sin enkelhet uttrycker något väsentligt. Alla måste få möjlighet att tillgodose sina grundläggande kulturella behov. "Kultur är ingen lyx som man kan avvara i kärvare tider utan tvärtom något viktigt just då", sade en av demonstranterna.

Han har så rätt. Det är precis samma uppfattning vi ger uttryck åt i den socialdemokratiska partimotionen om kulturfrågor.

Vi skriver där: "Trots ett mycket bekymmersamt budgetläge är det enligt vår mening nödvändigt att avsätta medel för fortsatta satsningar på kulturområdet." Kulturpolitiken har nämligen en strategisk betydelse när det gäller att möta samhällsförändringar.

Genom kulturaktiviteter utvecklas idéer, åsikter och tankar. Om de kulturpolitiska insatserna utformas så att alla människor kan delta i kulturarbetet, kan det bli ett verkningsfullt medel i kampen för förbättringar i samhället.

Socialdemokratins mål är inte begränsat till att ge människorna tillgång till

god litteratur, teater, musik, dans och bildkonst. Vi vill också att de själva genom kulturella aktiviteter skall få möjlighet att ge uttryck åt sina åsikter, känslor och erfarenheter. En sådan kulturpolitik främjar både individens och samhällets utveckling.

Den borgerliga kulturpolitiken är nu tydligt på väg bort ifrån de kulturpolitiska mål som riksdagen satte upp 1974. Det som pågår kallas med den borgerliga vokabulären för besparingar eller rationaliseringar. Men i verkligheten är det fråga om åtstramning och nedläggning. Effekterna av denna politik innebär mindre decentralisering, försämrade villkor för eftersatta grupper, ökat utrymme för kommersialismens negativa verkningar och därmed också svagare skydd för yttrandefriheten. Även insatserna för konstnärlig och kulturell förnyelse försvagas. På alla dessa områden avlägsnar sig nu den borgerliga kulturpolitiken från de antagna kulturpolitiska målen.

Den borgerliga politiken drabbar kulturen på två sätt. För det första sker nu åtstramningar på det statliga området med besvärande verkningar. En rad verksamheter får vidkännas faktiska nedskärningar. Kulturverksamhet kan emellertid sällan rationaliseras. Man kan rimligen inte spela Beethovens symfonier snabbare eller plocka bort några stämmor i orkestern. Författarens, bildkonstnärens, dansarens skapande verksamhet kan inte rationaliseras utan att det görs avkall på den konstnärliga kvaliteten.

Den borgerliga politiken drabbar för det andra kulturområdet kanske ännu hårdare på det kommunala området. I den ytterst besvärliga situation som kommunalpolitiken hamnat i på grund av borgerlig åtstramning av den offentliga sektorn beskärs nu också kultursektorn på ett ytterst allvarligt och kännbart sätt.

Minskade anslag innebär färre föreställningar av teater och musik, färre konstnärliga bilder, färre nya böcker, ett minskat utbud av kvalitetsfilm osv. Minskade resurser medför att de människor som redan har dålig tillgång till kulturutbud drabbas i första hand. Den uppsökande verksamheten skärs bort. Det blir de som redan är välmotiverade för kulturverksamhet och som har råd att betala som klarar sig bäst. Därmed avlägsnar sig den borgerliga kulturpolitiken också medvetet från jämlikhetsmålet.

Finns det då skäl för dessa påståenden redan efter de besparingar som hittills har skett? Är det inte en hotbild jag målar upp?

Jag hävdar att skadeverkningarna redan är omfattande. De märks i biblioteksverksamheten. Minskade mediaanslag och begränsade öppettider leder till minskad utlåning. Regionmusiken måste begränsa sitt utbud. Detsamma gäller riksteatern. I båda fallen drabbar det barnkulturen hårt. Fria grupper tvingas lägga ner. Detta är bara några exempel på vad som sker nu. Och en fortsatt åtstramningspolitik, som har aviserats, kommer att få mycket förödande konsekvenser på kulturområdet.

Jag har redan angett ett skäl till dessa effekter, nämligen att kultursektorn inte som vissa andra verksamhetsområden kan rationaliseras utan att vandaliseras. Ett annat skäl till att nedskärningar snabbt får svårartade konsekvenser är att den statliga kulturpolitiken fortfarande är att likna vid en

*Anslag till kultur-
ändamål*

ganska späd planta. Den har inte hunnit utveckla ett djupt och förgrenat rotsystem. Den är därför i behov av både rikligt näringstillskott och regelbunden bevattning. Regeringens politik tillgodoser inte dessa behov. Plantan riskerar därför att vissna.

I de socialdemokratiska motionerna och de många reservationerna till det betänkande vi nu behandlar varnar vi främst för två allvarliga följder av regeringens kulturpolitik. För det första konstaterar vi att barnen blir ännu mer utlämnade till det kommersiella kulturutbudet med kanske långsiktiga skadeverkningar. För det andra medför den borgerliga kulturpolitiken en successiv försämring av arbetsvillkoren för de konstnärligt yrkesverksamma.

Barnen far illa i flera avseenden i dagens samhälle. Föräldrarna har ofta litet tid för umgänge med barnen. Rörligheten på arbetsmarknaden liksom arbetslösheten torde ofta medföra de största skadeverkningarna för barnen. Växande alkohol- och narkotikaproblem drabbar barn och ungdomar mycket hårt.

Det kommersiellt spekulativa kulturutbudet exploaterar hänsynslöst barnens otillfredsställda behov. En stor del av det kommersiella utbudet präglas av livsmönster och värderingar som vi i hem, skola och föreningsliv försöker bekämpa. Jag vill främst peka på de groteska våldsskildringar som förmedlas på videomarknaden. I det kommersiella kulturutbudet till barnen förmedlas också förlegade könsrollsmönster, glorifiering av drogkonsumtion och misshushållning med mänskliga och materiella resurser.

Vi har en rad år krävt att en parlamentarisk kommitté skulle få i uppdrag att kartlägga den kommersiella kulturindustrin för att få fram ett underlag för motåtgärder. Detta krav har avslagits med hänvisning till kulturrådets uppdrag på det här området. Men kulturrådet har inte fått resurser för detta arbete. Vi föreslår nu att kulturrådet skall få utredningsresurser. Om den borgerliga majoriteten menar allvar med tidigare hänvisningar till kulturrådets arbete borde den rimligen anvisa några medel. I stället utsätts nu kulturrådet för aktiv bekämpning från flera håll, främst från företrädare för moderata samlingspartiet.

Men uppenbarligen vill den borgerliga majoriteten inte bekämpa kommersialismens negativa verkningar. Regeringens proposition om videovåldet är ett tydligt exempel på den undfallenhet och likgiltighet som kännetecknar den borgerliga politiken när det gäller ingrepp mot kommersiella krafter.

Dess värre präglas den borgerliga politiken inte heller av aktivitet när det gäller att ge barn och ungdom ett kvalitativt bra kulturutbud. Barnkulturpropositionen för ett par år sedan blev bara en liten gest av god vilja under det hastigt flyende internationella barnåret.

De förslag som vi socialdemokrater lägger fram berör insatser för barnen på hela det kulturpolitiska fältet. Det räcker inte med vissa punktvisa insatser. Nu är det ytterst angeläget att förbättra barnens hela kulturmiljö. Vi menar att staten här bör gå före med gott exempel. Vi måste ställa krav på kulturinstitutionerna att prioritera insatser för barn. Och det är min förhoppning att kommunerna vill göra samma prioritering.

Vi politiker måste få upp ögonen för barnen och deras behov. Det är i dagens kulturpolitik som barnens levnadsmönster och barnens människosyn formas. Det är hög tid att börja bry sig om barnen.

Låt mig återge ett barns upplevelse genom en dikt av Kaj Beckman:

Somliga människors ögon
ser på mig
utan att se.
Då undrar jag
om jag finns –

Andra har ögon
som bryr sig om.
ögon som ser.

Då vet jag
att jag finns.
Då tror jag
att det är bra.

Tyvärr ser politikernas ögon ofta på barnen utan att se. Alltför sällan har de ögon som bryr sig om.

Våra förslag till ökade insatser för barnen innebär naturligtvis ingen radikal förändring av deras situation. Men förslagen är ett allvarligt försök att i handling visa vår vilja att bry sig om, att i handling prioritera barnkultur.

Sammanlagt föreslår vi ett resurstillskott på 27 milj. kr. Det fördelas med 1 miljon på filmens område, 4,4 milj. kr. till litteratur och bibliotek, 3,2 milj. kr. till museer och utställningar, 4,5 milj. kr. till musikområdet och 7,3 milj. kr. till teater. Övriga medel, ca 7 milj. kr., anvisas främst till organisationslivets insatser för barnens kulturaktiviteter.

Lars-Ingvar Sörenson och Ing-Marie Hansson kommer senare i debatten att närmare utveckla synpunkter kring några av dessa områden.

De insatser vi föreslår skulle skapa bättre kulturella levnadsvillkor för barnen. Men åtgärderna skulle också aktivt bidra till ökade arbetstillfällen för kulturarbetare. Det är det andra som jag ville betona.

Arbetslösheten bland kulturarbetare är redan nu mycket hög. Den uppgår till mellan 5 och 7 % av dem som är anslutna till LO och TCO. Detta är ett oansvarigt slöseri med viktiga skapande resurser i samhället.

Vi är alla beroende av ett levande och utvecklande kulturliv. För att säkerställa ett kulturutbud med hög kvalitet på alla områden är det viktigt att skapa goda arbetsvillkor för de konstnärliga yrkesutövarna. Kulturarbetarna stimulerar debatten, de tecknar visioner som kan ge framtidstro och inspiration, de ger oss bestående upplevelser. Kort sagt: De hjälper oss att leva.

Men kulturarbetarnas ekonomiska situation är i många fall miserabel.

Onsdagen den
13 maj 1981

*Anslag till kultur-
ändamål*

Nyligen gjorda undersökningar visar att deras inkomster har sjunkit kraftigt under senare år. Detta gäller särskilt bildkonstnärer, tonsättare och författare.

Regeringens ekonomiska politik har medfört ytterligare påfrestningar för kulturarbetarna. Arbetslösheten ökar och ersättningarna för utfört arbete, när sådant erbjuds, går nedåt.

Kulturanslagen måste därför hållas på en sådan nivå att kulturarbetare och folkbildning kan fortsätta att utveckla sin verksamhet. Hela samhället behöver dessa insatser mer nu än kanske någonsin.

Samhället måste ta ansvar för en bibehållen realnivå på utgående ersättningar till kulturarbetare. Anslagen måste också förknippas med skyldighet att trygga kulturarbetarnas sociala säkerhet.

Principen om ersättning för utnyttjande av upphovsmäns verk bör utvidgas genom införande av visningsersättning till bildkonstnärer och konsthantverkare. Vi menar att regeringen skyndsamt bör lägga fram förslag om såväl visnings- som utställningsersättning. Ett bifall till vår reservation nr 7 skulle vara av stor betydelse för stora grupper av konstnärligt verksamma, främst då författare, bildkonstnärer och konsthantverkare.

Jag har under den senaste tiden deltagit i ganska många offentliga debatter om den kulturpolitiska situation vi nu befinner oss i. Jag har därvid gjort den glädjande iakttagelsen att intresset för kulturfrågor tycks öka hos allmänheten. Man märker en växande insikt bland människor om behovet av en skapande och gemenskapsfrämjande kulturverksamhet. Det gäller särskilt barnkulturområdet.

I de partipolitiska debatter jag deltagit i har jag märkt en ganska stor åsiktsskillnad mellan de borgerliga företrädarna. Det är moderaterna som har stått för den hårda, ibland närmast kulturfiendliga linjen, medan folkpartister och centerpartister ofta tävlat om att visa kulturen sin välvilja.

Med denna erfarenhet som bakgrund är det intressant att se med vilken enighet de borgerliga i kulturutskottet avvisat alla våra förslag. Man har inte ens unnat sig att uttala förståelse för våra krav. Kallt och mekaniskt har man hänvisat till den ekonomiska situationen.

Slutsatsen av detta måste vara att alla tre borgerliga partierna är lika ansvariga för den kallsinniga inställning mot barnkulturen som redovisas. Det yttersta ansvaret bär naturligtvis kulturministern. Jag noterar att han inte är här i dag, men det har väl sin förklaring i de omstöpningar av regeringen som pågår. Kulturministern har som sagt det yttersta ansvaret, men det är viktigt att här notera att de borgerliga är eniga på varje punkt. Här har några öppningar till uppgörelser med oss socialdemokrater inte stått till buds. Jag vill beklaga att vi då inte fått något som helst utrymme för ökade insatser för barnen och för kulturarbetarna. Barnen utsätts därmed alltmer för de kommersiella krafternas förförelser.

Jag ber, herr talman, att med det anförda få yrka bifall till samtliga socialdemokratiska reservationer vid kulturutskottets betänkande nr 26.

Anf. 4 EVA HJELMSTRÖM (vpk):

Herr talman! Kulturpolitiken är ett oerhört väsentligt område, inte minst i ekonomiska kristider när reaktionens krafter växer sig allt starkare.

I Sverige har ju till följd av de borgerliga regeringarnas ekonomiska politik folkomflyttningarna ånyo skjutit fart. Arbetslivet förändras i ett allt snabbare tempo. Människor berövas sina jobb, sin sociala tillhörighet, sin identitet och självkänsla och överlämnas till värderingar och livsstilar som går stick i stäv mot de mål vi satt upp för skola, kulturpolitik och samhällsutveckling. De överlämnas till den medvetandeindustri som förutsätter och bevarar förtryck och kulturell fattigdom såväl i arbetet som på fritiden, utlämnas till den kulturindustri som växer sig allt starkare och drabbar inte minst barnen och ungdomen.

Därför, herr talman, blir det i kärva tider än väsentligare att se till att vår kultur ges möjlighet att utvecklas och blomstra. Det blir i kristider än viktigare att ge våra kulturarbetare reella möjligheter att arbeta. Och det blir än väsentligare att se till att de mål uppfylls som säger att kulturpolitiken skall "ge människorna möjlighet till egen skapande aktivitet och främja kontakten mellan människor" och att den skall utformas "med hänsyn till eftersatta gruppers erfarenheter och behov".

Jag tvingas konstatera att regeringen går den rakt motsatta vägen. Kulturen sätts på undantag. Nedskränningarna av anslagen till kommunerna drabbar kulturen hårt liksom andra inskränkningar på den offentliga sektorn. Biblioteken stängs, bokbussar dras in, arbetsplatsutlåningsverksamheten skärs ned, museiverksamheten försämras – främst då den öppna utåtriktade delen –, föreningsliv och ungdomsorganisationer får minskade möjligheter att nå ut med sina aktiviteter, teaterverksamheten – och främst då barnteaterverksamheten – skingras, medan den kommersiella kulturindustrin allt starkare befäster sitt grepp över människorna – och vår nationella kultur utarmas till förmån för angloamerikansk smörja.

Vänsterpartiet kommunisterna har väckt ett 15-tal motioner på kulturpolitikens område vid årets riksmöte. Dessa spänner över ett vitt fält, alltifrån *inrättandet av ett bruksgeografiskt museum för att söka bevara typografkonsten* till att handla om den elektroniska framtid vi står inför genom de nya mediernas genombrott, såsom videokivor och annat.

Jag skall här uppehålla mig vid fem av dem. Hans Petersson i Hallstahammar kommer senare i debatten att närmare ta upp språket – det skrivna språket och bildspråket. Han kommer därvid att ta upp vårt krav på en bibliotekslag, höjd biblioteksersättning till författarna, stöd till mindre bokförlag och annat.

Ett genomgående tema för samtliga våra motioner knyter an till de av riksdagen fastställda målen för kulturpolitiken, nämligen att slå vakt om yttrandefriheten, att motverka kommersialismens negativa verkningar och att, som jag framhöll tidigare, söka nå eftersatta grupper och utforma kulturpolitiken utifrån deras erfarenheter och behov.

Vi inom vänsterpartiet kommunisterna söker i vår kulturpolitik – till skillnad från vad som gäller för den hittills förda kulturpolitiken – fylla dessa

Nr 138

Onsdagen den
13 maj 1981

*Anslag till kultur-
ändamål*

vackra målsättningar med en strategi där vi utgår från en ideologisk grundsyn präglad av arbetarrörelsens tidigt framförda men av socialdemokraterna alltför ofta förfuskade målsättningar.

Arbetarrörelsens uppgift har varit och måste vara att verka för solidaritet och gemenskap – att gå i spetsen för en vardag präglad av socialistiska ideal riktade mot liberal cynism och falsk valfrihet, falsk därför att den inte är reell.

Vad Jan-Erik Wikström och hans stympade regering erbjuder är tvång, ett tvång som framför allt drabbar barnen. Det är ett tvång bestående i att man genom att man skär ner de seriösa alternativen så erbjuder man i realiteten barnen och ungdomen bara ett alternativ – ett alternativ bestående i våld, falsk idyllisering av verkligheten, skenlösningar och fragmentarisk information.

Det är mot denna bakgrund vi ånyo för femte året i följd för fram kravet på en parlamentarisk utredning om kommersialismens verkningar på kulturområdet, en utredning som vi menar skulle kunna arbeta snabbt, eftersom mycket redan finns dokumenterat, och lägga fram konkret målinriktade förslag, som skulle motverka utarmningen inom kulturlivet såväl genom positiva alternativ till förändringar som genom restriktioner, som skulle dämpa den kommersiella kulturindustrins expansion.

Herr talman! En särskilt utsatt grupp i samhället också vad gäller barnen och ungdomen är invandrarna. Sverige är i dag ett flernationellt land, och alla nationella minoriteter måste tillförsäkras rätten att bibehålla och utveckla sin egen kultur.

I vpk-motionen 959 framhålls särskilt att det kulturella arvet är den grund på vilken människorna bygger sin personlighet och sin nationella och klassmässiga identitet. Det är därför uppenbart att möjligheterna för invandrarna att ta del av och utveckla sin kultur är nödvändiga för att stärka deras identitet och självkänsla. Invandrarorganisationerna måste självfallet här inta en central roll.

Nu har kulturrådet för fjärde året i följd krävt särskilda anslag för kulturverksamhet bland språkliga minoriteter, anslag som vi från vpk i förhållande till behovet betraktar som alltför blygsamma.

Utskottet säger att det är angeläget att tillgodose jämlikhets- och rättvisekrav inom kulturlivet. Utskottet säger också att kulturverksamheten skall främjas inom ramen för de allmänna anslag som utgår till kulturella ändamål, och man avstyrker vår motion. Men som vi framhåller i motionen är det nödvändigt att komma ihåg att invandrarna i mycket hög grad saknar möjlighet att tillgodogöra sig samhällets övriga kulturutbud på grund av språket men framför allt därför att ett levande kulturliv måste utgå från egna behov och förutsättningar. Vi anser det därför som angeläget att mer pengar kommer invandrarna till godo och att invandrarna själva genom sina organisationer får ett avgörande inflytande över pengarnas användning. Vi har därför föreslagit att en särskild nämnd inom kulturrådet, där invandrarorganisationerna är företrädna, skall fördela pengarna.

Ett annat eftersatt område som vi från vpk gång på gång påtalat just mot

bakgrunden av målsättningen att nå ut till eftersatta grupper av barn och ungdomar är de fria gruppernas verksamhet. Under hösten samlades mer än 30 000 namn in till stöd för de fria teater-, dans- och musikgrupperna.

Under de år vi påtalat behovet av ytterligare medel har man hela tiden från de borgerliga regeringarnas sida hänvisat till kulturrådets översyn. Nu finns denna översyn – den har remissbehandlats och bemötts positivt, men trots det är regeringen inte beredd att genomföra något av de förslag som där presenterades.

För ett fattigt belopp säljer man alltså ut många av dem som stått för förnyelsen och vitaliseringen av svenskt kulturliv under senare år. Och inte nog med det. Dessutom är utskottet enigt om att i fortsättningen bara de grupper vars verksamhet bedöms vara av stort konstnärligt värde skall få stöd. Vi frågar oss: Vem skall göra denna bedömning? Och vart har den av Jan-Erik Wikström så omskrutna mångfalden då tagit vägen? Vi menar att det är just bredden i stödet som garanterar den konstnärliga kvaliteten. Det går inte att ta bort basen och enbart satsa på de grupper som för tillfället har stora framgångar.

Herr talman! Nära sammanhängande med ett ökat stöd till de fria grupperna är ett ökat stöd till jazzmusiken. Jazzen har i dag en bred folklig förankring, manifesterad bl. a. vid de stora jazzfestivalerna och genom den ökade publiktillströmningen under senare år. De fakta som redovisats av bl. a. kulturrådet är dock entydiga: åtgärder måste skyndsamt vidtas för att förbättra musikernas, inte minst jazzmusikernas situation, deras arbetsvillkor och möjligheter att över huvud taget få jobb.

Avslutningsvis, herr talman! Vi står inte längre inför, vi är redan inne i en mediaålder där kultur- och informationsindustrin kan använda de nya teknikerna för att förslava människorna, inberäknat barnen och ungdomarna, inte aktivera dem. Det behövs en motkraft. Och där kan den statliga kulturpolitiken utgöra en del. Den kan främja en kultur som verkar för gemenskap, inte för herr Bohmans nya individualism, en kultur som verkar för aktivitet, inte för passivitet, och som präglas av lust, glädje och engagemang.

Utskottet avvisar samtliga våra krav och återoppar det kärva ekonomiska läget. Men ser vi till vad förslagen kostar finner vi att det inte är särskilt mycket. Låt mig göra en kärv, men nog så reell jämförelse. En timmes militärutgifter skulle ge författarna deras rättmätiga ersättning. Sex dagars militärutgifter skulle rädda biblioteken – det är nämligen vad genomförandet av en bibliotekslag skulle kosta. Det är, herr talman, en fråga om prioriteringar.

Med detta vill jag yrka bifall till samtliga vpk-motioner som behandlas i kulturutskottets betänkande 26.

Anf. 5 INGRID DIESEN (m):

Herr talman! Jag kommer i mitt anförande att ge bara några allmänna synpunkter på detta ärende, i synnerhet på barnkulturen. Utskottets talan gentemot reservanterna kommer att föras av Bertil Hansson, som följer efter mig på talarlistan.

*Anslag till kultur-
ändamål*

Riksdagens årliga debatt i anslutning till anslag för kulturändamål måste för en oinvidd te sig något förvirrande. Här talas om barnkultur, kultur-kommersialism och insatser för kulturarbetare. Det är dock väsentligt att vi får besked om vad man på olika håll lägger in i begreppet kultur. Den fundamentala frågan hur vi här i vårt land skall kunna vårda och bevara den kultur som under århundradens lopp har vuxit fram talar vi mindre om. Dagens kultur är inte värd namnet, om den inte har sina rötter i ett gemensamt europeiskt arv, en klassisk och humanistisk grundsyn, där frihet, andlighet och respekt för människan som individ är framträdande inslag.

Socialdemokraterna har, som tidigare redovisats här, föreslagit ökning av budgeten på drygt 27 miljoner att i första hand läggas på aktiviteter för barn och ungdom.

Självfallet tycker vi alla att det är viktigt att man har aktiviteter som riktar sig till barn, verksamheter som fångar deras intresse. Jag kan dela reservanternas uppfattning att aktiviteter riktade till barn och ungdom bör ingå som en självklar del i den reguljära verksamhet som olika institutioner bedriver. Jag kan däremot inte instämma i kravet att varje institution eller grupp varje år skall tvingas ange ett mål och en utvecklingsplan. Vad som behövs är en medveten vilja att tillgodose olika behov, men någon kvantifiering eller kvotering av resurser skulle inte bidra till en lycklig lösning. Här som på andra områden är kvalitet viktig, men den får man inte bara genom mera pengar. Det får heller inte bli så att man från olika inblandades sida säger att om man inte får mera pengar kommer detta att gå ut över aktiviteter för barn och ungdom.

Vad det först och främst rör sig om är en vilja att göra något, ett starkt intresse. Låt mig ta ett exempel från teatersidan, där jag haft tillfälle att få en viss inblick. Om man frågar personalen på en teater om verksamheten för barn bör utvidgas, så blir svaret föga förvånande ja. Men detta är i teorin, när det kommer till utförandet utgår man ofta från att någon annan skall ta hand om det. Alla skådespelare känner sig inte roade av att spela för barn, och regissörerna – en nyckelgrupp i sammanhanget – ofta ännu mindre. Undantag finns naturligtvis. Men om vi vill att föreställningar riktade till barn och ungdom skall ha minst samma kvalitet som vuxenföreställningar, så är det viktigt att alla medverkande känner ansvar och intresse, är engagerade.

När det gäller teaterföreställningar för barn och ungdom är det givet att många s. k. vuxenföreställningar också med behållning kan ses av en ungdomlig publik. Det finns också många klassiker som det bör förunnas varje generation att få ta del av. Det är en skatt av allmänmänskligt material som har mycket att ge. Men det verkar som om många som sysslar med denna verksamhet trodde att man alltid måste ha nyskrivna pjäser. Det gäller bl. a. de fria grupperna. Många av dem har vid det här laget uttömt sin repertoar eller fastnat i gamla mönster. Kanske man också bjudit barn ett alltför ensidigt pjäsval av idel socialrealism med dagens aktuella problem åskådliggjorda på scenen. Att återuppleva egna problem på det sättet kan bli för mycket för en ung publik, kan inte tillfredsställa barn och ungdom fyllda av

funderingar över livet och framtiden. Något som fångar fantasin, som stimulerar tankeverksamheten, som ökar medvetandet om andliga värden är det viktigt att vi också skänker.

En liten artikel i Svenska Dagbladet häromdagen vittnar om fantasins betydelse för barns harmoniska utveckling. En amerikansk undersökning bland förskolebarn har visat att den minst realistiska fantasileken, den som utgick från sagor, gav mer positiva effekter än den som utgick från mer vardagsnära situationer.

Försöken visade att fantasitränande lekar sannolikt kan underlätta intellektuell utveckling och självkontroll hos små barn. Låt oss alltså inte försumma att ge våra barn den stimulansen.

Att enbart öka budgeten med ett antal miljoner löser inte alla de problem som finns förknippade med en väl avpassad verksamhet för barn. Jag tror att det trots det ekonomiska läget ändå finns mycket att göra inom befintliga ramar.

Låt mig till slut också få säga några ord om en helt annan sektor, nämligen våra museer. Utskottet har särskilt beträffande de centrala museerna uppmärksammat att besparingskravet drabbar museerna mycket hårt. Många stora pampiga museibygnader får en orimligt hög marknadsmässig hyra och kan inte utnyttja sina allt annat än flexibla lokaler på ett rationellt sätt. De prutningar som krävs från statsmakternas sida drabbar alltså den ordinarie verksamheten på ett olyckligt sätt. Att vårda och bevara vårt kulturarv och samtidigt ha möjlighet att dokumentera dagens samhälle är en verksamhet som ställer stora krav på våra museer. Jag hoppas att de skall få möjlighet att utöva sin verksamhet även i dessa tider, då vi alla måste ålägga oss sparsamhet med allmänna medel.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan på samtliga punkter.

Anf. 6 GEORG ANDERSSON (s) replik:

Herr talman! Ingrid Diesen började med att säga att hon inte är talesman för utskottsmajoriteten, men hon polemiserade ändå mot oss reserverar på en viktig punkt, nämligen när det gäller att ställa krav på kulturinstitutioner, att verka för ett mera aktivt utbud till barnen. Ingrid Diesen sade att det är viktigt med aktiviteter för barn men kunde inte instämma i kravet på att institutionerna bör ange ett mål och en utvecklingsplan för detta arbete. Jag förstod inte riktigt logiken. Ingrid Diesen sade samtidigt att man inte löser problemen med att pytsa ut litet mera pengar. Hon menar att det inte bara gäller pengar utan att man skall kunna klara sig inom ramen för befintliga medel.

För vår del vill vi både-och. Vi menar att politikerna måste visa sin goda vilja, sin ambition, genom att ge institutionerna ökade resurser för barnkulturverksamheten. I det läget tycker vi också att det är rimligt att ställa krav på att dessa resurser planmässigt utnyttjas för barnkulturverksamhet. Då kan man från institutionens sida inte bara säga att den inte är road av att spela för barnen. Det måste ingå som en självklar del av den reguljära

verksamheten, inom ramen för de resurser som finns, att barnen skall prioriteras. Hur skall vi politiker kunna försäkra oss om ett önskat resultat av våra vackra tal, om vi inte är beredda att också ställa vissa krav? Vi vill alltså ställa krav, men också i rättvisans namn ge institutionerna mera medel för att kunna verka inom detta område.

Anf. 7 EVA.HJELMSTRÖM (vpk) replik:

Herr talman! Moderaterna har verkligen visat sitt kulturella intresse, eftersom de till årets riksmöte har väckt så få motioner på det kulturella området. Man kan gå till motionerna och se vad de syftar till. I motion 1980/81:1864 står det att syftet på sikt bör vara "att i så hög grad som möjligt – – frikoppla kulturen från statlig och annan offentlig finansiering och därigenom också från det beroende som är på väg att allvarligt hota det fria kulturlivet och den fria kulturdebatten i vårt land". Kan det, herr talman, uttryckas tydligare? Vad moderaterna vill är att än mer överlämna kulturen till marknadskrafterna, och vad dessa marknadskrafter står för tog jag upp i mitt tidigare inlägg. De står för en fascistoid människosyn, våld och kvinnoförakt.

Sedan talade sig Ingrid Diesen varm för bevarandet av vårt gamla kulturarv, klassiker och liknande. Men det är just det som vi bl. a. syftar till med våra motioner. Vi vill bevara biblioteken och ge människorna en reell möjlighet att gå till dem, och vi vill ge författarna reella möjligheter att skriva och verka i trygghet.

Ingrid Diesen angrep också de fria grupperna och hävdade att de står för idel socialrealistiska pjäser. Sådana har naturligtvis förekommit, och de har i många fall varit mycket bra. Men de fria grupperna har framför allt gett ett rikt teater- och musikliv åt barnen och ungdomen, präglad av fantasi – som Ingrid Diesen efterlyste – och av nya värderingar. Det är bara att konstatera att Ingrid Diesen är ute efter att försöka beskära yttrandefriheten och den vitalisering av kulturlivet som dessa grupper har stått för.

Ingrid Diesen slutade sitt inlägg med att säga att ett antal miljoner ytterligare på kulturområdet inte löser problemen. Det är vi medvetna om. Men dessa miljoner skulle aktivt bidra till att inte minst de eftersatta grupperna – barnen, ungdomen, invandrarna – skulle få möjlighet till ett betydligt rikare kulturliv än vad som står till buds i dag.

Anf. 8 INGRID DIESEN (m) replik:

Herr talman! Jag tänker inte gå närmare in på någon replik till Eva Hjelmström. Vi känner ju alla verkligheten i de länder där kommunismen är förhärskande – och det andliga förtryck mot människor som där utövas.

Georg Andersson säger: Hur skall man få fram en barnkulturverksamhet om man inte öronmärker pengar? Jag tror inte att det är så lyckligt att öronmärka pengar för varje verksamhet. Vem kan dra upp gränser mellan olika verksamheter? Vad är kultur riktad till barn? Och skall vi verkligen sträva efter att ha sektorer som är så avskilda från varandra? Skall vi inte i stället sträva efter en integrering av ett kulturellt utbud till såväl barn som

vuxna? Jag tror att det vore mycket lyckligare. Definitionerna saknas ju alldeles. Huvudsaken är att man får fram ett engagemang, ett intresse för en verksamhet som riktar sig till barn och ungdom men även till vuxna, och att man får ett ökat samarbete på olika håll. Det tror jag inte att man får om man skall kräva en plan och ett mål hos varje enskild institution. Det är någonting som måste växa fram.

Anf. 9 GEORG ANDERSSON (s) replik:

Herr talman! Jag har inte talat om öronmärkta pengar. Jag har talat om att vi måste verka för att institutionerna prioriterar barnkulturinsatserna. Och detta måste naturligtvis växa fram. Men vi måste ju börja aktivt. Vi kan inte nöja oss med bara vackra tal från talarstolarna om hur angeläget detta är och hur torftigt kulturutbudet för barnen är på vissa håll. Vi måste göra någonting åt det. Då kan vi sätta in extra resurser till de institutioner som redan arbetar på barnkulturområdet. Vi kan också fordra av övriga institutioner som verkar med samhällseliga medel, att man inriktar sin verksamhet i ökad utsträckning på sådant som tillgodoser barnens behov.

Det betyder ju inte att man särar ut barnen som en speciell grupp. Jag menar att det mycket gärna kan vara aktiviteter tillsammans med vuxna. Men det skall vara en medveten inriktning på att nå barnen – det är det vi eftersträvar. Jag kan inte förstå vad det är för fel i detta. Är vi inte, Ingrid Diesen, överens om att det är angeläget att skapa en bättre kulturmiljö för barnen? Har vi den utgångspunkten, då måste vi också bestämma oss för att göra någonting åt det. Och vi har lagt fram förslag i reservationen – de innebär ökade anslag men också ökade krav på institutionerna.

Anf. 10 EVA HJELMSTRÖM (vpk) replik:

Herr talman! Ingrid Diesen försöker, precis som moderaterna vanligtvis gör, genom billiga formuleringar undvika en sakdebatt.

Vad den här debatten gäller är ju hur vi skall förbättra kulturlivet i Sverige, hur vi skall kunna leva upp till de mål som riksdagen har satt upp när det gäller att motverka kommersialismens negativa verkningar och att stärka yttrandefriheten. Jag tvingas, herr talman, konstatera att moderaterna nu uppenbarligen helt har frångått dessa mål. De ställer inte längre upp bakom dem. Vad de vill är, som jag framhöll tidigare, att överlämna kulturlivet – precis som man på det ekonomiska området söker överlämna alltmer – åt marknadskrafterna, allt i Friedmans anda, och det i en tid då dessa kommersiella krafter tar ett allt starkare struptag när det gäller människornas vardag och arbetsliv.

Anf. 11 INGRID DIESEN (m) replik:

Herr talman! Georg Andersson säger nu att han inte alls har talat om några öronmärkta pengar. Men i reservationerna krävs ju mer pengar på den ena sektorn efter den andra för kulturverksamhet bland barn och ungdom, och det måste väl vara att öronmärka pengar.

Tidigare efterlyste Georg Andersson en politiskt ansvarig minister. Om

*Anslag till kultur-
ändamål*

jag inte är fel underrättad har vi ingen sådan under den här regeringskrisen. Men jag skulle vilja efterlysa en politiskt ansvarig opposition.

Anf. 12 BERTIL HANSSON (fp):

Herr talman! Det är naturligt att man, när man skall måla hotbilder, använder de svartaste färger som finns tillgängliga. Den klagosång som Georg Andersson och Eva Hjelmström tillsammans har stämt upp har följaktligen präglats av mycket mörka mollltoner.

Varken efter läsningen av reservationerna, efter debatten i utskottet eller efter vad som har sagts från talarstolen i dag känner sig utskottet ha anledning att smyga sig undan ansvaret för det betänkande som har lagts fram och som – det vill jag starkt understryka – inte är något försök från utskottets sida att fumla med de kulturpolitiska mål som riksdagen i enighet tog ställning till för sex sju år sedan.

På framför allt två viktiga områden var man angelägen om att rätta till den tidigare snedbalansen i kulturlivet. Det var koncentrationen av de statliga insatserna på kulturområdet till huvudstaden och dess omedelbara närhet, och det var ett medvetet försök – som alltjämt fortsätter, liksom försöken beträffande den första punkten – att se till att de stora grupper av vårt folk som har stått utanför kulturlivet successivt skall kunna föras in i den glädje och tillfredsställelse som det innebär att få ta del av ett rikt kulturliv.

De reformförslag som har presenterats i årets budgetproposition bör ses mot bakgrund av att kulturområdet under de tre senaste budgetåren har tillförts friska reformmedel i storleksordningen 30, 50 resp. 15 milj. kr. Det högsta av dessa belopp, 50 milj. kr., kom till under den förkättrade folkpartiregeringens år och avsåg budgetåret 1979/80. Detta karakteriserades på sin tid här i kammaren av en ledamot tillhörande ett annat parti som "den kraftigaste förstärkning från ett år till ett annat som vi har upplevt under den tid vi haft kulturpolitik i detta land". Samtidigt fästes på ett särskilt sätt uppmärksamheten på barnkulturfrågan. Det var alltså under det år som av talare av olika kulörer brukar beskrivas som det förlorade året i svensk politik som kulturen fick en skjuts framåt i form av ökade ekonomiska resurser. Dessa finns med i den verksamhet som vi nu bygger vidare på och som vi i framtiden vill vidareutveckla.

Årets kulturbudget är naturligtvis, precis som alla andra budgetar som i dessa dagar diskuteras i kammaren, en kulturbudget i kristid.

Jag vill protestera mot utskottsordförandens påstående att i majoritetens skrivning inte finns förståelse för att det fortfarande finns behov som väntar på att bli tillgodosedda och som inte har kunnat klaras av i år. Jag vill gärna peka på några sådana områden och be ordföranden i kulturutskottet konstatera i utskottets betänkande att vi är medvetna om att det finns behov som ännu är otillfredställda och som alltså får hållas aktuella som en arbetsuppgift för framtiden.

Det gäller det som har nämnts om utställningsersättning och visningsersättning, och det gäller den mycket viktiga frågan om författarpenningen, alltså det bidrag som kommer författarna till godo genom boklånen på

biblioteken. Där har det skett en höjning varje år under perioden 1976–1980, och där sker en höjning också i årets budget.

Utskottet säger att det är angeläget att författarpennningen följer den allmänna löneutvecklingen i samhället, men vi finner det inte möjligt för staten att utfärda några garantier för att det under alla förhållanden skall vara en absolut sådan följsamhet. Det måste få bedömas också med hänsyn till det samhällsekonomiska läget.

I fråga om barnkulturen är vi också medvetna om att där finns stora olösta uppgifter, men jag vill starkt markera, och jag ansluter mig i det fallet till vad Ingrid Diesen sade nyss, att det viktigaste när det gäller barnkulturen är att inte stirra sig blind på det ensidiga begreppet barnkultur. Det farligaste främlingskap vi har i vårt samhälle i dag är främlingskapet mellan generationerna. Kulturområdet har här en fantastisk uppgift att gå in och medverka till att det främlingskapet upphör.

Det viktigaste när det gäller barnkultur är att institutioner och ansvariga för kulturlivet inte betraktar barnkulturen som något alldeles specifikt för sig utan ser till att det blir fråga om ett generationernas möte i deltagandet i kulturlivet, vilket område det än må gälla.

Vad beträffar de konstnärligt arbetande människorna i vårt land är det ett mycket viktigt problem som tas upp både i en socialdemokratisk motion och i utskottsmajoritetens skrivning, nämligen kulturskattekommitténs arbete. Jag konstaterar med tillfredsställelse att den insinuanta skrivning som fanns i motionen från socialdemokratiskt håll inte återfinns i reservationen. I motion 1980/81:949 påstås nämligen att den viktiga frågan huruvida kulturarbetarnas inkomster skall räknas som inkomst av rörelse eller som ett annat slag av inkomst skulle negligeras av kulturskattekommittén. Det var en alldeles obefogad insinuation, som också tillbakavisats av utskottet, och reservanterna har tydligen tagit sitt förnuft till fånga och upprepar den inte i sin skrivning.

Kulturområdet har fått en nettoökning, om än liten jämfört med de tre närmast föregående åren – jag nämnde siffrorna för dessa år: 30, 50 resp. 15 milj. kr. I år är det ett tillskott på 3,5 milj. kr., och man kan tycka att det är en liten ökning. Men antalet poster i statsbudgeten som i år över huvud taget har fått en nettoökning är mycket litet. Av hela den besparing på 770 milj. kr. som drabbade utbildningsdepartementet i höstens s. k. besparingsproposition gällde inte ett enda öre det egentliga kulturområdet.

Naturligtvis kan den majoritet som har ansvaret för ekonomin inte mäta sig med socialdemokraternas och vpk:s storstilade bjudningar i storleksordningen 30–40 milj. kr. på det här området. Varifrån skall ni egentligen ta pengarna? De 750 miljoner som skulle sparas på försvaret och läggas in bl. a. på kulturområdet finns i varje fall inte längre.

I det glada motionskrivandet från socialdemokraterna och kommunisterna fanns inte utrymme för den insikt om lägets allvar som i varje fall under de senaste månaderna börjat präglade allt fler inlägg från socialdemokraternas sida i den allmänna ekonomiska debatten och som kan sammanfattas ungefär på följande sätt: Det krävs uppoffringar av alla. Kulturområdet kan i den

nuvarande ekonomiska situationen inte komma undan att dess budget har prägel av att det är en kulturbudget i kristid.

Låt mig, herr talman, allra sist ändå starkt markera att majoriteten, så långt jag känner den – jag talar här naturligtvis framför allt för mitt eget parti – till alla delar ställer upp på 1974/75 års kulturpolitiska mål. Vi är medvetna om den spänning som finns mellan våra ambitioner och vår målsättning å ena sidan och de resurser som vid varje enskilt tillfälle står till buds å andra sidan. Den spänningen leder fram till en debatt inom våra egna led men också till en debatt med våra politiska motståndare. Det är nyttigt och nödvändigt att den debatten fortsätter, och en sådan debatt är det ju vi för just nu.

Med det anförda, herr talman, vill jag på alla punkter yrka bifall till utskottets hemställan.

Anf. 13 EVA HJELMSTRÖM (vpk) replik:

Herr talman! Först om biblioteksersättningen: Det har skett en höjning varje år, säger Bertil Hansson. Ja visst, men samtidigt är det ett faktum att under alla de år som Jan-Erik Wikström varit kulturminister har författarna halkat efter lönemässigt i förhållande till andra grupper i samhället. Det är den nakna verkligheten.

Sedan knöt Bertil Hansson an till vad Ingrid Diesen tidigare framhöll, nämligen att man inte skall dra någon skarp gräns mellan barn- och vuxenkultur. Det är naturligtvis riktigt att kulturen i sin helhet bör inriktas på just barnens och ungdomens behov. Men när man från de borgerliga partiernas sida hela tiden drar fram detta påstående undviker man att inse att barnen kräver särskilda åtgärder och resurser. Det blir helt enkelt en förevändning för att inte göra någonting på det här området.

Man missar också det enkla faktum att det är skillnad på barn och barn. Det är skillnad på den kultur som erbjuds barnen i Lidingö och den kultur som erbjuds barnen i glesbygd och i Botkyrka. Det är i allra högsta grad en klassfråga, där invandrabarnen är de som drabbas i första hand.

30–40 miljoner i utgifter tycker Bertil Hansson är ett nästintill oöverstigligt belopp. Det är 15 dagars försvarsutgifter. Bertil Hansson säger att försvarsbeslutet redan är fattat. Det är sant. Men man kan inte krypa bakom en dålig försvarspolitik för att försvara en än sämre kulturpolitik.

Bertil Hansson påstår sig fortfarande stå bakom de kulturpolitiska målen. Men om han vill ge dessa mål ett reellt innehåll och verkligen vill värna om yttrandefriheten samt motverka kommersialismens negativa krafter, då skall han inte så bestämt avvisa alla de konkreta, positiva förslag som vi har ställt.

Anf. 14 GEORG ANDERSSON (s) replik:

Herr talman! Ingrid Diesen konstaterade tidigare att det saknas en politisk ansvarig regering, och det vet vi. Somliga av oss har tyckt det länge.

Nu diskuterar jag med en majoritet i kulturutskottet bestående av företrädare för de tre borgerliga partierna, och de tycks vara helt eniga. Bertil Hansson är också så hedervärd att han säger sig stå bakom allt vad

utskottsmajoriteten skriver, och det är ju bra. Samtidigt hävdar han att man inte försöker fumla med de politiska målen. Men effekterna av den kulturpolitik som nu bedrivs och resultatet av det betänkande som ni nu förelägger riksdagen innebär ju att regionaliseringen försvagas. Det innebär också att ingrepp mot kommersialismens negativa verkningar försummas. Eftersatta grupper lämnas därhän. Detta är att överge de kulturpolitiska målen.

Bertil Hansson försöker leva på gamla meriter från folkpartiregeringens storhetstid. Kanske ligger däri också en dröm om att återkomma i den situationen. Jag tror inte att det finns särskilt stor anledning att hänvisa till dessa meriter. Framför allt är det dagens situation vi diskuterar och måste ta ansvar för.

När det gäller insatserna på barnkulturområdet saknar jag faktiskt uttryck för förståelse för våra krav i majoritetens skrivningar. Man säger helt kort, att de som i praktiskt arbete förvaltar resurserna får ansvara för att barnen tillgodoses med en rimlig andel. Man anger inte ens vad en rimlig andel är. Ansvar för detta viktiga område överger man och flyr in i en diskussion om att det inte går att skilja barnkultur från vuxenkultur.

I andra sammanhang berömmar ni er av att år 1979 ha lagt fram en särskild barnkulturproposition. I betänkandet hänvisas också till den, men den innehöll ju utomordentligt blygsamma förslag till insatser. Efter att ha studerat den har jag funnit att det på en rad områden, t. ex. regionmusikens, inte finns några extra resurser för barnkulturinsatser. Det är ju vad vi föreslår i år. Det går alltså inte att med hänvisning till den propositionen avvisa våra berättigade krav.

Jag vill också kort säga att den här sifferexercisen är ganska ointressant, när man inte tar hänsyn till inflationen under senare år. Det reformutrymme på 3,5 milj. kr., som det nu talas om, är flera gånger om uppätet av inflationen.

Anf. 15 BERTIL HANSSON (fp) replik:

Herr talman! Georg Andersson anser att utskottsmajoritetens skrivning saknar en förstående inställning till barnkulturen. Jag vill ifrågasätta det reella underlaget för ett sådant påstående. Vi har förtroende för de människor på det lokala planet som inom ramen för exempelvis riksinstitutioner eller kommunal kulturverksamhet kan bedriva verksamhet på barnkulturområdet tack vare statens insatser. Vi menar att det är deras uppgift att göra den prioritering som i varje enskilt läge måste till. Bara för att socialdemokratiska förslag om pengar till barnkulturen inte vinner bifall i kammaren kan de inte dra den slutsatsen att de får lov att upphöra med de insatser som har till uppgift att föra barnen in i kulturlivet.

Det är nu det verktyg skall användas som vi politiker så ofta talar om: prioritering. Det är ingen konst, Eva Hjelmström, att prioritera när man har hur mycket pengar som helst. Det är heller inte någon konst att prioritera när man, som Georg Andersson, har 27 extra miljoner. Men prioriteringen skall till just i ett läge när man har att väga vad som är väsentligt. Då vore det djupt

olyckligt om denna debatt om pengar till barnkulturen skulle leda till den slutsatsen att det får bli som det vill med barnkulturen, eftersom det inte blir några socialdemokratiska eller kommunistiska motioner bifallna på denna punkt. Vi tror inte att de ansvariga drar denna slutsats, men vi vill här varna för att detta tal om pengar till barnkultur kan leda till tankar åt det hållet.

Anf. 16 GEORG ANDERSSON (s) replik:

Herr talman! Bertil Hansson hänvisar till det förtroende han har för dem som praktiskt handhar barnkulturfrågorna. Jag vill då fråga: Hur skall t. ex. museerna klara prioriteringen av barnen inom ramen för minskade resurser, resurser som f. ö. är upplåsta i fasta lokalkostnader? Utskottet har uppmärksammat på detta problem och försökt att ge en fingervisning om det till departementet. Men ni struntar i detta sammanhang i barnen och kastar över ansvaret på dem som nu skall hantera dessa blygsamma resurser.

Får jag återanknyta till den tidigare diskussionen om övergivna kulturpolitiska mål. De socialdemokratiska förslagen angående utredning om kommersialismen bemöts med kalla handen av utskottsmajoriteten. För det första säger den nej till resurser för ändamålet. För det andra säger den att utskottet inte är berett att förorda att riksdagen framför några synpunkter på vad utredningen bör leda fram till. Det hör till historien att det är ett centralt kulturpolitiskt mål att motverka kommersialismens negativa verkningar. Men när det kommer till kritan vill utskottsmajoriteten inte göra någonting, inte ens göra ett uttalande om vad som i detta sammanhang är önskvärt. Varför denna tystnad? Har utskottsmajoriteten ingen äsikt i frågan? Är ämnet helt ointressant för de borgerliga utskottsledamöterna?

Vi anser att utredningsuppdraget är angeläget och därför bör ges förtur. Det bör inriktas på bl. a. en utvärdering av den hittills förda kulturpolitikens effekter. Utredningen bör också överväga vilka åtgärder som är möjliga och nödvändiga på detta område samt upprätta en plan för framtida reformer, varvid särskilt skolans, folkrörelsernas och kulturarbetarnas roll skall beaktas. Detta är vad vi framför i vår motion. Men utskottsmajoriteten vill alltså inte ta någon som helst ställning, inte avge några som helst synpunkter.

Jag tyder detta som ett ganska flagrant ointresse för ett av de i dag allra viktigaste kulturpolitiska målen. Jag vill därför fråga Bertil Hansson om han i dag kan instämma i de synpunkter som vi framför i motionen och reservationen 2. Det vore bra om han nu kunde ange att så är fallet samt uttala att utredningsuppdraget är angeläget och att kulturrådet bör få resurser för det.

Anf. 17 EVA HJELMSTRÖM (vpk) replik:

Herr talman! Bertil Hansson påstår att vpk och socialdemokraterna har hur mycket pengar som helst. Men har man hur mycket pengar som helst behöver man faktiskt inte prioritera. Det är, Bertil Hansson, när man har litet pengar som det gäller att prioritera. Det är vad vi har gjort, och jag kan

konstatera att det också är vad folkpartiet och de övriga borgerliga partierna har gjort. Vi har prioriterat kulturen och barns och ungdomars behov – ni har prioriterat försvaret och liknande utgifter.

”Den som saknar fantasi har ingen kontakt med verkligheten.” Det var en av inskrifterna, av Stefan Mählqvist, i samband med biblioteksaktionen. Det är uppenbart att Bertil Hansson saknar såväl fantasi som insikt i verkligheten. Om Bertil Hansson visste hur verkligheten för barnen och ungdomen ter sig i dag, inte minst i t. ex. Stockholms södra förorter, skulle han inte så lättsinnigt kunna avvisa vår diskussion och våra krav på barn- och ungdomsområdet vad gäller kulturen.

Hur ser då verkligheten ut på det området?

Ungdomsgårdarna har stängt. Biblioteken tvingas stänga eller minska sina öppethållandetider. Skolteaterverksamheten skärs ner, inte bara i Stockholms kommun utan runt om i landet. Gemenskap och kommunikation har alltmer fått ersättas av flipperhallar och prylar; de senaste åren är det tekniska massmediaprylar. Man överlämnar alltså barnen åt en kulturindustri, som förvandlat grundläggande mänskliga behov till varor och som utnyttjar barnen och ungdomen genom att ta struhtag på dem och beröva dem såväl deras självkänsla som deras identitet.

Nu vet jag – det skrev redan Jan-Erik Wikström i barnkulturpropositionen – att folkpartiet inte tycker att man ensidigt skall framhäva de negativa sidorna av kommersiell verksamhet. Folkpartiet tycker t. o. m. att genom denna kommersiella kulturindustri kan också bra saker komma fram. Jag skulle gärna vilja ha ett klarläggande från Bertil Hansson på den punkten, om han anser att detta står i överensstämmelse med riksdagens mål att motverka de negativa verkningarna.

Anf. 18 BERTIL HANSSON (fp) replik:

Herr talman! Med den som likt Eva Hjelström betraktar var och en som nalkas mig och har någonting att sälja som en trolig fiende är det svårt att föra en nyanserad diskussion om kommersialismen och kulturlivet. Jag vill fästa uppmärksamheten på att det talas om kommersialismens ”negativa verkningar”. Det måste betyda att det finns andra effekter, som man inte utan vidare kan sopa ihop med dem som är negativa. Och vi behöver inte överbevisa varandra om att de finns.

Vi tror inte att man kommer åt detta problem med en mastodontutredning. Jag konstaterar att socialdemokraterna sedan några år har tagit ett steg tillbaka i denna fråga, i det att de inte längre hänger fast vid kravet på en parlamentarisk utredning om kommersialismens negativa verkningar. Där är vpk fortfarande sista man på skansen och försvarar envetet kravet på en sådan utredning. Det är inte på den vägen man kommer åt kommersialiseringen. Det finns möjligheter att skriva volymer om detta, men det bör iakttagas en sträng restriktivitet i det skrivandet.

I utskottets betänkande uttrycks samma förtroende för kulturrådet som jag tidigare har talat om när det gäller inställningen till de lokalt ansvariga för den kulturella verksamheten. Vi hyser ett förtroende för kulturrådet och

räknar med att man skall jobba vidare med den pågående utredningen, där man under budgetåret 1981/82 skall inleda en egentlig förstudie för att kunna belysa debatten från både ideologisk och ekonomisk synpunkt. Låt kulturrådet arbeta vidare med den målsättning man har och som utskotts-
majoriteten för sin del ansluter sig till!

Det är riktigt, Eva Hjelmström, att när man har hur mycket pengar som helst behöver man inte prioritera. Bevis för det finns i både socialdemokratiska motioner och vpk-motioner.

Andre vice talmannen anmälde att Eva Hjelmström anhållit att till protokollet få antecknat att hon inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 19 ANNA ELIASSON (c):

Herr talman! Som framgått av den hittillsvarande debatten handlar vår diskussion i dag dels och framför allt om en medvetenhet om vad den ekonomiska situationen kräver i dagens läge och vilket avseende man fäster vid de ekonomiska realiteterna, dels om hur vi ser på 1974 års kulturpolitiska mål och vilken giltighet de har i dagens situation och framöver.

Först, när det gäller utvecklingen av kultursektorn totalt, hälsar vi från centrens sida med tillfredsställelse att det trots det kärva ekonomiska läget ändå har funnits möjligheter att göra nya satsningar på kulturområdet. Delvis handlar det om ett reformtillskott, men framför allt har man genom omfördelningar och genom att inte låta kostnadsökningar kompenseras fullt ut fått möjligheter att göra ökning på vissa, strategiska områden.

På grund härav kommer vi för nästa år att få ökat stöd till de fria grupperna med 2,5 milj. kr. Totalt skall då stödet uppgå till i det närmaste 18,4 milj. kr.

På barnfilmsområdet får Filminstitutet ökade resurser med 600 000 kr., och dessutom får konstnärsnämnden ökade medel till sitt förfogande för att stödja produktion av film.

När det gäller biblioteksersättningen blir det en ökning från 30 till 32 öre för lån av originalverk. Som redan har framhållits har biblioteksersättningen höjts varje år sedan 1976. Vi hade från centrens sida gärna sett en ytterligare ökning, men den totala ekonomiska ramen har ju inte gett utrymme till det. Dessutom införs ett nytt distributionsstöd till bokhandeln på totalt 1,6 milj. kr. Det kan också förtjäna att påpekas att man inom biblioteksområdet har fått möjlighet att inrätta depåfunktioner vid låncentralerna i Stockholm, Malmö och Umeå. Regeringen föreslår att ett belopp på 955 000 kr. förs över för att möjliggöra detta – f. ö. ett förslag som kommer från folkbiblioteks-
utredningen.

Till dessa insatser kommer också den stora byggnadsvårdsreformen med ett belopp på totalt 13,4 milj. kr. Det är att räkna med att ytterligare 5 milj. kr. skall tillföras detta stöd under budgetåret efter det närmast kommande. Detta är något som vi från centrens sida anser är välkommet, därför att vård- och underhållsinsatserna på denna sektor ju länge har släpat efter.

Det är en ganska dystert bild som man inte minst från socialdemokratiskt

håll har målat upp när det gäller barnkulturområdet. Jag vill betona att vi för vår del ändå tycker att det har hänt en del på denna sektor sedan 1979. I sin skrivning betonar också utskottsmajoriteten vikten av att detta arbete går vidare ute på fältet. Dessutom bör det kanske också nämnas att man från kulturrådets sida kommer att göra en sammanfattande beskrivning av vad som har skett sedan dess. Kulturrådet har för avsikt att inför budgetåret 1982/83 lägga fram ett förslag på grundval av de hittills vunna erfarenheterna. Man kommer alltså från kulturrådets sida att lyfta fram barnkulturfrågorna speciellt i budgetsammanhang.

Det finns skäl att betona att det är angeläget att man på alla håll inom ramen för tillgängliga resurser fortlöpande tar ett ansvar för att ge barnkulturfrågorna tillräckligt utrymme. Tillfälliga anslagshöjningar – i det ekonomiska perspektiv vi ser framför oss – löser på inget sätt problemen på barnkulturområdet, utan det gäller här att ha en fast kurs för framtiden och även se till vad man kan göra inom ramen för tillgängliga resurser.

När det gäller det kulturkommersiella fältet kommer, som framgår av kulturutskottets betänkande, kulturrådet med det snaraste att inleda en förstudie. Vi har från utskottets sida tidigare ställt oss bakom den inriktning som kulturrådet har haft i sitt utredningsarbete, och jag vill för min del säga att jag har inte sett något skäl till att man från utskottets sida skall försöka tillföra några synpunkter i detta läge, utan jag tror att vi med förtroende kan överlåta till kulturrådet att påbörja det här utredningsarbetet. Sedan får man väl se vilka resurser som kan behövas för att utredningsarbetet skall kunna fullföljas.

När det gäller videoväldet utgår jag från att vi snart kan återkomma till det i en debatt här i kammaren när konstitutionsutskottet har behandlat det regeringsförslag som har lagts fram i lagstiftningsfrågan. Då får vi väl också se var de olika partierna står. Jag vill bara peka på att vi från centerns sida länge har uppmärksammat detta område. Det föreligger också ett flertal motioner från vårt håll där det betonas att det är viktigt att nu vidta åtgärder som ger effekt och att man också på längre sikt, inte minst i yttrandefrihetsutredningen men också i videogramutredningen, bedriver arbetet på ett sådant sätt att man kan motverka de negativa tendenser som kan ses här.

Det är bra att man från socialdemokratiskt håll nu börjar ta dessa frågor på allvar. När vi först tog upp dem, för fem sex år sedan, var intresset på socialdemokratiskt håll obefintligt. Det är bra om vi nu är överens om att detta är ett viktigt område att sätta in åtgärder på.

Herr talman! När det gäller kulturutskottets betänkande i övrigt anser jag att det finns vissa punkter som förtjänar att lyftas fram. Först vill jag säga att jag ser ett värde i att vi i utskottet i enighet har avvisat den framstöt, i form av en enskild moderatmotion, som har gjorts om mer genomgripande förändringar inom kulturpolitiken. Även de moderata ledamöterna i kulturutskottet har således ställt upp på en skrivning, där utskottet avvisar en sådan omprövning.

Hur långt samstämmigheten i utskottet kan bestå framöver vågar jag inte uttala mig om, men det finns skäl att framhålla att det ändå ligger ett värde i

Onsdagen den
13 maj 1981

*Anslag till kultur-
ändamål*

om det råder enighet om de grundläggande riktlinjerna för den statliga kulturpolitiken. Det är angeläget att 1974 års kulturpolitiska mål ligger fast – på den punkten vill jag helt ansluta mig till vad Bertil Hansson tidigare har sagt. Detta är viktigt, inte minst med hänsyn till de ekonomiska perspektiv vi har framför oss. I hög grad kommer arbetet att handla om prioriteringar, och det gäller då att se till att de positioner på det kulturpolitiska fältet som uppnåtts sedan 1974 inte går förlorade. Detta gäller i hög grad decentraliseringsmålet, där framgångar har nåtts men där man i olika delar av landet har kommit olika långt i utvecklingen av kulturpolitiken. I vissa fall har man kommit långt med att bygga upp institutioner av länskaraktär, medan man i andra län fortfarande släpar efter. Också här bör vi sträva efter att skapa så långt möjligt jämlika förutsättningar för kulturlivet i alla delar av landet, och därför måste decentraliseringsmålet spela en avgörande roll för det kulturpolitiska handlandet.

Jag vill fästa uppmärksamheten, förutom på de reforminsatser som ändå görs under det kommande året och som har betydelse i detta sammanhang, också på markeringar som utskottet gör. Det gäller bl. a. det regionala musiklivet. Det är angeläget att musiklivet ges bättre möjligheter att bedrivas ute i länen. Ett utredningsförslag med denna inriktning är också snart att vänta.

Sedan vill jag, herr talman, rikta uppmärksamheten på vad utskottet enhälligt har sagt om länsmuscerna. De är viktiga basinstitutioner i länen och kan tillsammans med organisationer, inte minst hembygdsrörelsen, göra mycket stora insatser till fromma för kulturlivet. Utskottet har understrukt vikten av att läns museernas verksamhet utvecklas även fortsättningsvis. Jag hälsar också med tillfredsställelse att vi i anslutning till en centermotion om det nordiska kultursamarbetet har framhållit den roll som Föreningen Norden har i sammanhanget. Även i det nordiska kultursamarbetet måste strävandena till decentralisering och stöd av organisationsliv spela en framträdande roll.

Sammanfattningsvis, herr talman, måste under det närmaste budgetåret 1974 års kulturpolitiska mål ha en avgörande inverkan på hur man hanterar de medel som riksdagen i dag kommer att ställa till förfogande för kulturändamål men också på alla de diskussioner som skall föras om fortsatta prioriteringar. 1974 års kulturpolitiska mål måste ligga fast. Det är angeläget att vi får en så stor och bred uppslutning kring detta som det någonsin är möjligt.

Avslutningsvis, herr talman, vill jag yrka bifall till utskottets hemställan på samtliga punkter.

Anf. 20 LARS-INGVAR SÖRENSON (s):

Herr talman! I det här utskottsbetänkandet behandlar vi bl. a. socialdemokratiska motioner om bättre villkor åt konstnärer och konsthantverkare och därmed åt konst och kultur i allmänhet, men kanske främst kulturpolitiska åtgärder riktade till förmån för barn- och ungdomsgrupper.

Jag tänker här i likhet med Georg Andersson redovisa en del bakgrunds-

material till våra viktiga motioner 1257 och 1251 på det här området. Det sägs ofta och ibland utan särskilt djup, att ungdomen representerar framtiden. För hela samhället är ungdomen naturligtvis en resurs som kan utvecklas eller förslösas. Det är bakgrunden till vår kulturpolitiska motion om barn- och ungdomskultur.

Vi konstaterar till en början att verkligheten inte står stilla. Som medlemmar i ett socialistiskt reformparti vet vi att vi lever i ett klassamhälle. I detta samhälle är det vår uppgift att förändra villkoren i riktning mot ökad jämlikhet. Det betyder i första hand att vi måste ställa oss bakom krav på grundläggande förändringar av de produktionsförhållanden som skapar orättvisorna och ojämlikheterna. Men det betyder naturligtvis också att vi fortlöpande och konkret måste angripa de uppenbara orättvisorna såsom dessa avtecknar sig i nuet och som då ofta drabbar de sämst ställda och mest utsatta i klassamhället.

På det sättet sökte vi under 1950- och 1960-talen förändra skolan så att arbetarbarnen skulle få ökade möjligheter att genomföra en längre och kvalitativt värdefullare kunskapsinhämtning än vad förkrigstidens ojämlika skola kunde erbjuda dem. Och under 1960- och 1970-talen sökte vi genom ett intensivt bostadsbyggande förbättra boendemiljön för att därigenom skapa bättre villkor åt arbetarklassens familjer och de barn som dessa har ansvaret för och som vi naturligtvis har det politiska ansvaret för.

Ett sådant reformarbete mitt inne i ett kapitalistiskt samhälle kommer då med nödvändighet att struktureras dialektiskt. Det blir vanskligt att genomföra, eftersom varje gott initiativ kommer att bära fröet till sin motsats inom sig. Därför måste vi fortlöpande hålla utvecklingen under observans och vara beredda till omprövning av vår politik. När det därför gäller barns och ungdomars levnadsvillkor är det naturligtvis nödvändigt, konstaterar vi i vår motion, att bygga upp ett bevakningssystem som löpande över tiden ger underlag för kvalitativa bedömningar av barns och ungdomars villkor i samhället och av reformeffekterna.

Redan genom de undersökningar som gjorts vet vi en hel del om dessa effekter. Vi vet genom låginkomstutredningens resultatredovisning från början av 1970-talet, att bostadsmarknaden kommit att präglas av sammansatta tendenser. Bostäderna har blivit rymligare, men boendesegregeringen har tilltagit. Arbetare bor för sig och medelklass/överklass för sig. Det påverkar givetvis barn- och ungdomskulturens klassmässiga utformning och skapar nya förhållanden, som på en gång innebär konservering av gamla mönster och uppbrott in i nya och än mer segregeringssystem.

Så har t. ex. Eva Lis Bjurman i dagarna redovisat ett intressant material, som jag gärna vill referera till riksdagens protokoll. Hon är etnolog och har forskat i segregerad boendemiljö i Storstockholmsområdet. Barn och barn kallar hon sin undersökning, och hon konstaterar kallt att klassamhället med dess effekter lever kvar även i det vi i dag med litet blandade känslor kallar välfärdssamhället. Hon ser också följderna av de tilltagande segregeringarna för barnens del och för deras möjligheter att utforma en barn- och ungdomskultur utifrån helt skilda förutsättningar. De resultat hon lägger

*Anslag till kultur-
ändamål*

fram är sammansatta och långt ifrån entydiga, men de ger ett realistiskt utgångsläge för en debatt, en debatt som Bertil Hansson alldeles nyss efterlyste och som vi naturligtvis är beredda att ställa upp på. Men det är en debatt som då, Bertil Hansson, kommer att pågå under stora delar av 1980-talet och under den stagnation som väntar oss framöver. Det är också en debatt som kommer att föras mellan en vänster och en höger som har olika förtecken och som ser olika på de här problemen. I den debatten har Bertil Hansson valt att ställa sig på högerkanten. Han kommer då naturligtvis också att få föra debatten från det utgångsläget under resten av 1980-talet. Det är trots allt glädjande att notera att både Bertil Hansson och andra borgerliga representanter i dag ställt sig bakom 1974 års kulturpolitiska proposition, som socialdemokraterna väsentligen svarade för.

Den som växer upp i norrförort har helt andra förutsättningar än den som växer upp i söderförort, säger Eva Lis Bjurman. Det är klart att det jag nu refererar kommer att te sig olika för människorna i söderförort och norrförort. De kommer att känna igen sig på olika sätt. Det är inte säkert att Ingrid Diesen känner igen det här materialet på samma sätt som t. ex. Bertil Hansson gör som vuxit upp i Göteborg. Men jag känner igen materialet, för det finns på precis samma sätt i Göteborg. Jag är övertygad om att ifall Bertil Hansson hållit ögonen öppna under de senaste 30 åren så kommer han också att känna igen det som jag säger nu. I norr, säger Eva Lis Bjurman, håller medel- och överklass till och i söder arbetarklass och lägre tjänstemän. De förra bor i välordnade villasamhällen med goda utrymmen inne i bostaden och goda grönområdestillgångar kring boendemiljön. De senare bor i hyreshus med lägenheter på 2 eller 3 rum och med en betydligt hårdare kringmiljö utan tillgång till fria ytor och skog. Gården och gatan blir då lekplatsen.

Barnen i norr är relaterade till medel- och överklassens normer och villkor, och det innebär från föräldrarnas sida en medveten satsning på anpassning till den rådande strukturens konkurrens och tävlingsvillkor. Dessa barns föräldrar accepterar kapitalismens och marknadshushållningens betingelser och känner sig säkra på att kunna hantera de levnadsvillkor som denna struktur skapar. De uppfostrar sina barn att ta över arvet. Därigenom blir deras barn framgångsrika i en skola som slår ut de "sämre" genom betyg och tävlan. Men de blir, konstaterar Bjurman torrt och tvärtemot konventionellt tänkande, varken "lyckligare" eller i egentlig mening kulturbärare däri-genom. De blir konsumenter av en redan etablerad och av styrande vuxna skyddad och formad kultur, föräldrarnas klasskultur, som de övertar.

Dessa barn har tillgångar som helt eller delvis saknas i söderförorterna. De har sina rejäla bostäder, de har sina gröna- och lekområden, de har sina skolor med identitet mellan föräldrarnas och lärarnas-skolledningens värderingar, och deras anpassningsprocess är en process i skenbar frihet, men styrd med vänligt fasta händer av de vuxna. De leker sällan i grupp, men ofta två och två. De tränas till individuella färdigheter och anpassas till konkurrens och tävlan. Föräldrarnas läsvanor styr barnens läsvanor. De är som arbetarbar-nen utsatta för kulturkommersialismens massmediatryck och utslätning-

passivering. Men deras föräldrar har något att sätta emot och kan erbjuda alternativ. Dessa barns styrka byggs upp kring föreställningen att de skall lyckas som individer i kamp och konkurrens med andra individer och att detta är bra för dem. De skall underförstått bli en ledande elit i det näringsliv som väntar dem efter utbildningstiden, och då belönas de med bättre jobb och även bättre inkomster.

På kulturlivets område prioriteras det individuella som styrka och glädje för dessa barn. Goda erfarenheter av naturresurser byggs upp. Tillgång till sport och friluftsliv i skog och mark liksom på vatten tryggas genom aktiviteter som tennis och skidsport, genom upplevelser och vinnande av färdigheter i samband med fjällvistelser, genom segling, där havet utnyttjas som resurs, osv. Upplevelser av musik genom träning av egenfärdigheter erbjuder alternativ som motvikt till masskulturens kommersialiserade mediastruktur, med dess inbyggda passiveringstendens. Och bakom står jag-starka och ekonomiskt starka föräldrar, som har resurser att styra och sätta emot och som upplever styrka i en förmåga att hantera strukturens både goda och dåliga sidor.

Dessa barns tillgångar, på gott och ont, saknas i söderort. Där lever arbetarbarnen sitt liv. De ekonomiska förbättringarna genom den högre produktiviteten har medfört, säger Bjurman, att barnen i båda kategorierna har tillgång till fler leksaker och prylar än i tidigare generationer. Men de välsituerade föräldrarna i norr ger sina barn pedagogiska leksaker eller styr fram sådana till dem. Det kan gälla mekano- och legobyggsatser, ångmaskiner, laborationslådor osv. På sportens område blir det skidor och skridskor, seglingsjollar och prylar för ridsport. I stället för bandspelare blir det egna instrument för musicerande.

I söder släpps barnen fria med sina upptåg och fickpengar. Också det är en fråga om gott och ont, men med helt andra förtecken. Bertil Hansson. Barnen i södermiljöer, med den hårda och sterila gårdsplanen och gator med hög trafikintensitet men i avsaknad av de stora och fria grön- och skogsområdena, är hänvisade till sig själva och sin inneboende skaparkraft. De leker sina egna lekar, ofta traderade från tidigare generationer, men omskapade och mixade genom nya möjligheter och erfarenheter till vår tids lekar. I en viss mening blir dessa lekar kulturskapande lekar i gemenskap. De är inte styrda av de vuxna – en sådan styrning orkar de vuxna i dessa kategorier inte med. Därigenom blir deras barn på något sätt mera kulturbärare än norrbarnen, säger Bjurman.

Mot deras kulturskapande kraft sätter då i stället den kommersiella kraften in med sin massmedia- och skvalkultur, som fångar in barnen via deras köpkraft i söderförorternas kalla och spekulationsinriktade köpcentra, som det knappt ens finns annat än materiella antydningar till i norrförorterna. I dessa köpcentra saluförs popmusiken genom kassetter och bandteknik. Söderförorternas barn efterfrågar inte och tränas inte heller till eget musicerande. Man passiveras. Så sker också på sportlivets område. Här räcker inte föräldrarnas resurser eller ekonomi till. Naturen som källa till glädje och vederkvickelse bakom gårdens och gatans sterila värld blir inte

Onsdagen den
13 maj 1981

*Anslag till kultur-
ändamål*

tillgänglig som resurs för dessa barn, varken genom egenaktivitet eller genom fostran via föräldrarna.

Så erbjuds barnen att leva i två världar mitt i "välfärden", vilken då kommer att befästa klassamhället genom skilda möjligheter och skilda resurser. Välfärd kan alltså tolkas mångtydigt. Den betyder olika saker med hänsyn till olika klassers krav och villkor. Och vi som vill avskaffa klassamhället och ersätta det med ett annat och jämlikare samhälle måste analysera både vad vi vill med våra reformer och effekterna av dem.

Det är därför vi nu vill satsa på barnkultur. De ekonomiska resurserna i ett samhälle som har en stagnerande ekonomi ger inte de bästa utsikterna för en sådan satsning genom konkreta penninganvisningar – det har konstaterats. Det oaktat är det fråga om att börja en ny satsning, och det är vad vi nu önskar göra.

Det betyder också satsningar på goda villkor när det gäller de konstnärer och konsthantverkare som deltar i strukturens utformning och som kan ge kvalitativa alternativ till kapitalistisk kommersialism. Museer och bibliotek liksom skola är sådana resurser som behöver stärkas och värnas. Om det är så att bibliotekens utrustning byggs upp kraftigare och bättre till förmån för barnen i Eva Lis Bjurmans norrstruktur, då måste, menar jag personligen, också mitt partis inställning förändras till den bibliotekslagstiftning som vi nu stöder. Den bibliotekslagstiftningen måste brytas upp, och politisk kraft måste sättas in för att vägleda och styra kommunernas klassmässigt snedstyrda kulturpolitik på det här området.

På samma sätt är det nödvändigt för oss att stärka museer och skola, som också är hörnpelare i samhällets resursuppbyggande för barnens och ungdomarnas utvecklingsmöjligheter. Skolans kulturaktiviteter, som nu gynnar barnen i norrskolor med bättre resurser till egenaktiviteter på konsthantverkets område, på musicerandets område, på sportlivets område och på läsvanornas område med bättre rustade skolbibliotek, måste då brytas om, så att dessa krafter också står till förfogande för barnen i söderorterna. Och "söderorter" finns naturligtvis – det har konstaterats – över hela landet. Vi måste vara beredda till omprövningar där vi inte lyckats. Och där vi lyckats måste vi ständigt i klassamhället på nytt värna och försvara de vunna framgångarna. Ingenting är lättare – det har vi under stagnationens år och under borgerligt regerande sedan 1976 fått lära oss – än att riva ned vad som redan har vunnits.

Med det sagda yrkar jag, herr talman, bifall till samtliga s-reservationer som är knutna till det betänkande vi nu behandlar och med särskild adress till punkterna 18, 19, 20 och 21. I dessa punkter tar vi upp villkoren för Konstfrämjandets möjligheter att rikta särskild aktivitet till barn och ungdomar på bildkonstens område men också till ett stärkande av museernas ställning som grundresurs för orientering och kunskapsuppbyggande till alla grupper i samhället – och därmed skapa alternativ till masskultur och passivering. Också konstnärskooperativen är intressanta både genom den form av kollektiv samverkan som de erbjuder sina utövare och genom de alternativ deras kultur- och konstskapande erbjuder gentemot smakförsäm-

ning och massproducerad enfald som kapitalistisk maktkultur erbjuder. I detta arbete, herr talman, är även de borgerliga politikerna välkomna att delta, dvs. de som förstår att även den "bättre" kulturdrill inom ramen för det normmönster som Eva Lis Bjurman tecknar i sitt material Barn och barn också innebär betydande nedbrytningsprocesser för de barn och ungdomar som utsätts för den. Barnen behöver uppbrott och utveckling från kultursituationen sådan som den nu är anpassad till förhållandena både i norr och i söder.

Under detta anförande övertog talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 21 BERTIL HANSSON (fp) replik:

Herr talman! Det är alltid intressant att höra Lars-Ingvar Sörensons inlägg, vare sig diskussionen gäller kommunalpolitik eller rikspolitik. Han går ganska rakt ut med en socialistisk beskrivning av verkligheten. Hans kamera ger emellertid bilder som jag har litet svårt att känna igen, oavsett om de föreställer vår gemensamma hemkommun eller förhållandena här i Stockholm. Den som liksom jag bor på Söder är väl inte helt överens med Lars-Ingvar Sörenson, när han fotograferar verkligheten där och ger den en så mörk beskrivning rent generellt som han gjorde i sitt anförande. Lars-Ingvar Sörensons socialistiska samhällssyn förledde honom till samma felaktiga slutsats beträffande biblioteksverksamheten som den Georg Andersson drog när det gällde kommersialismen. Lösningen ligger inte i det senare fallet i någon stor utredning och inte heller i det förra fallet i en bibliotekslag.

När det gäller resursernas geografiska fördelning som i detta fall i två stora kommuner får vi väl här i riksdagen fundera över om det verkligen är på det sättet att den fria resursfördelning på skolans område som vi har varit överens om i de rikspolitiska ställningstagandena leder till att den som mycket har får ännu mer. Om det är så, finns det anledning att sätta frågetecken för principen som sådan. Men, Lars-Ingvar Sörenson, min erfarenhet från Göteborg är den rakt motsatta. I de stadsdelar där jag lika väl som Lars-Ingvar Sörenson vet att klyftorna är stora, ja, oacceptabelt stora, förfogar skolan över i förhållande till barnantalet klart överdimensionerade både kulturella och andra resurser. Sådana klyftor finns både i det nationella och i det internationella perspektivet. Jag vill försäkra att det inom mitt parti finns en redlig strävan att ställa upp för att minska dessa klyftor. Jag lämnar därhän på vilken kant jag befinner mig, vänster eller höger. Just nu känns det ganska naturligt att påminna Lars-Ingvar Sörenson om att det också finns någonting som heter mitten.

Anf. 22 LARS-INGVAR SÖRENSEN (s) replik:

Herr talman! Jag tycker att det var intressant att höra Bertil Hanssons deklaration att han inte riktigt kände igen den beskrivning som jag gjorde mig till tolk för genom att referera ur Eva Lis Bjurmans bok. Detta visar på

något sätt ganska tydligt att det, som ni säger, finns klassmässiga hinder som gör att vi inte kan se verkligheten på samma sätt. Jag ser verkligheten på mitt sätt och ni ser den på ert. Ni menar att jag ser verkligheten på ett felaktigt sätt, därför att jag skulle vara ideologiskt förankrad på fel ställe. Från min utgångspunkt kan jag naturligtvis replikera att jag anser att ni ser felaktigt på verkligheten på grund av att er ideologi hindrar er att se verkligheten som den egentligen är. Det är möjligt att ni är nöjd med förhållandena sådana de nu är eller att ni såsom varande mittenman försöker ha förhållandena under observans och förbättra dem. Liberalerna har ju i den här strukturen en tradition att försöka medverka till en utbyggnad av välfärdssamhället och vill på något sätt profilera sig annorlunda än t. ex. moderaterna eller de starkare konservativa krafterna i samhället.

Men ser vi på Göteborgs stads resurser, som vi båda känner till, är vi på något sätt överens om – det noterade jag också – att även om stora materiella resurser har satts in, kanske större än tidigare och med styrning från kommunens sida till de utslagnas områden i Göteborg – Frölunda, Bergsjön eller Angered – överväger ändå styrkan i strukturen till deras favör som är bättre anpassade till att utnyttja det kulturutbud som skolan erbjuder. De materiella resurserna, liksom också de metodologiska resurserna i de här "söderortsområdena" i Göteborg, är inte tillräckliga för att kunna betyda någonting, utan resurserna blir ofta antingen oförbrukade och till ingen nytta eller också, som jag nyss sade, helt otillräckliga. Detta är de verkliga förhållandena.

Det finns också en annan sak som det är viktigt att se på. Vad som sagts gäller ju inte bara Göteborgs- och Stockholmsområdena utan också kringstrukturen i länen. Vi är ju nödsakade att arbeta så, att vi håller de här förhållandena under observans. Det skulle vara intressant att höra Bertil Hansson säga någonting om det andra i Eva Lis Bjurmans budskap, nämligen detta att den hårda, strukturerade lekform och kulturskapande form som föräldrarna i norrförorten erbjuder sina barn inte heller den är så särskilt bra. Om detta sade ni ingenting.

Anf. 23 BERTIL HANSSON (fp) replik:

Herr talman! Jag kan till stor del instämma i beskrivningen av vissa hem som har det gott ställt när det gäller ekonomiska resurser. Det materiellt goda är inte det väsentliga för barnens uppväxtklimat. Man kan i både Stockholms och Göteborgs "söderområden" finna familjer – ibland t. o. m. enföräldersfamiljer – som har både vilja och krafter, och därmed också förmåga, att ge barnen en varm uppväxtmiljö och som också bereder dessa för kulturlivets rikedomar av fantasi och upplevelse av identifikation. Detta visar att bilden inte är så statiskt entydig som bilden av det Sörensonska klassamhället tycks vara.

Anf 24 LARS-INGVAR SÖRENSON (s) replik:

Herr talman! Bertil Hansson har missat en del av den viktiga poängen i detta sammanhang om han, när det gäller bearbetningen av det material det

är fråga om, bara hänvisar till det materiellt goda. Det handlar ju i många fall mindre om det. Självfallet är det en förstärkningsresurs som behövs för att man skall kunna uppfylla intentionerna i vad som kallas för borgerlig elituppfostran. En annan sak är ju att man stressar barnen in i en tävlings- och konkurrenssituation som inte alls är lycklig för dessa barn. På så sätt kommer barnen att anpassa sig till ett samhälle som fortsätter att struktureras med en likartad konkurrens- och tävlingsmentalitet som inte är lycklig vare sig för dessa barn eller för barnen i söderort.

Detta kulturmönster, som de resursstarka människorna står bakom, kommer då på sikt också att bli det tongivande i samhället, och det kommer att kräva sin tribut även av arbetarbarnen i söderort. Den delen av problemet tog Bertil Hansson inte alls upp. Jag vet väl att också arbetarbarnen börjar få del av det materiella, men det är inte det som är ledande och styrande i strukturen.

Anf. 25 ING-MARIE HANSSON (s):

Herr talman! Problemen i vårt samhälle är väl bekanta för riksdagens ledamöter. Vi har ofta diskuterat ungdomsarbetslösheten, alkohol- och drogproblemen, misshandel och våldsinslag som har blivit både fler och rårare. Många människor upplever maktlöshet och likgiltighet. Förutsättningen för engagemang och aktivitet hos människor är att de känner en vilja till förändring, en tilltro till den egna förmågan samt att de får insikt och kunskap om verkligheten.

Hur – och med vilka medel – kan människor då väckas till insikt, stärkas till att ta initiativ? Ja, naturligtvis måste det ske på många vägar.

Språket och tillgången till ett språk är den viktigaste vägen för kontakt och kommunikation. Men det är ett faktum att många svenskar, framför allt ungdomar, i dag är ordfattiga. De förstår inte komplicerade texter. Därför blir kroppsspråket, förmågan att uttrycka uppfattningar och känslor även med annat än ord, så mycket viktigare. Här har framför allt teatern en stor uppgift som folkbildare. Tillgången till en levande teater är en viktig del av yttrandefriheten.

Den av riksdagen fastlagda målsättningen för kulturpolitiken har, som påpekats i debatten, resulterat i en ökad spridning av teater till skolor, förskolor och föreningar på allt fler platser i landet. Ett intensivt och spännande utvecklingsarbete pågår inom teatern i olika projektformer, i samverkan med amatörgrupper och inte minst konstnärligt, och då kanske framför allt inom barnteaterområdet.

Jag vill kort kommentera vad Ingrid Diesen sade när det gäller barnteatern – hur viktigt det är att teatern fångar fantasin och stimulerar medvetenheten. Ingrid Diesens inlägg speglade faktiskt en djup okunnighet om vad som sker inom framför allt barnteaterområdet. Den bild hon gav stämmer inte med utvecklingsarbetet – och de nya konstnärliga uttrycksformer som så spännande utvecklas inom teaterområdet. Jag vill hävda att svensk barnteater i dag befinner sig i en utvecklingsprocess som väcker stort intresse långt utanför våra gränser.

Som jag redan framhållit har den av riksdagen fastlagda målsättningen för kulturpolitiken resulterat i ökad spridning av teaterutbudet. I tider av ekonomisk åtstramning är det nödvändigt att kulturverksamheten ges en hög angelägenhetsgrad. Det var ingen tillfällighet att Riksteatern skapades 1933 under den svåraste depressionen i mannaminne som vårt land genomgått. Kulturverksamhet frigör människors handlingskraft och banar väg för en bättre samhällssolidaritet.

Reaktionerna på förslaget i årets budgetproposition inom teaterområdet har varit många och kraftiga från hela landet. Utskottsmajoriteten uttalar förståelse för denna oro men hänvisar till nuvarande ekonomiska läge och följer strikt propositionens förslag. Av skrivelser till utskottet framgår att de mindre regionteatrarna hyser oro inför framtiden, då utbyggnadstakten är på väg att helt stagnera. Chefen för Norrbottensteatern skriver: "Det är djupt beklagligt att avbryta ett uppbyggnadsarbete som i såväl kulturpolitiskt som konstnärligt avseende visat sig så fruktbart."

Svenska riksteatern har med anledning av statens anmodan att föreslå omDispositionering eller meddela de konsekvenser som en 2-procentig minskning av statsbidraget t. o. m. 1985/86 skulle få framhållit följande: "Anslagsminskningen medför minskad produktion och därmed minskat teaterutbud till svenska landsorten, både till teaterföreningar och skolor. I detta femärsperspektiv kommer utbudet till vissa orter att bli ett minimum eller helt upphöra om några år. De med frivilliga krafter uppbyggda lokala teaterföreningarna måste på många håll läggas ner i brist på produktion. Idén med Riksteatern som en garanti för ett decentraliserat och varierat teaterutbud skulle spolieras." Jag tycker att det är viktigt att komma ihåg denna Riksteaterns skrivelse till utskottet och ställa den i relation till Anna Eliassons inlägg, där hon ville slå vakt om landsortens möjligheter att ta del av en regional kulturverksamhet.

Teaterverksamheten är till 90 % bunden till löner, lokalhyror och transporter. Den ålagda prutningen med 2 % innebär alltså att en femtedel av den faktiskt påverkbara kostnaden måste prutas bort. Det uppger Svensk teaterunion-Svenska ITI, som representerar 38 teaterinstitutioner och organisationer.

Svenska teaterförbundet påpekar att nedskärningarna främst drabbar landsorten och barn- och ungdomsteatern genom kraven på ökade biljettintäkter. Ett större publikunderlag garanterar säkrare inkomster och teatern tvingas till centralisering. Möjligheterna till utveckling, nyskapande och experimentarbete försvåras. Och framför allt: den redan stora arbetslösheten på teaterområdet ökas ytterligare.

Svenska teaterförbundet skriver att "tanken att ta ifrån teatrar grundbidrag för att därigenom finansiera anslag till en ny teater måste direkt tillbakavisas".

De fria gruppernas svåra situation kan medföra att de i stället för att vara ett alternativ till kommersiell kultur själva blir en del av det kommersiella utbudet.

Redan vid behandlingen av förra årets budgetproposition påpekade

socialdemokraterna i kulturutskottet i ett särskilt yttrande: "Riksdagens beslut om nytt bidragssystem för teaterinstitutioner innebar att staten tog på sig ett stort ansvar för att stimulera tillkomsten och utvecklingen av nya regionteatrar. Detta beslut måste fullföljas. En länsteater som i samverkan med länets befolkning skapar sin egen teaterkultur och som samarbetar med länets teateramatörer är ett viktigt medel att öka yttrandefriheten och utveckla kulturlivet inom området."

Socialdemokraterna anförde vidare: "Vi anser att i den fortsatta utbyggnaden av de regionala teatrarna bör i första hand en acceptabel miniminivå hos de redan befintliga teatrarna tillgodoses. De större teaterinstitutionerna måste då förutsättas fortsätta sitt utvecklingsarbete inom nuvarande ramar." Socialdemokraterna påpekade vidare att planeringsarbetet för inrättandet av nya regionteatrar låg långt framme i flera län, och de betonade vikten av att arbetet kunde förverkligas.

Regeringen har nu givit kulturrådet i uppdrag att redovisa om det är motiverat att inom ramen för ett oförändrat antal grundbelopp göra en annan fördelning mellan teaterinstitutionerna och om det därvid skulle kunna bli möjligt att ge grundbidrag till en ny institution i Gävleborgs län.

Kulturrådet samlade samtliga regionteatrar till en hearing för att diskutera förutsättningarna. Åter påpekades då från de små teaterinstitutionerna svårigheterna att bedriva verksamheten med nuvarande resursramar. Det uttalades t. o. m. att om resurserna ligger kvar oförändrade i fem år, kan dessa institutioner inte överleva.

Vid de stora institutionerna – stadsteatrarna – finns ett stort glapp mellan statsbidragens storlek och de kommunala bidragen. Stora Teatern i Göteborg varslar 50 anställda till 1 december 1982. Teatern har 311 årsverken, dvs. faktisk personalresurs, om man skall uttrycka det litet förenklat. Men för 1981/82 medger kommunen endast 280 årsverken, alltså motsvarande det antal grundbelopp som staten har medgivit för Stora Teatern. Följden av att kommunen nu tvingas spara blir alltså en betydande arbetslöshet.

Malmö Stadsteater har 352 grundbelopp men 450 årsverken, och kommunen begär nu ytterligare 98 grundbelopp, helt i enlighet med den överenskommelse och de premisser som statsbidragssystemet grundar sig på.

Verkligheten är alltså den att kommunerna även vid kraftiga nedskärningar egentligen har en fordran på staten, som inte följt med och tagit sin del av kostnaderna som förutsågs när statsbidraget infördes.

Att starta en ny regionteater genom att ytterligare skära ned statsbidragen till befintliga teatrar skulle vara den sämsta utgångspunkt en teater kunde ha. Den skulle då bli gökungen som kastade ut de andra ur boet.

Inrättandet av den nya länsteatern i Gävleborg har enligt en skrivelse till kulturutskottet föregåtts av ett mycket omfattande och kostnadskrävande planeringsarbete. I planeringen har också ingått att försäkra sig om att teatern garanteras ändamålsenliga och funktionella produktionslokaler och rimliga arbetsvillkor. All planering har skett i samförstånd och i nära kontakt

Onsdagen den
13 maj 1981

*Anslag till kultur-
ändamål*

med statliga myndigheter och departement. Statens synpunkter har i flera stycken varit vägledande för utredningen, inte minst vad gäller dimensioneringen och vikten av förberedande planering. Dessa kontakter har aldrig givit anledning att befara att statens praxis vad beträffar bidrag till nystartade regionteatrar skulle brytas i och med budgetåret 1981/82.

Arbetsbladet har vid förfrågan till länets samtliga riksdagsmän fått klart besked att samtliga borgerliga ledamöter ämnar gå emot inrättandet av en regionteater i Gävleborg. Gunnar Björk i Gävle svarar korthugget: "Finns det inga pengar så finns det inte."

Men nu är frågan: Finns det pengar? I budgetpropositionen har utbildningsministern skrivit följande på s. 20: "Jag föreslår att ett belopp om 3 milj. kr., vilket frigjorts genom vissa omdisponeringar inom statsbudgeten, förs upp under detta anslag för att stå till regeringens disposition för särskilda ändamål av allmänskulturell natur. Jag avser att senare återkomma till regeringen med förslag rörande användningen av ifrågakvarande medel."

Vid föredragning i utskottet uppgav statssekreterare Ulf Lundin att medlen var reserverade för ett alternativt kungörelseförfarande för patent- och registreringsverkets bolagsbyrå i stället för som nu i Post- och Inrikes Tidningar. Inkomsterna från annonseringen går nu till Svenska Akademien för en utredning om en svensk ordbok. Pengarna hade överförts från handelsdepartementet och skulle enligt överenskommelse mellan departementen innehållas om ingen förändring av akademiens inkomster inträffade.

I brev till utskottet den 12 februari meddelar statssekreterare Lundin: "Eftersom Svenska Akademien alltså inte kommer att behöva ett bidrag från det s. k. kulturmedelsanslaget, får jag anhålla att det på anslaget uppförda beloppet om 3 milj. kr. ej tas i anspråk av riksdagen. Regeringen kommer att i vårens regleringsbrev innehålla beloppet."

Det är en märklig situation! Vi har ett regeringsförslag i budgetpropositionen, där det finns 3 milj. kr. som ministern skulle tala om senare hur han skall använda. Regleringsbrevet har inte kommit, men det har kommit ett brev från en statssekreterare som säger att pengarna behövs inte till det de var avsedda för. I nuvarande kaotiska politiska situation, där ett regleringsbrev kanske låter dröja, kan man fråga: Finns de här pengarna eller finns de inte?

Uppenbarligen finns de fortfarande kvar.

Naturligtvis behöver vi spara pengar och noga pröva vilka utgifter staten påtar sig. Men inför en ökande arbetslöshet bland kulturarbetarna är det inte snarast en besparing det handlar om, utan om vi skall få något för pengarna eller inte. Genom dessa pengar kan vi förbättra stödet till teater för barn och ungdom och medge start av en ny länsteater i Gävleborgs län: Om det råder tveksamhet mot att bifalla hela den av socialdemokraterna föreslagna kultursatsningen borde det ändå vara möjligt att bifalla denna del av förslaget.

Det omfattande arbetet med forskning i den egna historien, i det arbetande folkets egen historia som pågår ute i vårt land, kräver uppföljning i olika

dokumentationsformer. Teatern växer fram från de många som har något att berätta.

I teaterproduktionen krävs också nyskapande och utveckling. Teatern får inte tystas och uteslutas som språkrör för olika delar av vårt land, inte hänvisas till enbart storstadsregionerna, förbehållen de väletablerade grupperna i samhället.

Herr talman! Jag yrkar bifall till de socialdemokratiska reservationerna i de delar som jag nu tagit upp.

I detta anförande instämde Olle Östrand, Stig Alftin, Iris Mårtensson, Wivi-Anne Cedervist och Axel Andersson (alla s).

Anf. 26 BERTIL HANSSON (fp) replik:

Herr talman! Ing-Marie Hansson tog upp en detalj i budgetpropositionen om att den utveckling som ägt rum lett till att från början reserverade 3 miljoner – som hon uttryckte det – inte behövde användas för avsett ändamål utan kommer att innehållas, dvs. inte kommer att spenderas på någon statlig utgift.

Det handlar om en beredskapsåtgärd i det läge då Svenska akademien riskerade att gå miste om tidigare kontinuerligt tillkommande inkomster ifrån Post- och Inrikes Tidningar. När verkligheten sedan blev den att beredskapsåtgärden inte behövde fullföljas i praktisk handling, skulle det som jag ser det ha varit närmast oansvarigt att lägga över de pengarna på en verksamhet som förvisso inte bara är en verksamhet för året. Om pengarna hade lagts där skulle det i realiteten ha varit ett direkt löfte om ett fortsatt stöd till den planerade regionteatern i Gävle.

Så har vi inte ansett oss kunna hantera statens medel, och vi ser oss därför nödsakade att när det gäller regionteatern i Gävle avvakta vad kulturrådet har att säga inom det uppdrag som regeringen har gett just med tanke på möjligheten att starta denna regionteater.

Anf. 27 ING-MARIE HANSSON (s) replik:

Herr talman! Det märkliga är att utskottsmajoriteten inte har begärt att dessa 3 miljoner skall reserveras och finnas kvar inom kulturbudgeten utan har frånhänt sig dessa pengar och så att säga hjälpt den totala statskassan till en besparing i stället.

I kulturrådets styrelse föredrogs för ett tag sedan ett mycket omfattande förslag om en kampanj för ordet och för litteraturens ställning som ministern haft funderingar på att genomföra och som också kopplades till de pengar för Svenska akademien som här har omnämnts. Jag kan inte i detalj redogöra för hur ministern har kopplat dessa pengar till kampanjen. Men kulturrådets svar var att man faktiskt inte riktigt kände för den typen av stora kampanjer, som ministern skulle hålla i.

*Anslag till kultur-
ändamål*

Anf. 28 HANS PETERSSON i Hallstahammar (vpk):

Herr talman! Under allmänt tal om "krympande utrymme i budgeten" och med hänvisning till "det kärva ekonomiska läget" kan man enkelt motivera vilka nedskärningar som helst på samhällslivets olika områden.

När den massiva indoktrineringen om det s. k. ekonomiska läget börjar ta skruv är det lätt att slippa argumentera i sak. Man kan ställa upp i sorgedören och beklaga och beklaga men ändå instämma i andra människors vilja.

Det gör de borgerliga i utskottet när det gäller de socialdemokratiska förslagen, och det får väl anses vara naturligt. De borgerliga har ju ingen vidare vy över vilka möjligheter som finns om man lämnar den kapitalistiska fällan, utan man tågar snällt med regeringen som konservatismens boskap i dessa kulturfrågor.

Det tråkiga är att socialdemokraterna gör detsamma så fort de lämnar sina egna förslag och ägnar sig åt kommunisternas. Då finns de med som en andrastämma i den här klagokören – tyvärr.

Vpk har ställt många konstruktiva förslag angående kulturpolitiken. Eva Hjelmström har berört en rad av dem, och jag skall fylla på med ytterligare några inom litteraturens och bildkonstens områden.

Vi kämpar för kulturen därför att den är en så viktig del av livet. Kulturen ger oss möjligheter att förklara och förstå, att inse och förändra. Och eftersom kulturen även i kapitalismens uppgångsperioder får snål tilldelning, så är det oerhört viktigt att kämpa för en kulturell utveckling även i dessa det kapitalistiska systemets yttersta tider.

Kulturen kan vara *en* del av kampen för att minska hopplösheten. Genom kulturen kan man påvisa att det finns andra levnadsförhållanden, att det finns möjligheter att förändra och förbättra livet.

Dagens debatt har ägnats mycket åt barn- och ungdomskultur och det med all rätt. Det måste inte vara så som det är i dag, då många ungdomar känner oro och hopplöshet inför framtiden. De har berövats en plats i produktionen och utvecklingen, de känner ett främlingskap till livet och samhället. Och faktiskt – i ett radioprogram häromdagen ifrågasatte ungdomar i tonåren allvarligt och öppet varför de har kommit till, om de inte bara är sina föräldrar till last. Herr talman! Vi är på väg mot en katastrof, det är inget tvivel om den saken.

Kulturpolitiken kan inte ensam ändra på dessa förhållanden. Det kan bara en djupgående politisk förändring göra. Men kulturpolitiken kan vara *en* del i denna djupgående förändring, som är nödvändig.

Genom att ta del av litteratur, historia, bildkonst m. m. kan man förstå nödvändigheten av att utveckla samhället – och se att det går att utveckla det. Genom att medverka i kulturella verksamheter aktiveras och berikas man samt tar nya initiativ, som i sin tur föder nya aktiviteter.

För att glädja Bertil Hansson bl. a. skulle jag naturligtvis kunna tala i klartext och säga att kulturen är ett verktyg i klasskampen. Då skulle han få riktigt bekräftat hur vi socialister ser på kulturfrågorna. Men jag behöver inte göra det, eftersom moderaterna Margaretha af Ugglas och Sten Svensson redan förtydligat detta i sin motion nr 1864. Det är bara det att de ser på

klasskampen från sina utgångspunkter.

Efter en lång inledning om vilka negativa konsekvenser som offentligt stöd till olika kulturprojekt kan få, så säger de: "Emellertid bör syftet på sikt vara att i så hög grad som möjligt på nytt frikoppla kulturen från statlig och annan offentlig finansiering och därigenom också från det beroende som är på väg att allvarligt hota det fria kulturlivet och den fria kulturdebatten i vårt land." Det skriver alltså två moderater till årets riksdag.

Iskallt formulerar moderaterna dessa rader och bortser helt ifrån att det under kommersialismens kalla stjärna inte finns någon frihet och mångfald utan endast ekonomiska begränsningar, självensur och snöpt kultur. Det är ju just därför som riksdagen har fastställt de kulturpolitiska målen om att man skall motverka kommersialismens negativa verkningar inom kulturområdet. Statlig finansiering är en del av detta, ett försök att motverka de negativa verkningarna på området.

Mot kommersialismen, dvs. att man endast producerar det säljbara och lönsamma, finns inte i dag någon motvikt, som kan bulla upp sådana resurser att klasshålllets moderata vakthundar behöver vara nervösa. Jag tycker att den här motionen ger uttryck för en stark viljeinriktning, som vi får passa noga på i framtiden. Det är glädjande att utskottet har enats om avslag på motionen – om än i ganska sirliga och eleganta ordalag. Jag tycker att den här motionen från moderaterna faktiskt hade varit värd ett generalangrepp från utskottet.

Från kommunisternas sida är vi anhängare av en bra och mångsidig kultur. De kvaliteter som finns måste skyddas, försvaras och ges utrymme att växa och förökas. Kulturen måste försvaras mot den utarmning kapitalismen åstadkommer – i den mån det går. Den frihet som moderaterna här talar om finns inte när kapitalets vilja och värderingar och bestämmande ekonomiska begränsningar skall svara för kulturen. Därför har vi från vpk lagt fram förslag till årets riksdag om att staten skall ge stöd till lagerhållning av svenska klassiker inom litteraturen, som av förklarliga skäl inte har något utrymme att jobba inom, inget utrymme för överlevnad under en snöd kapitalism. Av samma skäl har vi föreslagit att små kvalitetsinriktade förlag skall ges stöd genom möjlighet till femåriga avskrivningslån till ett belopp om 3 milj. kr.

Den svenska litteraturutgivningen tenderar inte bara att bli relativt smal – utan också kort. Jag använder ordet kort som beskrivning, därför att när en liten utgåva i dag är slut i bokhandeln – och det är den ganska snabbt – finns den inte heller på förlaget, och i värsta fall inte heller på biblioteken, därför att de också får sina anslag nedskurna och köper allt mindre. Bokpriserna ökar och anslagen räcker inte för att man skall kunna hänga med. Alltså finns en bok inte längre att få tag i när den gått ut, och man kan säga att det är en "kort" utgivning.

Kvalitetslitteraturen har problem, det må gälla svenska klassiker eller allmän utgivning. Vi kommunister vill värna om dessa utgivningar och har därför föreslagit ekonomiskt stöd för dem. Rätten till vår historia, till vår kultur och till en bred litteratur måste garanteras. Såsom vi skriver i

Onsdagen den
13 maj 1981

*Anslag till kultur-
ändamål*

motionen måste kontakten med äldre tiders tankar och med andra ideologier eller med andra kulturers budskap göras möjlig för alla i vårt land – och på svenska naturligtvis. Mycket av den litteratur som i dag är intressant finns, men arbetarklassen läser inte t. ex. franska i någon större omfattning. Vi vill att man skall kunna ge ut böcker på svenska. Det fordras ekonomiskt stöd för att man skall kunna fullfölja den målsättningen.

Jag nämnde nyss bibliotekens situation. Och det står alltmer klart – hur man än försöker argumentera mot vpk – att en bibliotekslag är av nöden. Vpk begär att riksdagen skall uttala sig för en bibliotekslagstiftning och att biblioteksutredningen skall få tilläggsdirektiv att behandla frågan om bibliotekslag.

Mot dessa våra argument brukar framhållas att vi, om ett sådant förslag genomförs, får en minimilag, som försämrar den nuvarande situationen. Man brukar också säga att det inte är statens sak att styra på kulturområdet, utan det måste lämnas öppet för kommunala initiativ. Vår övertygelse är att en rimlig lagstiftning på området säkert skulle höja nivån i de flesta fall, och det är en helt annan utveckling än den som nu är för handen – då man från kommunernas centrala instanser ålägger de flesta förvaltningar att spara – i regel är det i år 2 %.

Vår idé om bibliotekslag bör ställas mot den nuvarande situationen, där man sparar och drar nedskärningarna jämnt över en kam, vilket drabbar också dem som redan tidigare har en utvecklade biblioteksverksamhet. Och det drabbar främst utåtriktad verksamhet, bokinköp och öppethållandeti-der. Vi har tidigare i år haft en debatt om detta i kammaren, som väl har belyst problemen.

Argumenten mot en utredning om lagstiftning på området är ganska tunna. Vidare kännetecknas utskottsbetänkandet av skrivningar som gör att man tror att utskottet inte vet vilket ben man skall stå på – eller är det så att sakfrågan får vika för glädjen att avslå en kommunistmotion?

I betänkandet skrivs nämligen att man inte är beredd att godta vår motion därför att tanken på bibliotekslag tidigare avisats i direktiven till den sittande biblioteksutredningen – men att man räknar med att den sittande utredningen skall analysera effekterna av bibliotekslagen i Danmark. Hur skall utskottet ha det? Vad tror utskottet och vad vill utskottet, förutom att avslå vår motion? Det vore bra att få ett klagörande svar på de frågorna. Och ännu mer splittrad uppfattning om utskottet får man då man har hört Lars-Ingvar Sörenson, som ställer upp till försvar för vårt krav på en bibliotekslag. Det är bra. Vi är tacksamma för det, och vi hoppas att den idé som han har skall sprida sig inom det socialdemokratiska partiet, så att vi till sist får en majoritet i riksdagen för en bibliotekslag. Jag är mycket tacksam för de ord han yttrade i sitt anförande, men jag vill ha ett klagörande från utskottets talesman hur utskottet ser på frågan.

Medan vi är inne på biblioteksområdet skall jag beröra frågan om biblioteksersättningen. Vi föreslår att man skall räkna upp ersättningen med 3 öre för de vanliga lånen i förhållande till vad regeringen föreslår – ett mycket försiktigt förslag, tycker vi. Om man skulle ha räknat upp

ersättningen i takt med arbetskostnadsindex från 1976 skulle ersättningen nämligen i dag ha varit 41 öre, och det är en skillnad mellan dagens ersättning och 41 öre som ligger på 28 %. Jag vet inte om Bertil Hansson har svårt att förstå vad de här pengarna betyder för författarna. Man kan ju göra en jämförelse med Bertil Hanssons egen lön. Om man skulle ta bort 28 % på riksdagsmannaarvodet – vilket väl skulle röra sig om 30 000 kr. eller litet till – kanske han skulle förstå vad skillnaden mellan utvecklingen av arbetskostnadsindex och den faktiska ersättningen innebär. Vi tycker att 35 öre är en försiktigt beräknad ersättning.

Till denna svaga utveckling på ersättningsområdet kommer också en vikande lånefrekvens och minskade inköp till biblioteken, som på sikt kommer att återverka på författarnas inkomster. Det är helt klart: Om det blir färre böcker och färre lån, då blir det lägre ersättning.

Vi är ett litet folk med ett litet språkområde. Vår kultur och vårt land kan inte utvecklas utan författare och översättare. Mångfalden på området, yttrandefriheten – och i dess förlängning det rika kulturlivet – har ett pris, det kan vi inte komma ifrån. Det kan inte prutas hur långt som helst. Det är bara att inse det. Priset måste betalas, annars får vi inga författare och översättare.

En fråga som tangerar författarnas ersättningar är frågan om konstnärskooperativ på bildkonstens och konsthantverkets område. Det har länge saknats möjligheter att ge dessa yrkesgrupper stöd på samma sätt som man har gett stöd till fria teatergrupper. Men nu har kulturrådet i sina äskanden begärt drygt 1,8 milj. kr. från regeringen för att kunna få pengar att fördela för det här ändamålet. Men enligt regeringens förslag får kulturrådet 0 kr. Vpk har krävt att riksdagen skall avsätta de här 1,8 miljonerna för ändamålet.

Att göra bildkonst och konsthantverk till var mans egendom eller ge fler möjlighet att ta del av konstnärernas budskap måste vara viktigt och samtidigt är det en förutsättning för att konstnärerna skall kunna leva, och leva hyggligt.

Jag skall citera litet om hur kulturen rent ekonomiskt kan betraktas. Jag skall läsa ur ABF-tidningen Fönstret. Socialdemokraterna i kammaren blev litet nervösa när jag tog fram den. Det finns nämligen en bild där som visar socialdemokraternas kulturpolitik, uppsatt på dass. Men jag skall inte läsa om det avsnittet. Jag skall bara citera vad taxeringsmyndigheterna säger till en kulturarbetare angående förlust i dennes verksamhet. Taxeringsnämnden anhåller om vissa uppgifter, på riksskatteverkets blankett: "Rörelsen (dvs. den konstnärliga verksamheten) synes under ett antal år ha gått med underskott." Därefter frågar nämnden: "Vad är anledningen till att ni fortsätter?"

Så kan man givetvis se på kulturen, utifrån strikt ekonomiska synpunkter. Man konstaterar: Det här går med förlust, det är ingenting att hålla på med. – Det är i den situationen som vi måste se statens möjligheter och uppgift att stödja konstnärer på olika områden, hjälpa dem att få till stånd en levande kultur, där de kan fortsätta med sin verksamhet.

I samband med utställningen Konsthantverk 80 publicerades en undersökning som gjorts bland 151 konsthantverkare, varvid man frågat om vad de levde av och en hel del andra intressanta saker. Naturligtvis kan man inte gå för djupt in i en sådan här begränsad undersökning utan att analysera frågeställningar, urval osv., men det visade sig i alla fall att de flesta av dessa konsthantverkare hade extraknäck för att kunna leva på sitt konstnärliga arbete. De var T-baneförare, portvakter, cirkelledare osv. 20 av de 151 kunde försörja sig på konstverksamheten. Man undersökte också vilken bakgrund dessa konstnärer hade, under vilka förhållanden de hade växt upp. Det visade sig att 100 av dem hade medelklassbakgrund, alltså relativt välbärgade föräldrar och en ganska välbärgad hemmiljö.

Visserligen rör det sig här om en begränsad undersökning, men den visar ändå att det finns en fara för att det blir medelklassen och de välbärgade som köper av medelklassens och de välbärgades egna konstnärer. Var finns arbetarklassen? Var finns den stora majoriteten när det gäller både konsumenterna och producenterna av kultur? Jag tycker att det finns anledning att gå vidare och se på vad det är som ligger bakom den här undersökningen.

På Island är de inhemska konstnärerna väl representerade i hemmen och på andra ställen – det vet kulturutskottets ledamöter, för de har varit där. Men det beror nog inte på att man på Island har varit speciellt trängande efter konst, även om vissa nationella känslor naturligtvis kan finnas med i bilden – man värnar ju mycket om den egna kulturen och det egna språket. Jag tror att konstinnehavet där till största delen beror på att man haft en våldsam inflation, uppåt 70 % årligen under lång tid. Att satsa på konst har varit ett bra sätt att återförsäkra värdet av pengarna.

Också i vårt land har vi trenden att konst blir investeringsobjekt, att konst betraktas som en inflationssäker investering och inte köps för sitt egentliga värde. Man brukar skämtsamt uttrycka det så, att bra konst i bankfacksformat är något som går att sälja. Det ligger mycket i detta. Jag tycker att det beskriver ganska bra dagens kulturpolitik och konstnärernas roll i samhället.

Det måste vara angeläget att sprida verken till en bredare allmänhet, att göra dem mer tillgängliga liksom att se till att människor kan leva på sitt konstnärliga arbete. Bildkonsten måste göras mera tillgänglig. Konstnärerna måste kunna leva på sitt arbete. Stödet till konstnärskooperativ är ju bara en liten del av de hjälpmedel som behövs för att vi skall kunna nå dessa mål, men det är ändå något. Vi hade hoppats att utskottet skulle ha tillstyrkt det anslag vi föreslagit för att åstadkomma ett ökat stöd. I vårt massproducerande maskinsamhälle blir både handens och hjärnans arbete och handens och hjärnans produkter lyx- och spekulationsvaror. Vi måste försöka komma tillbaka till verkligheten, herr talman.

Bifallsyrkandena har framförts av Eva Hjelmström. Nu fattas bara rösterna för en bättre kulturpolitik.

Anf. 29 BERTIL HANSSON (fp):

Herr talman! Hans Petersson i Hallstahammar frågar var utskottet egentligen står när det gäller frågan om en bibliotekslag eller inte. Det är så enkelt att utskottet har föreslagit avslag på den kommunistiska motionen, som kräver att riksdagen skall uttala sig för en bibliotekslag.

Situationen är ju den, att vi har en biblioteksutredning i arbete. Den har fått i uppdrag att studera biblioteksförhållandena i andra länder. Enligt uppgift har den därvid ägnat sig ganska mycket åt att studera situationen i Danmark, det socialdemokratiskt styrda nordiska land som har haft och har att kämpa med mycket svåra ekonomiska problem.

Särskilt som motionärerna menar att det är bibliotekslagen som har skyddat det danska biblioteksväsendet under dessa svåra tider är det intressant att få den saken belyst genom en sakkunnig och objektiv redovisning. En sådan får vi i samband med biblioteksutredningens kommande betänkande, och då finns det anledning att ta upp frågan på nytt. Jag förmodar att kommunisterna kommer att resa kravet också då, och det kan hända att remissinstanserna gör det.

All right – vi skall sakligt och objektivt granska detta problem i ljuset av de erfarenheter som kommer att finnas redovisade i biblioteksutredningens betänkande.

Anf. 30 HANS PETERSSON i Hallstahammar (vpk):

Herr talman! Det är ju verkligen att krypa bakom ett ställningstagande att säga att trots att utredningen inte har fått några direktiv om att studera bibliotekslagens verkningar, så skall den se på hur förhållandena är i Danmark – i det här avseendet. Visserligen anser man i Danmark – i varje fall gör socialdemokratiska kulturministrar det – att bibliotekslagen innebär att en mycket viktig reform har genomförts, men det vore lämpligt att ge utredningen direktiv om att studera hur en bibliotekslag skulle fungera i Sverige. Det tycker jag vore mer intressant som underlag för ett ställningstagande.

Jag kan inte finna annat än att utskottets skrivning i årets betänkande – man säger att det inte finns anledning att göra någon utredning i fråga om en bibliotekslag i Sverige men att utredningen skall studera förhållandena i Danmark – egentligen innebär att man ansluter sig till våra ståndpunkter. Men man vill inte gärna tillstyrka en kommunistisk motion på det här området, för det vore ju verkligen att falla. Eller hur, Bertil Hansson?

Anf. 31 BERTIL HANSSON (fp):

Herr talman! Det är den svenska situationen som i sista omgången skall vara avgörande för hur vi ställer oss i denna fråga, inte den danska. Men vi kan genom denna utredning få ett värdefullt material som belyser en allmän kultursituation.

*Anslag till kultur-
ändamål*

Anf. 32 HANS PETERSSON i Hallstahammar (vpk):

Herr talman! I så fall hade det verkligen varit rimligt att ge utredningen direktiv om att studera hur en bibliotekslag skulle kunna fungera i Sverige.

Punkt 1

Mom. 2 (bidrag till särskilda kulturella ändamål)

Utskottets hemställan bifölls med 157 röster mot 155 för reservation 1 av Georg Andersson m. fl. 1 ledamot avstod från att rösta.

Punkt 3

Mom. 1 (parlamentarisk utredning om kommersialismens negativa verkningar på kulturområdet)

Utskottets hemställan bifölls med 294 röster mot 16 för motion 378 av Lars Werner m. fl. 2 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 2-4 (kulturrådets utredning om kommersialismens verkningar, m. m.)

Utskottets hemställan bifölls med 157 röster mot 154 för reservation 2 av Georg Andersson m. fl. 1 ledamot avstod från att rösta.

Mom. 6 och 7 (medelsanvisning till utvecklingsarbete avseende barn och kultur, m. m.)

Utskottets hemställan bifölls med 157 röster mot 155 för reservation 3 av Georg Andersson m. fl. 1 ledamot avstod från att rösta.

Punkt 4

Mom. 1 (ökat bidrag till centrumbildningarna)

I en förberedande votering biträdades reservation 5 av Georg Andersson m. fl. i motsvarande del med 151 röster mot 17 för motion 1275 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del. 145 ledamöter avstod från att rösta.

I huvudvoteringen bifölls utskottets hemställan med 157 röster mot 155 för reservation 5 av Georg Andersson m. fl. i motsvarande del. 1 ledamot avstod från att rösta.

Mom. 2-4 (ökat bidrag till Folkparkernas centralorganisation m. m.)

Utskottets hemställan bifölls med 157 röster mot 155 för reservation 5 av Georg Andersson m. fl. i motsvarande del. 1 ledamot avstod från att rösta.

Mom. 5 (särskilda medel till kulturverksamhet bland språkliga minoriteter)

Utskottets hemställan bifölls med 296 röster mot 16 för motion 959 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del. 1 ledamot avstod från att rösta.

Punkt 6

Mom. 1 och 2 (biblioteksersättningens grundbelopp, m. m.)

Utskottets hemställan bifölls med 295 röster mot 16 för motion 960 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del. 1 ledamot avstod från att rösta.

Mom. 3 (ersättningen till kulturarbetare för utnyttjande av deras verk)

I en förberedande votering biträdades reservation 7 av Georg Andersson m. fl. med 147 röster mot 16 för utskottets hemställan med den ändring däri som föranleddes av bifall till motion 960 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del. 150 ledamöter avstod från att rösta.

I huvudvoteringen bifölls utskottets hemställan med 157 röster mot 155 för reservation 7 av Georg Andersson m. fl. 1 ledamot avstod från att rösta.

Punkt 7 (bidrag till Svenska riksteatern)

Utskottets hemställan bifölls med 157 röster mot 155 för reservation 8 av Georg Andersson m. fl. i motsvarande del. 1 ledamot avstod från att rösta.

Punkt 9

Mom. 1 (anslag till Rikskonsertverksamhet)

Utskottets hemställan bifölls med 157 röster mot 155 för reservation 10 av Georg Andersson m. fl. i motsvarande del. 1 ledamot avstod från att rösta.

Punkt 10 (anslag till Regionmusiken)

Utskottets hemställan bifölls med 157 röster mot 155 för reservation 10 av Georg Andersson m. fl. i motsvarande del.

Punkt 12

Mom. 1 och 2 (teater för barn och ungdom)

Utskottets hemställan bifölls med 157 röster mot 155 för reservation 8 av Georg Andersson m. fl. i motsvarande del.

Punkt 13

Mom. 1 (bidrag till fria teater-, dans- och musikgrupper)

I en förberedande votering biträdades reservation 8 av Georg Andersson m. fl. i motsvarande del med 147 röster mot 16 för motion 1275 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del. 147 ledamöter avstod från att rösta.

I huvudvoteringen bifölls utskottets hemställan med 157 röster mot 155 för reservation 8 av Georg Andersson m. fl. i motsvarande del.

Punkt 15

Mom. 1 (ökat bidrag till arrangerande musikföreningar)

Utskottets hemställan bifölls med 294 röster mot 16 för motion 1664 av Eva Hjelmström m. fl. i motsvarande del.

Mom. 2 (ökat bidrag till Teater- och musikorganisationer m. m.)
Utskottets hemställan bifölls med 156 röster mot 155 för reservation 11 av Georg Andersson m. fl. 1 ledamot avstod från att rösta.

Mom. 4 (organisationen Kontaktnätet för icke-kommersiell kultur)
Utskottets hemställan bifölls med 295 röster mot 16 för motion 1664 av Eva Hjelmström m. fl. i motsvarande del. 1 ledamot avstod från att rösta.

Punkt 17

Mom. 2 (anslaget till Filmstöd)
Utskottets hemställan bifölls med 156 röster mot 155 för reservation 13 av Georg Andersson m. fl. 1 ledamot avstod från att rösta.

Punkt 18

Mom. 2 (stöd till kulturtidskrifter)
Utskottets hemställan bifölls med 156 röster mot 155 för reservation 14 av Georg Andersson m. fl. 1 ledamot avstod från att rösta.

Punkt 19

Mom. 3 (ökad medelsanvisning till Utgivningsstöd)
Utskottets hemställan bifölls med 156 röster mot 155 för reservation 15 av Georg Andersson m. fl. 1 ledamot avstod från att rösta.

Mom. 4 (bidrag till utgivning och lagerhållning av klassisk litteratur)
Utskottets hemställan bifölls med 293 röster mot 16 för motion 1265 av Carl-Henrik Hermansson och Eva Hjelmström i motsvarande del. 2 ledamöter avstod från att rösta.

Punkt 21

Mom. 4 (avskrivningslån till kvalitetsinriktade mindre förlag)
Utskottets hemställan bifölls med 294 röster mot 16 för motion 730 av Lars Werner m. fl. 1 ledamot avstod från att rösta.

Punkt 23

Mom. 2 (bidrag till regional biblioteksverksamhet)
Utskottets hemställan bifölls med 156 röster mot 155 för reservation 17 av Georg Andersson m. fl. i motsvarande del. 1 ledamot avstod från att rösta.

Punkt 24

Mom. 1 (bidrag till folkbibliotek)
Utskottets hemställan bifölls med 156 röster mot 155 för reservation 17 av Georg Andersson m. fl. i motsvarande del. 1 ledamot avstod från att rösta.

Mom. 2 (bibliotekslagstiftning)

Utskottets hemställan bifölls med 295 röster mot 16 för motion 443 av Lars Werner m. fl.

Punkt 27

Mom. 1 (ökat bidrag till Konstfrämjandets verksamhet för barn)

Utskottets hemställan bifölls med 156 röster mot 155 för reservation 18 av Georg Andersson m. fl.

Mom. 2 (särskilda medel till konstnärskooperativ)

I en förberedande votering biträddes reservation 19 av Georg Andersson m. fl. med 155 röster mot 16 för motion 952 av Eva Hjelmsström m. fl. i motsvarande del. 138 ledamöter avstod från att rösta.

I huvudvoteringen bifölls utskottets hemställan med 156 röster mot 155 för reservation 19 av Georg Andersson m. fl.

Punkt 32 (anslag till Statens historiska museer: förvaltningskostnader)

Utskottets hemställan bifölls med 156 röster mot 155 för reservation 21 av Georg Andersson m. fl. i motsvarande del.

Punkt 36 (anslag till Etnografiska museet)

Utskottets hemställan, som ställdes mot reservation 21 av Georg Andersson m. fl. i motsvarande del, bifölls genom votering medelst uppresning.

Punkt 39 (bidrag till Tekniska museet)

Utskottets hemställan bifölls med 156 röster mot 155 för reservation 21 av Georg Andersson m. fl. i motsvarande del.

Punkt 42

Mom. 1

Utskottets hemställan bifölls.

Mom. 2 (bidrag till regionala museer)

Vid votering genom rösträkning avgavs 155 röster för utskottets hemställan och 155 röster för reservation 21 av Georg Andersson m. fl. i motsvarande del.

Kammaren beslöt med 157 röster att punkt 42 skulle återförvisas till utskottet. 154 röster avgavs för att mom. 2 skulle avgöras omedelbart genom lottnings.

Punkt 43 (anslag till Riksutställningar)

Utskottets hemställan bifölls med 156 röster mot 155 för reservation 21 av Georg Andersson m. fl. i motsvarande del.

5 § Stöd till idrotten

Föredrogs kulturutskottets betänkande 1980/81:29 med anledning av förnyad behandling av anslaget Stöd till idrotten (prop. 1980/81:100).

Anf. 33 HANS ALSÉN (s):

Herr talman! Med hänvisning till debatten här i kammaren den 28 april rörande idrottsstödet ber jag att få yrka bifall till den socialdemokratiska reservationen i kulturutskottets betänkande 24. Reservationsförslaget innebär ett rättmätigt och angeläget stöd till den samlade idrottsrörelsen.

Anf. 34 LARS-OVE HAGBERG (vpk):

Herr talman! Med hänvisning till vad jag anförde i debatten den 28 april yrkar jag bifall till vpk-motionen 1276 i samtliga delar.

Anf. 35 KARL-ERIC NORRBY (c):

Herr talman! Med hänvisning till den debatt som fördes här i kammaren vid behandlingen av kulturutskottets betänkande nr 24 vill jag i denna fråga för min del yrka bifall till utskottets hemställan.

Utskottets hemställan återfanns i kulturutskottets betänkande 1980/81:24, punkt 1.

Mom. 1 (höjning av anslaget Stöd till idrotten)

I en förberedande votering biträdades reservation 1 av Georg Andersson m. fl. med 144 röster mot 17 för motion 1276 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del. 151 ledamöter avstod från att rösta.

I huvudvoteringen bifölls utskottets hemställan med 156 röster mot 155 för reservation 1 av Georg Andersson m. fl.

Mom. 2

Utskottets hemställan bifölls.

Mom. 3

Ändrade bidragsregler (yrkandena 2 och 6)

Utskottets hemställan bifölls med 295 röster mot 17 för motion 1276 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del.

Tillsättande av en parlamentarisk utredning (yrkande 3)

Utskottets hemställan bifölls med 295 röster mot 17 för motion 1276 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del.

Internationella idrottsevenemang i Sverige (yrkandena 4 och 5)
Utskottets hemställan bifölls med 293 röster mot 17 för motion 1276 av
Lars Werner m. fl. i motsvarande del.

Mineralpolitik

6 § Mineralpolitik

Föredrogs
näringsutskottets betänkanden
1980/81:43 om mineralpolitik (prop. 1980/81:100 och 1980/81:130) och
1980/81:48 om vissa företag inom Statsföretagsgruppen (prop. 1980/
81:128).

Anf. 36 TALMANNEN:

Näringsutskottets betänkanden 43 och 48 debatteras i ett sammanhang och yrkanden beträffande båda dessa betänkanden får framställas under den gemensamma överläggningen.

Anf. 37 INGVAR SVANBERG (s):

Herr talman! För de flesta människor är Sverige ett land där gruvbrytning och järnframställning är betydande näringar. Detta är helt naturligt mot bakgrund av vår historia. Vi har i många århundraden baserat en väsentlig del av våra exportinkomster och en stor del av vår sysselsättning just på gruvnäringen.

När Karlfeldt skall skildra sina kopparbergiska förfäder gör han det bl. a. med orden:

Ja, här i det gamla järnbärrarland
de bröto åker på älvens strand
och malm ur gruvan bredvid. . .

Ja, det gamla järnbärrarland! Det var en stor del av Mellansverige, Bergslagen, där gruvnäringen sedan urminnes tider har varit betydande. Så har det också varit på andra håll i vårt land. I Norrbotten har försöken att utvinna de rika malmfyndigheterna varit intensiva ända sedan drottning Kristinas och Axel Oxenstiernas tid, när man trodde sig kunna basera en stor del av kostnaderna för krig och stormaktsdrömmar på silvret från Nasafjälls gruva. Under 1700- och 1800-talens många försök att utvinna rikedomarna i våra lappländska malmfält fram till detta århundrades enorma expansion genom LKAB. då järnvägen gjorde transporterarna möjliga och gav näringen ett kraftigt uppsving, har gruvnäringen gett jobb åt många människor, varit en huvudnäring i bygden.

Hur tar vi då till vara arvet från våra förfäder när det gäller gruvhanteringen? Ja, det är förvånande hur vi har försummat det, hur nonchalant vi behandlar en av våra allra viktigaste näringar. Så har vi t. ex. inte i vårt avancerade gruvland en ordentlig markkartering. Vi har inte tillförlitliga

geologiska kartor. De flesta härstammar från mitten av 1800-talet och är naturligtvis inte tillförlitliga för dagens moderna gruvhantering och prospekteringsverksamhet. Vi vet översiktligt att vi i Sverige har stora tillgångar på legeringsmetaller i olika, inte ordentligt undersökta, fyndigheter. Men vi fortsätter helt tanklöst att år efter år importera legeringsmetaller för hundratals miljoner från utlandet. Vi importerar stora mängder skrot till Sverige, ett skrot som det sedan är ett kiv och ett slit om mellan de olika järnbruken. Men samtidigt läggs gruvor ner därför att deras malm inte går att sälja. Näringsutskottet påpekade redan för flera år sedan att de svenska stålverken borde basera sitt råvarubehov på inhemskt skrot och inhemska malmer. När en högkonjunktur så småningom kommer med bl. a. stor efterfrågan på skrot, står de svenska stålverken där utan skrot, utan ämnen och utan gruvor att skaffa sig malm från.

Och nu är man även i färd med att för fullt avliva vår gruvnäring. I mitten av 1970-talet fanns det i Mellansverige närmare 20 järnmalmsgruvor i drift. I dag återstår endast två, Grängesberg och Dannemora. Och vissa siare talar även om nedläggning av en eller flera av gruvorna i malmfälten i Norrbotten. Bör vi inte ställa oss frågan: Kan man tänka sig en svensk metallindustri helt inriktad på importerade metaller? De flesta fackmän menar att något sådant vore både olyckligt och förödande för vårt land.

Under senare år har också två utredningar arbetat på området. Den s. k. mellansvenska gruvdelegationen har under mer än två år arbetat med de mellansvenska gruvornas problem. Men vad den har åstadkommit är synnerligen magert. Delegationen har i huvudsak ägnat sig åt att beskriva dagsläget och tala om hur man har hamnat där man är. Framtidsfrågorna har man i mycket ringa grad ägnat sig åt. Den mineralpolitiska utredningen har också avslutat sitt arbete, och dess förslag har varit föremål för remissbehandling.

Den proposition som nu behandlas tar upp gruv- och mineralfrågorna på endast ett område. Det gäller frågan om den mineralpolitiska verksamheten, en fråga där remissopinionen har varit i hög grad splittrad. Det är endast där som regeringen nu begär ett ställningstagande från riksdagen. I övrigt anger man endast att en proposition avses komma att föreläggas riksdagen senare rörande gruv- och mineralfrågorna.

Den skiss som regeringen lägger fram för riksdagen innebär i stort att SGU, Sveriges geologiska undersökningar, delas.

En ny central förvaltningsmyndighet skall överta den anslagsfinansierade delen av SGU:s verksamhet. Denna centrala myndighet skall också överta industriverkets uppgift att vara chefsmyndighet för bergsstaten. Den andra delen av nuvarande SGU, i huvudsak lokaliserad till Luleå och Malå, skall enligt förslaget bilda en fristående enhet för prospektering och andra geologiska undersökningar.

Frågan om det skall bli en myndighet eller ett aktiebolag skall utredas av en organisationskommitté. Propositionen anger också att uppgiften att vara kansli för statens nämnd för gruvegendomar bör överföras från industriverket till ett fristående organ.

Frågan om den mineralpolitiska verksorganisationen finner vi socialdemokrater vara mycket viktig. Organisationen bör bidra till en effektiv prospekteringsverksamhet och till att gruv- och mineralfrågorna sätts in i ett industripolitiskt sammanhang. Det är också självklart att de långsiktiga sysselsättningsproblem och regionalpolitiska problem som gruvindustrins läge har givit upphov till kräver insatser också från andra branscher.

Det skulle tala för en närmare samordning mellan den nya myndigheten eller SGU och industriverket i stället för den totala skilsmässa som nu föreslås. Det förslag till organisationsförändring som nu läggs fram synes inte skapa tillfredsställande förutsättningar för en förbättring på det här viktiga området.

Vi yrkar därför i en reservation att förslag till ny verksorganisation skall avslås av riksdagen. Regeringen bör återkomma med förslag i denna organisationsfråga samtidigt med att man kommer med förslag till ändringar i gruvlagstiftningen och ett samlat program för gruv- och mineralpolitiken. Att nu endast besluta om topporganisationen medan en hel del viktiga grundproblem förblir olösta, finner vi vara ytterst inkonsekvent.

I ett flertal motioner föreslås ökade anslag till prospektering i olika delar av landet. Det gäller att öka prospekteringen i områden med stora sysselsättningsvårigheter men också att snabbt vidta prospektering efter nya malmer i områden där nu järngruvor läggs ner men där förutsättningarna för fynd av andra malmer är goda. Det är viktigt att dessa prospekteringar sker medan ännu gruvverksamhet finns i gång inom området, liksom också att det finns yrkesskickliga gruvarbetare.

Vi socialdemokrater finner det nödvändigt att öka anslaget till prospektering inom det mellansvenska området med 10 miljoner ötöver vad som anslås i propositionen. Anslaget bör återkomma de fem närmaste åren och alltså tillföra prospekteringen inom detta område ytterligare 50 miljoner för prospektering efter andra mineraler än järnmalm.

I den kris med stor arbetslöshet som vi just nu upplever och med betydande problem för sysselsättningen i framtiden måste allt som kan göras också bli gjort för att skapa nya jobb och ta till vara alla möjligheter att genom utnyttjande och vidareförädling av våra naturtillgångar säkra arbete åt ungdomar och andra. Att snåla på pengar när det gäller undersökning om våra malmtillgångar måste ses som ett utmärkt exempel på hur snålheten bedrar visheten.

Herr talman! Med vad jag anfört ber jag att få yrka bifall till de två socialdemokratiska reservationer som är fogade till betänkandet nr 43.

Proposition 128, som behandlas i betänkande 48, avser kapitaltillskott till vissa statliga företag, då främst LKAB. Staten har under senare år haft att ta betydande förlusttäckningar för det stora malmbolaget LKAB, som tidigare var något av "flaggskeppet" inom Statsföretag, med betydande vinst varje år. De stora svårigheterna 1977 och 1978, då marknadsläget var ytterst pressat, såg ut att successivt förbättras. Första halvåret 1980 låg leveranserna på en tillfredsställande nivå, och malmpriserna ökade också kraftigt. Men sommaren 1980 försämrades den europeiska stålkonjunkturen drastiskt,

vilket kom att betyda ett svårt slag för LKAB. Leveranserna minskade kraftigt, resultatet försämrades starkt och följden blev en stor förlust, 340 miljoner enligt det preliminära bokslutet.

De dåliga marknadsförutsättningarna bedöms bli bestående under hela 1981 och leveranserna går ner kraftigt. Priserna antas bli i stort sett oförändrade, medan produktionskostnaderna ökar på grund av den pågående enorma inflationen i vårt land. Detta leder till att förlusten för innevarande år beräknas bli 750 miljoner. LKAB:s förluster för förra året och i år uppgår alltså till sammanlagt 1 090 milj. kr.

Statsföretag har inga möjligheter att täcka LKAB:s stora underskott. Industriministern föreslår därför att riksdagen skall skjuta till de 1 090 miljoner som LKAB har i förlust. Detta är motiverat med den mycket stora betydelse som LKAB har för hela Norrbottens näringsliv, där bolaget svarar för 27 % av den totala industrisysselsättningen i länet. I kommunerna Kiruna och Gällivare, där gruvorna är belägna, är LKAB helt dominerande i fråga om sysselsättningen. De indirekta sysselsättningseffekterna av LKAB:s verksamhet är här också mycket betydande. Man torde kunna säga att dessa två kommuners fortbestånd som levande samhällen helt vilar på LKAB:s verksamhet. Det finns också all anledning att förvänta sig att LKAB med hjälp från staten skall kunna övervinna de nuvarande svårigheterna och genom olika åtgärder på nytt bli ett lönsamt företag.

Mot den angivna bakgrunden är det helt självklart att vi socialdemokrater tillstyrker de i propositionen föreslagna kapitaltillskotten. Vi vill medverka till att LKAB nu kan fortsätta sin verksamhet, till gagn för sysselsättningen i det av arbetslöshet svårt drabbade Norrbotten. Men vi vill också påpeka att det är viktigt att LKAB nu verkligen får möjlighet att göra en grundlig planering och ges möjligheter att söka sig in på nya vägar när det gäller att skapa ny sysselsättning och göra bolaget konkurrenskraftigt igen.

Det finns i Norrbotten en rad lovande mineraliseringar, som det är viktigt att undersöka för att eventuellt få i gång brytning. Det är inte bara kopparen i Viscaria jag tänker på utan också fynd av zink, bly, nickel, molybden och volfram. Det är av vikt att dessa mineraliseringar snarast blir föremål för undersökningar, så att brytning av malmerna kan komma till stånd om de visar sig vara brytvärda – detta av två skäl: dels för att ge LKAB en ny inriktning, som kan betyda ökad lönsamhet, utökad verksamhet och ökad sysselsättning i Norrbotten, dels därför att det vore av nationalekonomisk betydelse för Sverige om dessa legeringsmetaller kunde produceras inom landet, så att man slapp ifrån en kapitalkrävande import.

Vi föreslår därför i en reservation att LKAB skall tilldelas 50 milj. kr. utöver regeringens förslag, att användas för den malmprospektering jag här talat om. Vi anser att detta belopp bör utgå under fem år med 50 milj. kr. per år. Vi är övertygade om att en sådan metodisk genomgång av tänkbara nya mineralprojekt i Norrbotten kommer att vara av utomordentlig betydelse, och vi vill se de här undersökningarna snabbt genomförda.

Jag har tidigare nämnt den oerhörda betydelse som LKAB har för den totala sysselsättningen i malmfälten. Den inriktning regeringen och Statsfö-

retag nu vill ge LKAB, både vad det gäller att hålla tillbaka nya investeringar och vad det gäller att låta bli att bygga upp nya malmlager, kommer att betyda att arbetsmarknaden i de två kommunerna verkligen får svårigheter och kommer att leva på svältkost.

Vi föreslår därför i en reservation att riksdagen skall ge regeringen i uppdrag att dels utarbeta förslag till regler för lagerstöd till LKAB, dels inventera investerings- och underhållsprojekt som kan startas för att utjämna sysselsättningssvackan. Regeringen har därefter att återkomma till riksdagen med förslag.

Utöver det sagda vill jag gärna tillfoga några ytterligare synpunkter på LKAB och dess situation. För malmbolaget LKAB är fraktkostnaderna för malmen till Narvik och till Luleå den dominerande utgiftsposten. Sedan många år pågår en diskussion om de oerhörda överpriser som bolaget anser att SJ tar ut för sina transporter. LKAB har de högsta fraktkostnaderna i världen bland alla malmbolag och anser sig inte kunna bli konkurrenskraftigt utan en väsentlig reduktion. De kostnader som ligger utöver vad LKAB anser vara rimliga transportkostnader anger bolaget till ett belopp som ungefär svarar mot förlusten år 1980. Frågan om malmfrakterna är nu föremål för utredning genom kommunikationsdepartementet, och förslag anger man skall framläggas under hösten 1981. Näringsutskottet har därför saknat anledning att tillstyrka motioner som kommit om malmfrakterna. Utredningen hör inväntas. Jag vill endast tillägga att därest det blir fråga om subventioner till LKAB, som det har spekulerats om i pressen, så måste ett bestämt motstånd mot detta resas. Det är inte LKAB som skall ha subventioner. Om inte SJ kan erbjuda LKAB fraktkostnader som är jämförbara med dem som andra malmföretag betalar, så är det inte malmbolaget utan SJ som skall subventioneras.

I flera motioner yrkas att de statliga företagen, bl. a. LKAB, skall flytta sitt huvudkontor till Norrbotten. Redan för fem år sedan uttalade näringsutskottet att riksdagen borde uttala, att det ankommer på styrelsen att besluta om en sådan sak som huvudkontorets förläggning. Det gjorde man sedan bolagsstyrelsen i en skrivelse till näringsutskottet hade förklarat att man var beredd att till Norrbotten flytta alla kontorsfunktioner som hade att göra med brytning, transport och hantering av järnmalm. Man gick alltså detta krav till mötes. Att döma av de uttalanden som i dagarna har gjorts både från facket och från styrelsen kan man hysa förhoppningen att styrelsen inom en mycket snar framtid kan lösa den här frågan på ett bra sätt.

Det medelstillskott till Statsföretag på 50 milj. kr. som föreslås i propositionen är avsett för aktieteckning i det nya dotterbolaget, som inom LKAB skall uppta brytning av kopparmalm i Viscaria i Kiruna. Ett enhälligt utskott tillstyrker denna aktieteckning, som jag gärna vill se följs av ytterligare i nya malmbolag för öppnande av gruvor med andra mineraler än järn.

I propositionen föreslås också ett kapitaltillskott på 350 milj. kr. för att täcka förlusterna under åren 1980–1983 hos Uddcomb AB, för att genomföra en avveckling av kärnkraftsprogrammet samt för att investera i viss ny

verksamhet. Ett enigt utskott tillstyrker detta.

Låt mig endast poängtera att det verkligen är att hoppas att detta välutrustade och utmärkta företag skall kunna finna nya områden för sin verksamhet. Att bolaget hittills inte lyckats över hövan är ju inte dess fel. Vi politiker, som gav bolaget en bestämd inriktning och en förnämlig utrustning när det byggdes upp, skall vara medvetna om att det är vi som har trasslat till det för företaget. Därför bör vi vara angelägna om att finna nya användningsområden för den utrustning som finns där.

Herr talman! Med det anförda yrkar jag bifall till de två socialdemokratiska reservationer som är fogade till näringsutskottets betänkande nr 48.

Anf. 38 JÖRN SVENSSON (vpk):

Herr talman! När det gäller naturtillgångar under jord finner man i nästan alla länder en gammal rättslig och politisk princip som går igen. Mineral är nationella tillgångar. Deras exploatering får inte ske hur som helst. Exploateringen är ett nationellt intresse och därför ett kronans eller statens prerogativ.

I modern tid har dessa principer understötts av nationella ekonomiska strävanden. Kontroll över mineraltillgångar har i många fall varit ett villkor för nationell självständighet. Där främmande intressen haft kontrollen har det uppstått kolonialt beroende. Kontrollmotivet har på senare år stärkts. Olika specialmetaller har kommit att få nyckelroller i industriella processer och för militärstrategiska behov. Risker på sikt för en brist på vissa metaller har också accentuerat behov av nationell kontroll.

Mot dessa motiv har alltid stått privatintressens strävan att utvinna och sälja för egna syften. De stora mineralkoncernerna är både nationellt och internationellt en makt med stor politisk tyngd. Regeringar har störtats och nationell politik har bringats under kontroll av dessa koncerners göranden och låtanden.

I Sverige har sedan slutet av 1800-talet staten haft ett visst insteg i sentida mineralutvinning – den som påbörjades med den storskaliga malmbrytningen. Bl. a. har man kunnat någorlunda styra kartläggning och prospektering av tillgångar. För detta har man haft Sveriges geologiska undersökning.

Vad regeringen nu föreslår är att SGU:s självständiga och offentliga ställning helt undergrävs. En stor del av verksamheten skall förvandlas till ett serviceorgan åt kommersiella intressen.

Detta är stötande ur en rad synvinklar. För det första uppger samhället en del av sin insyn och kontroll. I praktiken kommer större delen av prospekteringen att inriktas och avgöras utifrån stora kommersiella företags synpunkter.

För det andra kommer en betydelsefull del av vad som varit en normal offentlig verksamhet här i landet att förvandlas till ett kommersiellt förhållande.

Kontroll och översikt över mineraltillgångarna kommer att glida bort från offentligt inflytande. Stora nationella och multinationella koncerner kommer att kunna erövra en styrande roll.

Detta är en förkastlig utveckling. Den är förkastlig ur den nationella självständighetens synvinkel. Den är förkastlig därför att den försvarar en sund hushållning med tillgångarna. Den är förkastlig därför att den försämrar insynen. Den är en utveckling i strid med demokratins krav, en eftergift åt en etablerad ekonomisk makt, som sannerligen dessförutan är stor nog. Den är också ett sätt att föra ansvaret för Norrlands långsiktiga utveckling bort från politiskt ansvariga instanser och över i händerna på fåtalsintressen, som aldrig visat något intresse för landsändans industrialisering och allsidiga utveckling. Den är med andra ord en kapitulation för den inrikes kolonialismen.

Den äventyrar också varje försök till en sund utveckling av inlandskommunernas resurser. Den utlämnar landets värst drabbade regioner till den kommersiella exploateringen.

Sådana åtgärder kan ingen nationellt ansvarig politiker godkänna. Endast de som är så uppknutna och förblindade av kommersialism, så svaga och efterlätna inför mäktiga kapitalintressen att de inte bryr sig om sitt historiska ansvar för nationens råvarutillgångar kan delta i och uppmuntra till denna realisation av nationell rikedom och kontroll.

En sönderfallande regering kan bara föra en det nationella sönderfallets politik. För den som ser längre än bortom nästa bolagsstämma, är ställningstagandet självklart. SGU skall bevaras intakt och spela sin roll som en ansvarig myndighet inför sin konstitutionella huvudman.

Herr talman! Med detta yrkar jag bifall till reservationen 1 i betänkande 43, som är liktydig med yrkandet i vpk-motionen 2079.

Anf. 39 KARL BJÖRZÉN (m):

Herr talman! Jag skall beröra de frågor som behandlas i betänkande 43, och då framför allt dem som har gett anledning till två socialdemokratiska reservationer.

Den första reservationen handlar om en mineralpolitisk verksamhetsorganisation. Där har socialdemokraterna ansett att regeringsförslaget skall avslås av riksdagen och att regeringen senare skall återkomma med ett nytt förslag. Socialdemokraterna har två huvudskäl för denna begäran. Dels anser man det viktigt att få till stånd en behövlig samordning av prospekteringsinsatserna. Dels anser man det viktigt att säkerställa att gruv- och mineralfrågorna sätts in i sitt industripolitiska sammanhang.

För att komma till rätta med samordningsproblemen har den mineralpolitiska utredningen föreslagit inrättandet av ett prospekteringsråd. Det förslaget har tagits väl emot av de allra flesta remissinstanser. Det är bara ett par remissinstanser som har haft avvikande mening. Utskottsmajoriteten anser att förslaget om ett prospekteringsråd är bra. Och utskottsmajoriteten vill särskilt understryka vikten av att en ökad samordning snarast kan komma till stånd mellan den prospektering som bedrivs av nämnden för statens gruvegendom och den som bedrivs av statliga och privata gruvföretag.

När det gäller den andra huvudinvändningen – att man måste säkerställa att gruv- och mineralfrågorna sätts in i sitt industripolitiska sammanhang –

har även utskottsmajoriteten lagt märke till att det i propositionen inte står klart uttryckt att ett sådant hänsynstagande kommer att äga rum. Därför har utskottsmajoriteten föreslagit att riksdagen skall göra ett uttalande som innebär att man understryker betydelsen av att organisationsförändringen inte får till följd att sambandet mellan mineralpolitiken och industripolitiken inom den statliga verksamheten går förlorat. Den organisationskommitté som omnämns i propositionen och som numera är tillsatt bör särskilt överväga åtgärder i syfte att säkerställa detta samband.

Vi finner alltså inte att det finns särskilt starka skäl för att godta socialdemokraternas motivering för att skjuta på ställningstagandet när det gäller en ny mineralpolitisk verksamhetsorganisation. Vi tycker att socialdemokraterna i stället borde ha tittat mera på de fördelar som uppnås med den nya verksamheten.

Förslaget innebär ju att en ny central förvaltningsmyndighet bildas, där man samlar alla myndighetsuppgifter på mineralområdet. Denna myndighet skall syssla med kartläggning av inhemska naturtillgångar, information och dokumentation av landets geologiska beskaffenhet. Den skall fullgöra uppgifter i fråga om prognoser och utredningar på mineralområdet och den myndighetsutövning som man kan kalla tillämpning av de lagar som reglerar utnyttjandet av mineraltillgångarna. För att detta skall kunna ske på ett bättre sätt skall man också inrätta det prospekteringsråd som jag nämnde tidigare. Ett geodataregister skall byggas upp, som även kommer att underlätta samordningen av prospekteringsverksamheten. Man har också tänkt organisera ett informations- och rådgivningssystem.

Jag ser det som en mycket stor fördel att man på så sätt renodlar myndighetsuppgifterna och skiljer dem från all affärsverksamhet. Den affärsverksamheten är av två olika slag. Det är för det första SGU:s uppdragsverksamhet, framför allt på prospekteringsområdet, som skall förläggas till en särskild myndighet eller ett särskilt bolag. Organisationskommittén skall titta närmare på i vilken form denna verksamhet skall bedrivas. Det är för det andra nämnden för statens gruvegendom, som har en annan typ av affärsverksamhet. Dess uppgift är att förvalta statens gruvegendom, dvs. företräda och tillvarata statens intressen som gruvägare.

Ingvar Svanberg nämnde ingenting om dessa stora fördelar. Jag tycker dock att de väger betydligt tyngre än vad som framgår av de invändningar mot förslaget som Ingvar Svanberg gjorde.

Socialdemokraterna har också utökat förslaget om att be regeringen återkomma i denna fråga, och de säger att det behövs en förändring av gruvlagstiftningen. De önskar riktlinjer för en översyn och omarbetning av denna lagstiftning och ett samlat program för gruv- och mineralpolitiken.

Mineralpolitiska utredningen har nu arbetat under många år, och vi har också haft den mellansvenska gruvdelegationen. De har lagt fram material, som är under beredning och snart kommer till riksdagen i form av en särskild proposition. De har också berört gruvlagsfrågor. De har inte gjort någon fullständig översyn av gruvlagsfrågorna men har tagit fram de delar av

gruvlagstiftningen som de ansett att det är önskvärt att föreslå förändringar i.

Jag tycker att socialdemokraterna har för bråttom när de begär riktlinjer, utredningar, ett samlat program eller vad det kan heta. Det är rimligt att avvakta resultatet av de utredningar som redan är beställda, innan man kommer med önskemål om nya utredningsuppdrag.

En annan reservation gäller prospektering. Socialdemokraterna önskar ytterligare 10 miljoner om året för prospektering i Mellansverige. Det lät på Ingvar Svanberg som om prospekteringsverksamheten skulle vara försummad i detta land, men så är ju inte fallet. På den geologiska karteringens område finns det försummelse. Han nämnde att en del kartblad var från 1800-talet, men de försummelserna ligger långt tillbaka i tiden. Under 44 år med socialdemokrater i regeringsställning lyckades man inte sätta ökad fart på den geologiska karteringen. Det är först under de senare åren som man har börjat få en något ökad takt. Men vi är överens om att det behöver göras mer.

Hur det skall göras får vi återkomma till när det kommer en proposition på det mineralpolitiska området.

Men i dag är prospekteringstakten i landet högre än någonsin. Från mitten av 1950-talet hade man en ökningstakt för utgifterna, räknat i löpande priser, som motsvarade en fördubbling vart femte år ända fram till början av 1970-talet, då en stagnation inträdde. 1976 och 1977 ökades insatserna igen. Under de senaste fem åren har insatserna tredubblats i löpande priser. Även nästkommande budgetår innebär regeringens och utskottsmajoritetens förslag en ökning av insatserna just beträffande sulfidmalm, legeringsmetaller och industrimineral. Vi anser därför att det är en något skev bild som socialdemokraterna målar upp. Här utnyttjas all tillgänglig personal och materiel, och det är en intensiv prospekteringsverksamhet som är i gång.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan på alla punkter i betänkande 43.

Anf. 40 JÖRN SVENSSON (vpk) replik:

Herr talman! Utskottets talesman hävdar att omorganisationen av SGU:s verksamhet skulle leda till fördelar. Med anledning av det påståendet vill jag ställa tre frågor till Karl Björzén.

För det första: Om man har en verksamhet, eller en del av en verksamhet, som tidigare har legat under ett offentligt myndighetsansvar och redovisats inför en konstitutionell politisk myndighet som huvudman, och genom omorganisation överförs samma verksamhet till att bli ett serviceorgan för privata intressen, där den konstitutionella huvudmannen icke alls har samma insyn som tidigare – vems intressen gagnar det, Karl Björzén? Ökar det den ekonomiska maktkoncentrationen i landet eller inte?

För det andra: Om man i en landsända som Norrland, vars huvudproblem ju hela tiden sedan decennier har varit det privata storkapitalets ointresse att medverka i en allsidig industrialisering av landsändan, mot den bakgrunden beträffande en väsentlig del av det som är basen för Norrlands ekonomi

ytterligare ökar de stora privata och kommersiella koncernernas inflytande – gynnar eller missgynnar det landsändans allsidiga utveckling?

För det tredje: Om mineralförsörjning, prospektering och brytning är ett väsentligt nationellt intresse, dels med tanke på den industripolitiska sidan, dels med tanke på tänkbara militärstrategiska inslag och komplikationer – vem är bäst skickad att ha insyn i och ansvar för en sådan verksamhet? Vad är mest demokratiskt – att politiskt ansvariga instanser bevarar vad de kan bevara av ansvar och insyn, eller att de reducerar sitt inflytande och sin faktiska insyn och överlämnar än mera av styrningen åt privata kommersiella koncerner? Vad är mer demokratiskt, vad är mer i nationens intresse av dessa två alternativ? Det skulle vara roligt att höra Karl Björzén utveckla sin syn på den punkten:

Anf. 41 KARL BJÖRZÉN (m) replik:

Herr talman! Den första fråga som Jörn Svensson ställde gällde Sveriges geologiska undersökning. En utveckling mot kommersiell verksamhet har ägt rum. Större delen av SGU:s verksamhet är affärsverksamhet, och vi tycker att det är angeläget att den hålls skild från myndighetsutövningen. Denna ändring innebär inte att SGU som myndighet får någon mindre självständighet. Den slås ihop med annan myndighetsutövning, som nu ligger hos SIND:s mineralbyrå, till en enhet som blir precis lika självständig som nuvarande SGU.

Sedan var det fråga om Norrland. Jörn Svensson talar om privata internationella koncerner. Det finns tre stora gruvägare i Norrland: Bolidenbolaget, LKAB och nämnden för statens gruvegendom. Två av de tre stora enheterna är alltså statliga, och Bolidenbolaget är den tredje parten i sammanhanget.

När det gäller grunderna för verksamheten är det viktigt, som Jörn Svensson sade i sitt anförande, att statsmakterna i alla länder länge har gjort anspråk på äganderätten till malmen i bergen. Så har det varit i vårt land och så är det fortfarande. På medeltiden fanns kungliga privilegiebrev, och på 1700-talet fick vårt land modernare lagar, som andra än kungen hade varit med om att stifta. Vi har fortfarande en grundlag som bygger på tanken att det inte är markägaren som äger malmen i bergen utan att statsmakterna skall bestämma vilka regler som skall gälla för utvinning av sådana fyndigheter.

Vi känner till att vpk vill totalt ändra den gruvlagen, men jag tror att de fortfarande är ganska ensamma om att vilja göra en så radikal ändring. Grundskälet till att vi har den lagstiftning vi har är att man anser den fördelaktig när det gäller att stimulera bergshanteringen och därmed näringslivet i hela vårt land.

Anf. 42 JÖRN SVENSSON (vpk) replik:

Herr talman! Får man inget svar på sina frågor får man fortsätta att ställa nya frågor. Det har ansetts, säger Karl Björzén, att den rådande ordningen med privat exploateringsrätt på koncession har medfört stimulans för

näringslivet. Har den det? För vilket näringsliv och för vad sorts näringsliv? Ordningen har uppenbarligen inte medfört någon stimulans för Norrlands allsidiga industrialisering. Det vet vi, med tanke på de allt svårare struktur- och arbetslöshetsproblemen där uppe.

Vems intressen är det som gynnas av att man nu tar ytterligare ett steg som innebär förskjutning av maktbalansen från den offentliga insynen och den egentliga kontrollen till föremål för ett ökat faktiskt inflytande för de stora koncernernas exploateringsintresse? Någon nämnvärd skillnad är det knappast heller, oavsett vilken ägare dessa koncerner har, i deras sätt att bedriva sin politik. De har samma begränsade och kommersiella perspektiv – detta till nackdel för Norrlands utveckling. Men det är naturligtvis särskilt farligt om nu Bolidenbolaget rycker fram med en offensiv politik för att skaffa sig ett proportionsvis ökat inflytande. Och det är väl ändå obestridligt att den omorganisation av den statliga verksamheten på det här området som är föreslagen kommer att underlätta ett sådant avancemang från Boliden med dess transnationella kontakter. Jag skulle alltså vilja ställa ytterligare ett par frågor:

Är detta i överensstämmelse med nationella demokratiska intressen? Är detta någonting som gynnar Norrlands utveckling, att man förstärker de intressen som obestridligen – genom sin ensidiga inriktning på kortsiktig vinst – måste anses bära det tyngsta ansvaret för att Norrlands näringsliv har de brister som det nu har?

Anf. 43 KARL BJÖRZÉN (m) replik:

Herr talman! Jag tycker att Jörn Svensson borde kunna erkänna att det lagsystem som vi haft på gruvsidan har varit till fördel för vårt land. Det är ju vår bergshantering som har utgjort grunden för hela industrialiseringsprocessen – det gäller även Norrland. Hur skulle det ha sett ut i Norrland nu, ifall man inte hade exploaterat malmfälten?

Sedan tycker jag att Jörn Svensson ser spöken mitt på ljusa dagen när han beskriver uppdelningen av SGU:s nuvarande verksamhet på två olika enheter som en riksolycka – det skulle bli möjligt för internationella privata koncerner att få ökad makt och ökat inflytande. Vad det är fråga om är att man frilägger en affärsverksamhet som nu bedrivs och bedriver den i annan form. Boliden kommer inte att ha annat inflytande på den verksamheten än eventuellt som en av kunderna, i den mån Boliden vill utnyttja företagets tjänster. Däremot kommer bolaget – om det nu blir ett bolag – att ha en styrelse. Blir det inte ett bolag, utan en myndighet, blir det förmodligen också någon form av styrelse, och den blir ju politiskt tillsatt. Det är statsmakterna som bestämmer vilka som skall sitta i ledningen för den verksamheten.

Jag tycker således att det är helt orealistiskt att tala om sådana faror med detta som Jörn Svensson gjorde.

Talmannen anmälde att Jörn Svensson anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Nr 138

Onsdagen den
13 maj 1981

Mineralpolitik

Anf. 44 EIVOR MARKLUND (vpk):

Herr talman! I år har malmfältsborna säkerligen upplevt vintermörkret tyngre än vanligt på grund av permitteringar i LKAB – livsnerven i Kiruna och Gällivare kommuner –, förlustredovisningar på svindlande belopp, förvarningar om nya permitteringar och statens industriverks utspel med inriktning på total nedläggning av gruvorna, vilket leder till en växande arbetslöshet som särskilt drabbar kvinnorna och de unga. Detta har hört till de dagliga realiteter som varje malmfältsbo mött på lokalpressens sidor, i samtalen på arbetsplatser, i butiker och på andra ställen där människor mötts. Nu räcker dagsljuset där uppe redan längre än på de här breddgraderna, nu lockar pimpelisar och annat till fritidsverksamhet i en skön natur. Nu ljusnar det alltså på den klimatiska delen av verkligheten, men knappast på den del som rör kommunernas framtid. Och sannerligen om de två utskottsbetänkanden som riksdagen i dag behandlar bidrar till någon lättnad, eller ens hopp om lättnad!

När det gäller min motion nr 1403 om åtgärder för att säkra malmfältens framtid, så tycker jag mig kunna utläsa ett slags uppgivenhet i utskottets skrivning i betänkande nr 48. Det var då en osedvanligt tjugitig människa, har jag en känsla av att utskottsmajoriteten hade velat säga – och troligen tänkte man det – men så kan man naturligtvis inte skriva i ett utskottsbetänkande. Man uttrycker sig i stället i termer som att riksdagen tidigare avslagit i andra utskott behandlade vpk-krav, som "till stora delar var identiska med de nu föreliggande förslagen i motion 1980/81:1403". Och litet tidigare i skrivningen drar man till med det verkligt tunga argumentet: det skall tillsättas en parlamentarisk utredning. Eftersom jag själv är föreslagen att ingå som mitt partis representant i den utredningen, skall jag naturligtvis inte döma ut den som något helt värdelöst. Det är möjligt att det kan komma ut någonting bra för malmfältens framtid ur den utredningens arbete. Som läget är nu är det t. o. m. nödvändigt att det kommer ut någonting av det arbetet. Men nog måste det ändå sägas att den redovisning den s. k. Norrbottendelegationen gav av sitt arbete, sina möjligheter att åstadkomma något och sina resurser att arbeta med, ger åtskilliga onda aningar. Men O.K., malmfältsutredningen skall få sin chans.

Nu är det bara det, att de åtgärder jag föreslår i min motion faktiskt inte behöver utredas särskilt mycket. Låt mig ta förslagen ett efter ett:

Visserligen har den offentliga sektorn utsatts för hårda angrepp från den senaste – jag skulle önska att jag vågade säga den sista – borgerliga regeringens sida. Men trots det finns det väl ändå någon tanke om tillväxt, och för det behövs det utbildat folk. Och visst kunde något av den utbildningen lokaliseras till malmfälten. Det är det jag föreslår.

Statsverken har väl ännu inte utsatts så mycket för besparingsniten. De behöver viss service. Nog kan människorna i malmfälten ges sådan service likaväl som de som bor på någon annan ort. Det är vad jag föreslår.

De nya huvudnivåerna Kuj 1 000 och M/85 – det ena gäller Kiruna och det andra Malmberget, om nu det behöver förklaras – utgör viktiga förutsättningar för vidare utveckling av gruvindustrin på dessa orter. Kunskap om vad

dessa betyder och varför de behövs har åtminstone de fackliga organisationerna, förhoppningsvis också företagens administration. Alla vet att de här åtgärderna är kostnadskrävande. Och just därför måste riksdagen snabbt ta ställning till dem. Annars riskerar man att utvecklingsarbetet fördröjs. Till detta hör också att de forskningsresurser som finns bl. a. i forskningsgruvan i Luossavaara kan utnyttjas. Det kan nog ingen aldrig så väl sammansatt parlamentarisk utredning göra bättre.

Tillverkning av järnsvamp är en bit i den ökade förädling av malmerna i Kiruna och Malmberget som är en ofrånkomlig förutsättning för att LKAB skall kunna hävda sig på den internationella marknaden. Detta är också en fråga där snabba avgöranden är nödvändiga. Detta bl. a. därför att projektet med fördel kan kopplas till ett tillvaratagande av de stora energimängder som finns i torv. Även denna är en rik resurs i regionen.

Så malmfrakterna. Det är riktigt, som utskottet skriver, att man såväl på norskt som på svenskt håll nu tillsammans med LKAB vill analysera transporterna på malmbanan. Man skall också kartlägga möjligheterna att göra besparingar. Analysera och kartlägga, alltså! Inte ger de orden någon alltför stor säkerhet för att det också blir nödvändiga åtgärder. Så även på den punkten tycker jag att utskottet åtminstone borde ha uttalat en mening. Jag avser dock inte att framställa något yrkande på den punkten, men jag kommer självfallet att efterlysa resultat om sådana dröjer.

Konstgödseltillverkning i Kiruna har jag diskuterat vid ett flertal tillfällen här i kammaren. Det har inte saknats positiva uttalanden i svaren från regeringsbanken, men där har också alltid funnits en rad men. Nu har jag återigen inlämnat en motion med anledning av proposition 1980/81:186 om ammoniak tillverkning i Kvarntorp. Jag begär i motionen en utredning om en ammoniakfabrik i anslutning till koksverket i Luleå, och jag påpekar att Norrbotten har tillgång till så många andra råvaror att förutsättning för framställning av färdiga kvävegödselmedel och andra gödselmedel skulle vara fullt möjlig. Med allt man således redan vet om detta projekt kunde man väl ha väntat att även näringsutskottet vågat uttala en uppfattning.

I motionen om åtgärder för malmfältens framtid noterar jag vidare att järnmalmen har varit och under överskådlig kommer att förbli den dominerande basnäringen i malmfälten. Men samtidigt som man går in för att öka förädlingen av järnmalmen är det också nödvändigt att komma fram till ökad användning och vidareutveckling av andra mineralförekomster. Kopparförekomsterna har man ju nu börjat intressera sig för på allvar i och med att startskottet gått för åtminstone ett första led i en brytning av den s. k. Viscariamalmen. Men där finns också de länge diskuterade jordartsmetalerna, där finns kända grafitförekomster liksom också förekomster av sulfidmalmer. I ett framtidsperspektiv har frågan om hur dessa malmer skall tas till vara, dvs. på vilket sätt de skall bearbetas, en avgörande betydelse för utvecklingen av näringslivet i malmfälten. Beslut om att dessa resurser verkligen skall tas till vara kan betyda, att den nuvarande negativa utvecklingen bryts och att nya sektorer inom industrin kommer till, något som de berörda kommunerna är i utomordentligt stort behov av. Har inte

näringsutskottet någon mening om värdet av sådana åtgärder?

Beträffande prospekteringsinsatserna har jag i motionen framhållit, att det finns redan nu kända men outnyttjade mineraltillgångar som måste bearbetas ytterligare genom en riktad prospekteringsinsats. Mot detta förslag anför utskottet att det nuvarande statsfinansiella läget gör det omöjligt för riksdagen att anslå ytterligare medel för prospektering. Detta rimmar i och för sig väl med de övergripande ekonomiska teorier som den nu avgångna regeringen omhuldade, nämligen att vi måste spara och svälta oss ur krisen. Vår mening är den motsatta – det är nödvändigt med en offensiv politik, en inriktning på att utveckla i stället för att bromsa utvecklingen.

På den här punkten har utskottets socialdemokratiska ledamöter en reservation som ligger i linje med vad jag velat uppnå. Jag tillstyrker därför bifall till reservationen I vid näringsutskottets betänkande 48.

När det så gäller min motions yrkande om åtgärder i syfte att öka möjligheterna för utveckling av verkstadsindustrin i malmfältskommunerna skall jag ge utskottet rätt i att ett liknande yrkande fanns i den vpk-motion, som behandlades av arbetsmarknadsutskottet och som näringsutskottet nu hänvisar till för att få anledning att avslå yrkandet. Skillnaden är bara den att yrkandet i den nu aktuella motionen gäller frågan om lokalisering av nödvändig norrbottnisk verkstadsindustri just till malmfälten. De företag som redan finns i kommunerna har drabbats svårt av krisen inom LKAB. Men de skulle kunna utvecklas, om det på beslutande håll fanns en vilja att genom riktade åtgärder ta till vara det tekniska kunnande som dessa företag har och de projekt som de redovisat för att utveckla tillverkningar som inte är beroende av gruvnäringen. Näringsutskottet har säkerligen kunskap nog för att kunna yttra sig även i dessa frågor.

Turistnäringen och det rörliga friluftslivet hör till det som i de båda kommunerna har de allra bästa förutsättningarna för utveckling. Eftersom dessa förutsättningar utgör en tillgång för hela landet, är det ett helt naturligt krav att statliga medel ställs till förfogande för att intensifiera och bygga ut turistnäringen. Men det är inte bara ekonomiska aspekter som gör denna fråga till en riksangelägenhet. Det är också nödvändigt att utvecklingen sker i nära samverkan med dem som företräder rennäringens intressen och med nödvändig hänsyn till naturvården. Målet måste dessutom vara att det som turistlivet erbjuder skall vara tillgängligt för alla och inte begränsas till dem som har ekonomiska möjligheter att tillgodogöra sig det. Inte heller den frågan har utskottet funnit anledning att kommentera.

Slutligen har jag i ett yrkande begärt, att en utredning skall ta fram möjligheter att utifrån det kunnande som finns hos Svenska rymd AB och vid geofysiska institutionen få till stånd nya tillverkningsindustrier i regionen. Även detta hör uppenbarligen till det som näringsutskottet drar sig för att uttala någon mening om. Utskottet nöjer sig med att hänvisa till att man på regeringshåll avser att återkomma till frågan om malmfältens framtid.

Detta var, herr talman, en redovisning av sådant som enligt min mening kunde tas upp till behandling utan ytterligare förhållande. De fackliga organisationerna har redovisat dessa men också betydligt mer avancerade

krav. Se t. ex. Gruvarbetaren nr 11 år 1980 eller nr 1–2 år 1981, där intervjuade gruvarbetare ger sin syn på vad som kunde vara alternativ till permitteringar och där man starkt betonar att det finansiella läget måste rätas upp och gruvornas långsiktiga överlevnad säkras.

Många av motionsförslagen, som jag alltså verkligen inte påstår mig ha hittat på själv, bemödar sig utskottet, som sagt, inte ens om att kommentera. Och det kan väl jag uthärda – det hör ju tyvärr till vanligheterna i riksdagsarbetet. Men jag är inte säker på att de människor som berörs av det verkligt allvarliga läget i malmfälten tycker att detta är ett bra sätt att behandla viktiga uppslag på.

Det har ju på senare tid talats ganska mycket om politikerförakt, och vi har väl alla om än från olika utgångspunkter värjt oss emot det. Men om inte förslag med förankring hos berörda människor ägnas ens ett ord av intresse och saklig behandling, fördjupas naturligtvis människors känsla av att politiker inte bryr sig om att lyssna, att ta vara på kunnande och erfarenheter som finns – i det här fallet inte minst bland de gruvarbetare som jag hänvisat till.

Jag inser naturligtvis att det inte är möjligt att direkt fatta beslut om *allt* som det väcks förslag om. Men jag hävdar att de förslag som återgetts i min motion är tillräckligt beredda för att riksdagen åtminstone skulle ha kunnat ge regeringen de uppdrag jag begärt.

Herr talman! Riksdagsbehandlingen i dag omfattar också näringsutskottets betänkande 43, som bl. a. upptar en motion av mig om att fullfölja det s. k. Jokkmokksprojektet. Jag ätar mig inte att gradera Norrbottenskommunerna efter vilka som har det besvärligast eller vilka som fått ta emot de flesta löftena om åtgärder. Men jag är ganska säker på att Jokkmokks kommun ligger bra till i båda fallen. I det s. k. Norrbottenspaketet ingick en riktad prospekteringsinsats under två år, som skulle utföras i Jokkmokk. Ett fyrtiotal jokkmokksbor fick arbete med det. Och nu anser man att de många intressanta fynd som gjorts i hög grad är värda att följas upp. Men eftersom projektiden utgår vid månadsskiftet juni-juli i år finns det behov av att få ytterligare medel anslagna. Förslag härom avstyrker näringsutskottet. Med tanke på svårigheterna att komma vidare med det kravet just nu nöjer jag mig i detta sammanhang med att hänvisa till det av Jörn Svensson tidigare ställda yrkandet om SGU:s organisation.

Herr talman! Jag yrkar således bifall till motionen 1980/81:1403 i de stycken som inryms i utskottets hemställan under punkt 4 c) i näringsutskottets betänkande 48.

Vad i övrigt beträffar åtgärder för att säkra sysselsättningen vid LKAB instämmer jag i Ingvar Svanbergs yrkande om bifall till reservationen 2, som är fogad till näringsutskottets betänkande 48.

Under detta anförande övertog tredje vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Onsdagen den
13 maj 1981

*Mineralpolitiik***Anf. 45 JOHAN OLSSON (c):**

Herr talman! Jag skall närmast behandla de frågor som berörs i näringsutskottets betänkande 48 och alltså rör Statsföretag. Inledningsvis skulle jag vilja säga till Eivor Marklund, som mot slutet i sitt anförande talade om politikerförakt och det ringa intresse som näringsutskottet skulle ha visat allvarliga och konstruktiva förslag från den närmast berörda orten, att utskottshetänkandet ändå inte är någon dålig produkt när det gäller för riksdagen att ta ställning till åtgärder för att trygga sysselsättningen i Norrbotten och i de företag som arbetar där. Jag vill också bestämt hävda att vi inom näringsutskottet inte på något sätt anser att den som lägger fram en rad förslag är tjugitig. Vi har tvärtom den största respekt för de förslag som läggs fram. I många fall kan man kanske fälla generella omdömen, eftersom det ofta rör sig om förslag som handläggs på lägre nivå, dvs. på någon nivå mellan förslagsställaren och riksdagen. Det finns ju ingen anledning för riksdagen att gå in och detaljbehandla en rad förslag som egentligen skall utarbetas och drivas av antingen lokala företag eller lokala myndigheter.

I proposition 128 föreslår regeringen att riksdagen skall anslå rätt stora belopp för att investera i företag som drivs av Statsföretag AB. Det gäller såväl Uddcomb Sweden AB som LKAB. Det föreslås också kapitaltillskott för att brytning av kopparmalm i Viscariagruvan skall kunna påbörjas. Tyvärr måste man också anslå medel för förlusttäckning. Vi är inte glada över att sådant måste ske, men läget är ju det, som utskottets ordförande framhållit, att stålindustrins kris även har medfört en kris för gruvindustrin. Detta har drabbat inte minst LKAB mycket hårt. Av det skälet har man anslagit medel för förlusttäckning detta år och nästa. Vissa riktlinjer har också dragits upp för att man skall kunna klara krisen. Statsföretagsgruppen har inte så lönsamma företag att den internt kan klara förlusttäckningen. Här måste riksdagen gripa in, och dess bättre är utskottet också enligt när det gäller att bevilja anslag.

Utskottets ordförande tog också upp den för LKAB rätt stora frågan om transporter. Ute i landet har man kanske undrat över varför två statliga företag under flera år har utkämpat en sådan här dragkamp om vad som är riktigt när det gäller att ersätta frakterna på SJ:s bana mellan Narvik och Luleå, vilket alltså berör gruvbolagen. Nu har regeringen äntligen sagt ifrån att det inte får gå till på detta sätt utan att man får lov att försöka lösa problemen. Det har också gjorts. Man har uttalat sig för en lösning som redan nästa år kommer att innebära en avsevärd fördel. Förmodligen blir det också fråga om en mera företagsekonomisk syn på frakterna än tidigare. Det här bör alltså kunna bli till stor fördel för LKAB. Dessutom har kommunikationsministern träffat sin norska kollega, varvid man har kommit överens om att se på möjligheterna att rationalisera och effektivisera transporter från Narvik till Luleå. Även detta tror jag kan komma att bli till fördel för industri- och gruvverksamhet i Norrbotten.

På grund av den ogynnsamma resultatutvecklingen har LKAB påbörjat ett utredningsarbete i syfte att undersöka utvecklingsmöjligheterna på längre sikt. Detta innebär i första hand en uppföljning av den strukturutredning som

kallades LKAB 78. Därvid skall man undersöka förutsättningarna för LKAB att med lönsamhet bryta järnmalm. Man kommer att studera möjligheterna att förbättra konkurrenssituationen. Givetvis måste man också utreda möjligheterna att förbättra den finansiella situationen. Industriministern betonade verkligen den betydelse som LKAB har för Norrbottens näringsliv. Inte mindre än 27 % av industrissysselsättningen i Norrbottens län och 6 % av den totala sysselsättningen faller på LKAB. I Kiruna och Gällivare svarar LKAB för 60 % resp. 70 % av industrissysselsättningen. Jag vill gärna understryka den betydelse som de här statliga företagen har för näringslivet och sysselsättningen i Norrbottens län. Vi ställer givetvis upp på att försöka hitta vägar för att kunna bedriva verksamheten på ett lönsamt sätt och med framtidstro, så att man på längre sikt kan hysa förhoppningar om en stabil utveckling och god sysselsättning.

Utskottet är alltså enigt om anslagen. Men på ett par punkter finns reservationer.

Utskottets ordförande, Ingvar Svanberg, har tidigare redogjort för att socialdemokraterna krävt att 50 milj. kr. per år i fem år skall anvisas för en intensifierad prospektering i Norrbottens län.

Även vänsterpartiet kommunisterna föreslår riktade prospekteringsinsatser i malmfältskommunerna.

Utskottets majoritet har anfört att prospekteringsarbetet successivt har ökat i omfattning. Jag hänvisar till Karl Björzéns redogörelse, som visade att prospekteringsarbetet i landet genom åren ökat kraftigt. Det pågår ett intensivt prospekteringsarbete inte bara när det gäller järnmalm utan när det gäller alla de mineraler som utskottets ordförande räknade upp.

Vi skulle gärna ställa upp på dessa ytterligare miljoner – vi tror inte det skulle vara meningslöst. Men vi måste också ha budgetekonomisk balans, och då får man prioritera. Därför har utskottet inte ansett sig kunna gå längre än till den ökning industriministern i detta sammanhang föreslagit.

Utskottet har också hänvisat till att Jokkmokksprojektet pågår. Till det har rätt stora belopp anslagits. Det skall utvärderas i slutet av året. Resultatet av de undersökningar som genomförs både här och inom nämnden för statens gruvegendom kan leda till förslag som kan få ökat gehör under kommande år, om samhällsökonomi medger det.

Vi förutsätter också att nämnden för statens gruvegendom på ett effektivt sätt utnyttjar de anslag man har fått och driver de förslag som man anser vara framtidsdugliga på ett sådant sätt att man kan vinna gehör för dem längre fram. Utskottet avstyrker alltså de här båda motionerna.

I den socialdemokratiska motionen yrkas också att regeringen skall få i uppdrag att utarbeta regler för lagerstöd till LKAB som en beredskapsåtgärd, i händelse att marknadsförhållandena försvagas. Detta förslag har också följts upp i en reservation.

Även på den här punkten har vpk framlagt en rad olika förslag till åtgärder för att stärka sysselsättningen i Norrbotten. Karl-Erik Häll har också yrkat att regeringen skall utforma direktiv för hur LKAB:s resurser skall utnyttjas effektivt för att skapa sysselsättning i Norrbotten.

Utskottsmajoriteten har här hänvisat till den utredning om LKAB:s framtida konkurrenskraft som jag inledningsvis berörde. När resultatet av denna utredning lagts fram, vilket beräknas ske under innevarande år, finns det bättre underlag för att bedöma vilka insatser som kan göras under 1980-talet för LKAB. Industriministern har också lovat att han skall återkomma till frågan.

Industriministern har vidare, som Eivor Marklund redan nämnt, anmält sin avsikt att tillsätta en utredning. Direktiv för den utredningen är klara. Ordförande blir landshövdingen i Norrbottens län. Ragnar Lassinantti. Man har ännu inte tillsatt ledamöterna, men det förväntas besked snarast från partierna om vilka som skall ingå i utredningen. Utredningen kommer givetvis att få stor betydelse och ha stora möjligheter. Man kan ställa stora förhoppningar på den.

Med hänvisning till att dessa utredningar redan är på gång har utskottet alltså avstyrkt motionerna. Det är heller inte lämpligt att riksdagen skall fatta beslut om detaljer som ett lagerstöd – det måste vara bolagets egen uppgift att utforma sådana regler och när det är gjort inkomma med förslag till regeringen om man så anser nödvändigt.

Förslag av lokaliseringspolitisk karaktär har tagits upp i motioner från vpk och även från andra håll. Arbetsmarknadsutskottet har tidigare behandlat en hel del av de förslagen. Utskottet uttalar att det hos statsmakterna finns en stark medvetenhet om problemen i Norrbotten och vilja att komma till rätta med dem. Det är nödvändigt med stora insatser på både kort och lång sikt för att upprätthålla sysselsättningen, ansåg utskottet. När det gäller långsiktiga överväganden räknade arbetsmarknadsutskottet med att regeringen i en kommande regionalpolitisk proposition lägger fram ett samlat förslag till åtgärder för länet. Industriministern har också utlovat en proposition om regionalpolitiken till i höst. Utskottets majoritet har hänvisat till arbetsmarknadsutskottets yttrande och avstyrkt motionerna.

Till slut vill jag hänvisa till att förutsättningen för att man skall kunna lösa de problem som utan tvekan finns på många håll men mest markerat i Norrbotten är att vi för en näringspolitik som gör det möjligt att driva företagsamhet. Tyvärr har det varit ett alldeles för litet inslag av enskild företagsamhet i Norrbotten. Boliden har på ett föredömligt sätt drivit sin verksamhet, och man skulle önska att det fanns fler enskilda företag som kunde entusiasmera till verksamhet som gav ökad sysselsättning. Det är viktigt för framtiden att vi driver en sådan politik att företagsamheten kan utvecklas.

I betänkandet behandlas också några frågor om LKAB:s huvudkontor. Liksom Ingvar Svanberg hoppas jag att huvudkontoret kommer att läggas närmare produktionen. Det är en fråga som vi inte minst från centerhåll länge har drivit. Det verkar också som om styrelsen för LKAB nu skulle vara intresserad av den frågan – man skall i veckan diskutera den vidare. Utskottet har emellertid sagt att det är en fråga där företaget skall bestämma.

Under motionstiden i januari framfördes önskemål om en börsintroduktion av statliga företag. Utskottet konstaterar att en utredning har lagts fram

förslag som har varit på remiss, och det pågår fortfarande beredningsarbete i regeringen. Statsföretags ledning har också uttalat ett visst intresse för tanken både från företagsekonomiska synpunkter och för att man därmed skulle kunna skapa aktiefonder för de anställda i företagen. Utskottet är enigt om att de motioner som har lämnats i detta avseende inte nu bör bifallas.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Anf. 46 TREDJE VICE TALMANNEN:

Jag får meddela att anslag om kvällsplenum har uppsatts.

Anf. 47 EIVOR MARKLUND (vpk) replik:

Herr talman! Betänkandet är ingen dålig produkt, tycker Johan Olsson. Där finns ändå, menar han, inslag som gör det möjligt att se en utveckling av Norrbotten och i synnerhet av malmfälten. Jo då, det finns det visst. Men, Johan Olsson, de pengarna skall ju i första hand gå till LKAB:s förlusttäckning. Vad vi vill få fram är medel för investeringar för att säkra företagets framtid och konkurrenskraft.

Sedan säger Johan Olsson att det inte finns anledning för riksdagen att gå in på detaljförslag som skall handläggas av andra – någonting således som skulle finnas mellan förslagsställare och riksdag. De förslag som vi riksdagsledamöter väcker handlar ju ofta om konkreta åtgärder, och yrkandet går ofta ut på att riksdagen skall hemställa att regeringen gör någonting för att de framställda förslagen skall utföras. Nog måste väl en motionär då kunna få åtminstone kommentarer till hur man i ett fackutskott ser på möjligheterna att få förslagen genomförda. En sådan behandling har mina yrkanden definitivt inte fått den här gången i näringsutskottet. Sedan må det uttalas aldrig så mycket respekt för motionärernas vilja att åstadkomma någonting.

Så till prospekteringsfrågan. Man måste ha budgetekonomisk balans, säger Johan Olsson. Med våra förslag, om de genomfördes, kunde malmfältskommunerna möjligen också få en chans till ekonomisk balans, för det är till mineraltillgångarna som det i väldigt hög grad finns möjlighet att fästa något hopp när det gäller dessa kommuners utveckling. Då behövs det särskilda insatser, och jag vill utöver det som anförs i den socialdemokratiska reservationen också nämna mineralbältet rakt österut från Kiruna mot finska gränsen. Sveriges geologiska undersökning borde här ges tillfälle att fördjupa insatserna för att få fram möjligheter att utnyttja också dessa mineralförkomster.

Prospekteringsinsatserna är alltså nödvändiga och verkligen väntade av de människor som vill att det skall hända någonting radikalt, så att vi i malmfälten inte längre skall behöva ha hoten hängande över oss varje vecka. Gruvarbetarna känner dem tillräckligt redan nu med de nya varslen om permitteringar.

Anf. 48 JOHAN OLSSON (c) replik:

Herr talman! Jag vill gärna understryka att prospektering efter järnmalm och andra mineraler är nödvändig och kan vara av avgörande betydelse för framtiden i Norrbotten på längre sikt. Men jag har försökt visa att det pågår en intensiv verksamhet, en verksamhet som är större än någonsin tidigare. Man har sett på den här frågan på ungefär samma sätt som Eivor Marklund ger uttryck för.

Sedan vill jag säga att det är ändå inte betydelselöst att man anslår en miljard till LKAB för förlusttäckning. Det är ju det första steg som måste tas för att det skall finnas en framtid för företaget. Vi är väl överens om att insatsen skall leda till att företaget kan bli lönsamt och också utvecklas i ett senare skede, kanske med en vidgad verksamhet som ger sysselsättning åt människor som blir friställda i den rena gruvdriften.

Det är den målsättning man har, och här vill jag hänvisa till den utredning som LKAB självt gör och till den ytterligare utredning med landshövding Lassinantti som ordförande och som Eivor Marklund skall ingå i för att verkligen gripa sig an de mycket svåra problem – att de är svåra vill jag instämma i – som man har att kämpa med.

Anf. 49 ARNE NYGREN (s):

Herr talman! Det beslut som riksdagen om en stund skall fatta innebär en stor besvikelse för många som hade drömt om att regeringen och riksdagen efter mineralpolitiska utredningens många förslag skulle ta ett samlat aktivt grepp över mineralpolitiken. Vad de många hade hoppats skulle bli ett första resultat var att man skulle tillskapa det samhällsorgan, av MPU kallat bergskollegium, som skulle kunna leda en sådan här samhällsaktivitet.

Nu vidtar regeringen en åtgärd i rakt motsatt riktning. Man splittrar i stället den helt dominerande statliga prospekteringsorganisationen, och man försöker då att framställa det som något positivt. I sammanhanget lyckas man också försvaga industriverket genom omflyttningar av mineralbyrån och bergmästerierna, och samtidigt undergräver förslaget också framtiden för nämnden för statens gruvegendomar, NSG.

Ett delat SGU med en prospekteringsenhet troligen i bolagsform är ett direkt tillmötesgående av gruvbolagens uttalade vilja men ett beklagligt försvagande av en samhällsledd karterings- och prospekteringsverksamhet i vårt land.

Nu framställs delningen som något positivt för bl. a. Luleå. Man säger att Luleå kan nu åtminstone få en generaldirektör. Jag vill varna för den beskrivningen.

Om industriministern haft kraft att förlägga all prospektering och andra geologiska undersökningar till Norrland, då kunde förändringen ha fått en viss regionalpolitisk betydelse. Men som förslaget nu är utformat kommer en mycket stor del av den verksamhet som man säger sig vilja förlägga till Luleå att bli kvar i Uppsala – åtminstone 125–150 tjänster av den verksamhet som man påstår skall bedrivas i Norrland.

Jag ser en stor risk i att SGU i Norrland kommer att försvagas av

industriministerns förslag. Att samhällets möjligheter att påverka mineralpolitiken starkt kommer att försämrats är ställt utom allt tvivel.

Industriministern tycks vara så säker på att hans förslag kommer att gå igenom här i kammaren att han påbörjat organisationsförändringen redan innan riksdagen har fattat beslut i ärendet. Han har låtit starta översynsarbetet innan riksdagsbeslutet är fattat.

Märkligt är också att regeringen har ställt de inom SGU anställdas organisationer utanför den organisationskommitté som nu har börjat arbeta och som skall lägga fram förslag om en ny verksorganisation. Det är något som jag till protokollet vill notera som djupt beklagligt.

Jag beklagar också den avsaknad av vilja att satsa på de mineralpolitiska utvecklingsprojekten i övre Norrland som majoritetens ställningstagande i utskottet innebär. Jokkmokksprojektet, som nämndes för en stund sedan, är ett exempel. Där har SGU tvingats fatta beslut om att varsla 28 anställda till den 1 oktober. Nuvarande anslag garanterar inte fortsatt arbete med totalundersökningen fram till det uppsatta målet.

Ovissheten om uranprospekteringen i Norrland är en annan orsak till att tryggheten för många SGU-anställda i de delarna av landet är mycket osäker i dag.

Från Västerbottens socialdemokrater har vi i en motion till årets riksmöte, nr 1405, som behandlas i betänkande 43 erinrat om de mycket lovande mineraltillgångar som framför allt SGU på uppdrag av nämnden för statens gruvegendom arbetat fram i vårt län. Nickelfyndigheten i Västerbottens mellanområde och volframfyndigheterna i inlandet är mycket hoppgivande mineralfynd. De skulle, om en brytning påskyndas, kunna skapa betydande ny sysselsättning inom områden av Västerbotten där behoven av ny sysselsättning är allra störst. En brytning av bl. a. nickel och volfram skulle också vara av mycket stor betydelse för folkhushållet, eftersom båda dessa mineraler i dag huvudsakligen importeras.

Visst kan det vara bra att driva en mineralpolitik som syftar till att så långt det är möjligt trygga järnmalmsproduktionen i vårt land. Men det finns tillgångar av sulfidmalmer som inte får tappas bort i hanteringen. De helt dominerande fynden av det här slaget finns i Västerbottens län.

Herr talman! Av två svaga utskottsförslag i avsnittet om sulfidmalmsfyndigheterna är ändå socialdemokraternas, med krav på ytterligare 10 milj. kr. till NSG för prospektering, det minst dåliga. Men inte heller det uttrycker någon märkbar vilja att driva den aktiva mineralpolitik, inriktad på områden med lovande sulfidmalmsfyndigheter, som jag hade hoppats att riksdagen efter mineralpolitiska utredningens arbete skulle ta som målsättning.

Anf. 50 KARL BJÖRZÉN (m) replik:

Herr talman! Arne Nygren talar om prospektering på ett sätt som tyder på att vi inte är helt överens om vad prospektering innebär. Han säger att det är fråga om att slå sönder SGU:s prospekteringsverksamhet. Enligt min uppfattning är det inte så.

SGU bildades för att sköta geologisk kartering och handha myndighets-

uppgifter på det området. Långt senare fick man uppgifter på prospekteringsområdet. Det är en uppdragsverksamhet som man utför på beställning av nämnden för statens gruvegendom eller åt privata företag. Det är alltså bara affärsverksamheten, prospekteringen, som förs åt sidan. SGU:s ursprungliga uppgifter ligger ju kvar i den centrala myndigheten.

Anf. 51 ARNE NYGREN (s) replik:

Herr talman! Jag tror det finns skäl att reda ut det här litet grand, herr Björzén.

Det är riktigt att prospekteringsverksamheten är en del av SGU:s nuvarande verksamhet. Vad ni från borgerligt håll nu gör är att bryta ut denna verksamhet ur det helt dominerande statliga organet på detta område. Ni bryter ut prospekteringsverksamheten från karteringsverksamheten och övrigt som SGU sysslar med. Därmed försvagar ni SGU-verksamheten på ett närmast skrämmande sätt.

Vi har ytterligare prospekteringsverksamheter, som ligger i famnen på bolag här i landet. Karl Björzén. De kommer så att säga att få behålla värmen från bolagen som en trygghet i ryggen, medan ni ställer ut SGU:s prospekteringsverksamhet i kylan, ut från den samhörighet med karterings- och övrig verksamhet som vi under årens lopp har låtit SGU byggas upp med.

Detta gör mig, Karl Björzén, orolig inför framtiden. SGU:s arbete har nämligen betytt oerhört mycket för utvecklingen av gruvnäringen i Norrland. Det finns också anledning att vara orolig för näringens framtid i vår del av landet med det borgerliga förslag som nu är framlagt.

Anf. 52 KARL BJÖRZÉN (m) replik:

Herr talman! Arne Nygren hävdar fortfarande att förslaget innebär en försvagning av SGU. I stället förstärks de ursprungliga SGU-uppgifterna med de uppgifter som mineralbyrån på statens industriverk nu handlägger. Man samlar alltså frågor som rör myndighetsutövning på mineralområdet på en hand.

Jag är inte alls lika orolig som Arne Nygren för affärsverksamheten på prospekteringsområdet. Faktum är nämligen att det aldrig tidigare har prospekterats så mycket som nu. Allt tyder på att beställarna har stort intresse av en fortsatt hög prospekteringsverksamhet. Då kommer SGU:s resurser på området alldeles säkert att bli tagna i anspråk.

Anf. 53 ARNE NYGREN (s) replik:

Herr talman! Herr Björzén framställer det som att det skulle finnas fler beställare än nämnden för statens gruvindustri. Ja, det finns det inom kärnbränsleområdet, inom grus-, sand- och övriga områden. Men när det gäller mineralprospektering i övrigt så vet vi att både LKAB och Boliden har egna prospekteringsorganisationer.

Under den borgerliga regeringens tid har LKAB fått bygga upp en egen prospekteringsverksamhet vid sidan av de övriga. Att det ligger i de två

gruvbolagens intresse att förstärka sin egen prospekteringsorganisation på bekostnad av SGU:s tror jag inte är någon större hemlighet. Den ytterligare splittring, som detta förslags genomförande kommer att innebära, tror jag är den största risken för den framtida mineralpolitiken i vårt land. Vi var på väg att få ett samlat grepp om karterings- och prospekteringsområdet med det förslag som mineralpolitiska utredningen lagt fram. Vad ni nu håller på att göra – utan att ni dessförinnan över huvud taget har övervägt utredningens förslag – är att splittra upp den statliga organisationen på det här området på ett sätt som kan bli ödesdigert inte minst för Norrland.

Anf. 54 PER WESTERBERG (m):

Herr talman! I näringsutskottets betänkande nr 48 behandlas bl. a. motionerna nr 804 och 1413 om en eventuell börsintroduktion av företag eller delar av företag i Statsföretagsgruppen. Motionärerna, av vilka jag är en, anser inte att statliga företag i sig har något självändamål och är av den orsaken naturligtvis besvikna över att den statliga utredningen, SOU 1978:85, som behandlade de statliga företagens organisation och framtida ägarförhållanden ännu inte har lett till att arbetet inom regeringskansliet kommit någonstans. Frågorna befinner sig fortfarande under beredning, trots att remisstiden för denna utredning har utgått för mycket länge sedan. Vi beklagar att ännu inte något regeringsförslag har lagts fram eller något regeringsinitiativ har tagits.

Vi tycker att det är viktigt att ett initiativ i den riktning vi föreslagit kommer till stånd, eftersom man därigenom skulle kunna frigöra en hel del kapital, som man har behov av på olika håll inom Statsföretagsgruppen. Dessutom skulle detta enligt vår mening leda till en rörligare företagsstrategi inom Statsföretagsgruppen, som får möjlighet att helt eller delvis sälja enskilda företag, men självfallet också att köpa sådana. Strategin blir inte att enbart köpa företag, vilket tendensen f. n. pekar på.

En börsintroduktion av företag eller delar av företag i Statsföretagsgruppen skulle vidare innebära att det blev mera av företagsekonomiska bedömningar och mindre av politiska bedömningar inom Statsföretagsgruppen.

Ett annat viktigt motiv är självfallet det s. k. skattefondssparandet. Skulle man kunna få till stånd ett skattefondssparande även bland de anställda inom de statsägda företagen, åstadkom man därmed ett naturligt deläggande, vilket vi anser vara av stort värde.

Herr talman! Vi motionärer har inte velat driva frågan så att vi avgivit någon reservation, och vi har inte heller något särskilt yrkande. Vi har nöjt oss med att lämna ett särskilt yttrande i betänkandet. I det yttrandet förutsätter vi att regeringen lämligen snart tar sådana initiativ att en börsintroduktion av lämpliga delar av Statsföretagsgruppen kommer till stånd samt att regeringen lämnar förslag till någon form av riktlinjer för den fortsatta omprövningen av statligt företagsägande.

Jag ber att få yrka bifall till näringsutskottets betänkande nr 48 i dess helhet.

Anf. 55 LARS-OVE HAGBERG (vpk):

Herr talman! Jag skall kortfattat beröra motion 1788, som väckts av mig och Bertil Måbrink, i vilken vi kräver att regeringen utarbetar en lag som möjliggör nationalisering av guldfyndigheterna i Enåsen i Ljusdals kommun och silverfyndigheterna i Garpenberg i Hedemora kommun. Vi kräver också att riksdagen uttalar att inkomsterna, alltså vinsterna, från nämnda fyndigheter kommer samhället och berörda kommuner till del.

Förra året upptäcktes de stora silverfyndigheterna i Garpenberg och guldfyndigheterna i Enåsen. I båda fallen är det Bolidenbolaget som skall exploatera fyndigheterna. Bolaget har redan förutskickat att de kommer att ge god avkastning. Detta aktualiserar återigen frågan om vem som skall tillgodogöra sig värdet av sådana naturfyndigheter. Vilka skall bestämma över hur de används och hur och på vilken plats, ja, t. o. m. i vilket land, vidarebearbetningen av råvarorna skall ske?

Nuvarande gruvlag är långt ifrån tillfredsställande. Det räcker inte med en hänvisning till statens kronoandel. Det gäller att utforma en lag som utgår från att naturfyndigheter skall tillfalla och tillhöra folket. Utifrån gällande svensk lag kommer Bolidenbolaget att håva in stora vinster. Kommunerna och regionen kan bli nästan helt lottlösa, utöver det som kommer dem till del genom den sysselsättning som skapas i gruvbrytningen.

Vi skall även ha i minnet att Bolidenbolaget har internationella förgreningar och samarbete med andra råvaruintressenter i världen. Vilken roll de nu upptäckta fyndigheterna och andra fyndigheter i Sverige kommer att spela i plundringen av världens råvaror kommer till stor del att ligga utanför svenska folkets kontroll med nuvarande ägare och med gällande lag.

De aktuella fyndigheterna ligger i Mellansverige, en region som hänsynslöst har plundrats på sina järnmalmstillgångar och på sitt kunnande. Gruvindustriarbetareförbundet har i sitt handlingprogram krävt att man skall nationalisera mineraltillgångarna liksom även smält- och stålverken i vårt land och sammanföra dem i ett svenskt metallbolag. Vpk har ställt sig bakom detta krav. Utskottets borgerliga ledamöter har nu avvisat fackförningens krav och de krav som vpk har framställt. Ur ideologisk synpunkt är detta kanske helt logiskt, men det är därmed inte rätt.

Tyvärr är jag mycket besviken också på de socialdemokratiska utskottsledamöterna, som sväljer det borgerliga yrkandet om avslag på vår motion. Inte ens ett ynkligt särskilt yttrande i betänkandet kunde man åstadkomma. Man kan fråga sig om det är ett förbiseende eller ett utslag av ideologisk dekadans. I varje fall ligger dagens ställningstagande långt ifrån vad socialdemokraterna på Hjalmar Brantings tid insåg. Det Hjalmar Branting yttrade vid sin första riksdag 1897 är värt att återigen läsas in i riksdagens protokoll:

”Där gäller det en egendom, om vilken ingen människa kan säga, att den bör tillhöra en enskild person. Där gäller det vad som finns nedlagt i våra berg, i svenska folkets gemensamma jord, det gäller att på alla sätt låta detta komma det allmänna till godo.”

Citatet från den argumentationen kan tyckas vara gammalt, men det visar

att vi har samma problem i dag som 1897.

Ingvar Svanberg gjorde i sitt inledningsanförande ett stort nummer av vårt behov av skrot och att samtidigt brytningen vid våra järnmalmsgruvor har lagts ner. Jag vill i det sammanhanget bara erinra om att vänsterpartiet kommunisterna har framfört Gruvindustriarbetareförbundets krav på att ingen gruva skall slås igen förrän den är utbruten. Tyvärr har vi inte vunnit stöd för det kravet från Ingvar Svanberg och socialdemokratin eller från näringsutskottet. Jag beklagar detta.

Herr talman! Jag yrkar bifall till motionen 1788 av mig och Bertil Måbrink.

Anf. 56 EVA WINTHER (fp):

Herr talman! Malmfältsbor och norrbottningar följer utvecklingen inom LKAB med stor uppmärksamhet och just nu helt naturligt med stor oro. Den försämrade stälkonjunkturen i världen men också den höga fosforhalten i Kirunamalmen bidrar till en låg efterfrågan och därmed stora förluster för företaget.

Det beslut som riksdagen fattar i dag innebär att förlusterna för 1980 och 1981 skall täckas. Det är bra och i och för sig ganska självklart, eftersom staten är ägare till företaget och har ett ansvar både för företaget och för de samhällen där företaget står för den helt dominerande sysselsättningen. Det stora glädjeämnet när det gäller dagens beslut är de pengar som anslås till Viscariagruvan, koppargruvan som fått sitt namn av den lilla blomman som gav en anvisning om att det fanns koppar i marken. Det finns redan nu ett tioårigt leveransavtal med ett finskt företag, vilket borgar för en något så när trygg avsättning för en del av kopparmalmen.

Nu måste man gå vidare med arbetet att finna nya brytvärda industrimineral. De måste finnas som ett komplement till järnmalmsbrytningen när arbetstillfällena där minskar. Då är det viktigt att de prospekteringsinsatser som görs samordnas och att de uppgifter som kommer fram kan användas för landets bästa. Jag har framfört de synpunkterna i en motion, och jag noterar att utskottet understryker just det här i sitt betänkande med orden: "Särskilt vill utskottet understryka vikten av att en ökad samordning snabbt kan komma till stånd mellan den prospektering som bedrivs av nämnden för statens gruvegendom och den som bedrivs av statliga och privata gruvföretag."

Man måste arbeta med varandra och inte mot varandra för att nå resultat.

Låt mig peka på ett par saker ytterligare som har stor betydelse för LKAB:s framtid och som tas upp i betänkandet! Malmfrakternas betydelse när det gäller LKAB:s möjligheter att få en god ekonomi har vi talat om många gånger här i kammaren. Det är nödvändigt att den frågan får en lösning, och nu tycks vi äntligen vara överens om det. Men jag vill slå fast en sak. Det är inte rimligt att LKAB i ett längre perspektiv skall subventioneras för att SJ tar ut överkostnader. Rimliga fraktkostnader är ett måste. Om det

innebär att SJ går med ett ökat underskott, bör det underskottet täckas på vanligt sätt.

En annan fråga som vi ofta diskuterat är LKAB:s huvudkontors förläggning. Även i år säger utskottet att det är företagsledningen som bör bestämma denna. Med all respekt för den tradition vi har på det här området må det tillåtas mig att säga, att nu är det dags för företagets ledning att bestämma sig för att flytta till Norrbotten. Förhoppningsvis kommer den nya ledningen fram till att det är fördelaktigt för företaget, om ledning och produktion finns i närheten av varandra.

Jag har inget yrkande, herr talman, men jag vill sluta med att säga att för malmfältsborna är det viktigt att LKAB:s framtid säkras och att näringslivet i malmfälten differentieras, så att de kan få känna att de arbeten de har är trygga och ungdomskullarna återigen kan få del av de jobb som tidigare fanns inom LKAB.

Näringsutskottets betänkande 1980/81:43

Mom. 1 och 2

Utskottets hemställan bifölls.

Mom. 3 (mineralpolitisk verksorganisation)

Vid votering genom rösträkning avgavs 154 röster för utskottets hemställan och 154 röster för reservation 1 av Ingvar Svanberg m. fl.

Kammaren beslöt med 155 röster att betänkandet i dess helhet skulle återförvisas till utskottet. 154 röster avgavs för att mom. 3 skulle avgöras omedelbart genom lottning.

Näringsutskottets betänkande 1980/81:48

Mom. 3 (prospektering i Norrbottens län)

Utskottets hemställan bifölls med 155 röster mot 154 för reservation 1 av Ingvar Svanberg m. fl.

Mom. 4 a (lagerstöd till LKAB, m. m.)

Utskottets hemställan bifölls med 155 röster mot 154 för reservation 2 av Ingvar Svanberg m. fl. i motsvarande del.

Mom. 4 c (lokalisering av utbildning till malmfälten, m. m.)

Utskottets hemställan bifölls med 293 röster mot 16 för motion 1403 av Eivor Marklund i motsvarande del.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

7 § Föredrogs

Näringsutskottets betänkanden

1980/81:53 om ändring i fondkommissionslagen (prop. 1980/81:155)

1980/81:55 om överlåtelse till Industrifonden av avtal om stöd till den svenska flygindustrin (prop. 1980/81:151)

1980/81:56 om allmänna pensionsfondens fjärde fondstyrelsens årsredovisning (skriv. 1980/81:173)

Vad utskottet hemställt bifölls.

8 § Föredrogs

Finansutskottets betänkande

1980/81:27 om verkställd granskning av riksbankens förvaltning år 1980 samt förslag om disposition av riksbankens vinst (redog. 1980/81:9 och 1980/81:11 samt förs. 1980/81:13)

Punkt 1

Lades till handlingarna.

Punkterna 2 och 3

Utskottets hemställan bifölls.

9 § Föredrogs

Finansutskottets betänkande

1980/81:28 om verkställd granskning av riksgäldskontorets förvaltning (redog. 1980/81:10 och 1980/81:12)

Punkt 1

Lades till handlingarna.

Punkt 2

Utskottets hemställan bifölls.

10 § Föredrogs

Finansutskottets betänkanden

1980/81:29 om anslag för budgetåret 1981/82 till riksgäldskontoret (prop. 1980/81:100 och förs. 1980/81:20)

1980/81:32 om anslag på tilläggsbudget III inom ekonomidepartementets verksamhetsområde (prop. 1980/81:125)

1980/81:33 om anslag på tilläggsbudget III inom budgetdepartementets verksamhetsområde (prop. 1980/81:125)

Vad utskottet hemställt bifölls.

Nr 138

Onsdagen den
13 maj 1981

Onsdagen den
13 maj 1981

*Statsbidrag till
skolbyggnader*

Föredrogs finansutskottets betänkande 1980/81:34 om allmän beredskapsbudget för budgetåret 1981/82 (prop. 1980/81:140).

Anf. 57 CHRISTER NILSSON (s):

Herr talman! Till grund för den proposition vi nu behandlar ligger en skrivelse från arbetsmarknadsstyrelsen med förslag till investeringsreserv för kommande budgetår. Arbetsmarknadsstyrelsen föreslår här bl. a. statsbidrag till angelägna byggnader för gymnasieskolan. Det är skolbyggen som kan utföras under budgetåret 1981/82.

Utöver den hittills fastställda ramen på 500 milj. kr. anser AMS, efter samråd med skolöverstyrelsen, att en reserv av byggnadsarbeten till ett belopp av 200 milj. kr. bör finnas tillgänglig. Statsbidraget för den här byggnadsramen skulle uppgå till 68 miljoner.

Vi socialdemokrater beklagar att regeringen strukit AMS förslag i propositionen. Vi beklagar också att utskottets borgerliga majoritet utan motivering ställt sig bakom propositionen på denna punkt.

Regeringen avhänder sig nu ett viktigt instrument när det gäller att främja sysselsättningen. Investeringsramarna för skolbyggnader har tidigare ingått i den åtgärds katalog som traditionellt utnyttjas för att motverka en ökad arbetslöshet. Byggnadsobjekten är spridda över hela landet och är av olika storlek. De är därför lämpliga att hålla i reserv för att utnyttjas om sysselsättningen ytterligare försämras, något som man bör tänka på i tider då arbetslösheten ökar. I höst kommer vi kanske att få notera den högsta arbetslöshetssiffran under efterkrigstiden.

Det framgår av SÖ:s anslagsframställning och den socialdemokratiska motionen nr 2118 av Anna-Greta Leijon m. fl. att det finns stora och angelägna skolbyggnadsbehov. Enligt SÖ:s bedömning kvarstår ett investeringsbehov för gymnasieskolan och för kommunal vuxenutbildning som uppgår till 897 milj. kr. sedan den fastställda ramen på 500 milj. kr. utnyttjats.

Herr talman! Starka skäl talar för den socialdemokratiska reservation som fogats till finansutskottets betänkande nr 34. Vår linje innebär att angelägna skolbyggen kommer till stånd samtidigt som sysselsättningen främjas – en politik som rimligen borde ha en majoritet i den här kammaren.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till den socialdemokratiska reservationen, som alltså innebär att byggnadsarbeten på gymnasieskolans områden för 200 milj. kr. förs upp i investeringsreserven för budgetåret 1981/82. Statsbidraget för denna ökning beräknas till 68 milj. kr. och förs upp i beredskapsbudgeten.

Anf. 58 CHRISTINA ROGESTAM (c):

Herr talman! Riksdagen gav 1978 regeringen till känna att regelsystemet för finansiering av skolbyggnader borde ses över. Denna översyn genomfördes av en arbetsgrupp inom utbildningsdepartementet. Gruppen föreslog att

investeringsbidraget skulle slopas. Gruppen förutsatte att man i överläggningarna om den kommunala ekonomin skulle beakta de förändringar i kostnadsfördelningen mellan stat och kommun som förslaget innebar.

I ett regeringsförslag till riksdagen förra våren konstaterade föredragande statsrådet att det fanns en allmän uppslutning kring en minskad statlig styrning av skolbyggnadsverksamheten. De gällande investeringsramarna begränsade t. ex. kommunernas möjligheter att samplanera skollokaler och övrigt samhällsbyggande. Med hänvisning till den totala omfattningen av de statliga transfereringarna till kommunerna år 1981 föreslog regeringen att investeringsbidraget till skolbyggnader skulle slopas. En planeringsram på 500 miljoner skulle dock kunna utnyttjas under en övergångsperiod av tre år.

Efter en livlig diskussion i kammaren fattade riksdagen beslut i enlighet med regeringens förslag.

Arbetsmarknadsstyrelsen har nu lagt fram ett förslag till reserv av statliga, kommunala och statsunderstödda investeringsobjekt. För att förenkla handläggningen av beredskapsbudgeten redovisar föredragande statsrådet i proposition 140 de avvikelser som regeringen vill göra från arbetsmarknadsstyrelsens förslag. I övrigt skall förslaget från arbetsmarknadsstyrelsen utgöra beredskapsbudget för budgetåret 1981/82.

För att beredskapsbudgeten skall träda i kraft krävs ett särskilt beslut av riksdagen. Regeringen kan dock omedelbart besluta att genomföra arbeten inom ramen för finansfullmakten om 2 500 milj. kr., som riksmötet 1979/80 beslutade om. Fullmakten får användas för att finansiera tidigareläggningar, utvidgning eller påskyndanden av statliga investeringar som finansieras med anslag på statsbudgeten.

I förslaget från arbetsmarknadsstyrelsen finns, som Christer Nilsson sade, byggnadsarbeten inom skolväsendet med, men föredragande statsrådet har strukit detta tillsammans med fem andra förslag.

Socialdemokraterna har nu i sin reservation begärt en reserv om 68 milj. kr. till statsbidrag för byggande inom det allmänna skolväsendet. Riksdagens beslut förra våren innebar att statsbidraget skulle avvecklas. Den tidigare beslutade investeringsramen om 500 miljoner skulle övergångsvis användas under tre år. Därefter kan inte statsbidrag utgå till skolbyggen. Det är då helt konsekvent att inte heller i investeringsreserven ta upp sådana objekt. Utskottet delar därför regeringens uppfattning att någon reserv för statsbidrag för skolbyggen inte bör finnas med i beredskapsbudgeten.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Anf. 59 CHRISTER NILSSON (s):

Herr talman! Statsbidraget till den här verksamheten skall tas bort under en övergångsperiod, som också Christina Rogestam sade. Det innebär att det inte finns formella skäl att säga nej till den socialdemokratiska reservationen och AMS anslagsframställning.

När statsbidraget skulle tas bort var ett av motiven att man skulle spara pengar. Och här har vi ett nytt exempel på att regeringens sparinsatser skapar

arbetslöshet eller gör det svårt att främja sysselsättningen. Sparplaner som ställer folk utan arbete innebär inga samhällsekonomiska vinster. Det finns ju risk för att arbetslösheten kommer att fördubblas under innevarande år. I slutet av året eller i början av nästa år står kanske 4 % utan arbete. Ett bifall till den socialdemokratiska reservationen innebär att vi får ökade möjligheter att bekämpa arbetslösheten.

Anf. 60 CHRISTINA ROGESTAM (c):

Herr talman! Debatten gäller inte behovet av lokaler för skolväsendet. Det behöver byggas nya lokaler även i fortsättningen, framför allt för gymnasieskolan. Men de skall planeras, prioriteras och bekostas av kommunerna, utan statsbidrag. Det var resultatet av de bedömningar om de totala transfereringarna mellan stat och kommun som riksdagen gjorde förra året.

Majoriteten i utskottet handlar därför konsekvent. Riksdagen har beslutat att investeringsbidraget till skolbyggen skall slopas. Det finns en investeringsram, som får utnyttjas under en övergångstid, men därefter är det slut.

I det läget bör inte heller skolbyggen finnas med i investeringsreserven. Där skall finnas objekt till vilka statsbidrag skall utgå och som på grund av sysselsättningsläget kan behöva tidigareläggas. Det finns alltså ett stort antal projekt som är upptagna i investeringsreserven och som kan sättas i gång när sysselsättningsläget så kräver.

Anf. 61 CHRISTER NILSSON (s):

Herr talman! Kvar står ändå att den ansvariga myndigheten, arbetsmarknadsstyrelsen, anser att de här statsbidragen behövs för att bekämpa arbetslösheten i svåra tider.

Mom. 1

Vid votering genom rösträkning avgavs 154 röster för utskottets hemställan och 154 röster för reservationen av Kjell-Olof Feldt m. fl. 1 ledamot avstod från att rösta.

Kammaren beslöt med 154 röster att betänkandet i dess helhet skulle återförvisas till utskottet. 154 röster avgavs för att mom. 1 skulle avgöras omedelbart genom lottning. 1 ledamot avstod från att rösta.

12 § Fortsatt valutareglering

Föredrogs finansutskottets betänkande 1980/81:35 om fortsatt valutareglering (prop. 1980/81:163).

Anf. 62 CARL-HENRIK HERMANSSON (vpk):

Herr talman! I samband med att herr Bohman omkring den 10 januari publicerade den finansplan som han nu enligt uppgifter i pressen inte längre

vill kännas vid, började en omfattande spekulation i devalvering av den svenska kronan. Skulder i utlandet betalades i förtid. Å andra sidan uppsköt en rad företag hemtagning av sina exportlikvider. Riksbanken ansåg sig, ställd inför denna omfattande spekulation i devalvering, tvungen att höja diskontot den 20 januari från 10 till 12 % på grund av det stora valutautflödet.

Den här kraftiga räntehöjningen bedömdes ju i praktiskt taget alla kretsar som utomordentligt negativ och skadlig, särskilt som Sverige stod inför det aktuella hotet om en nedgång i den ekonomiska konjunkturen.

Verkningarna för löntagare, hyresgäster, villaägare, lantbrukare och småföretagare blev också klart negativa.

Både arbetslöshet och inflation växte starkare än de skulle ha gjort utan den här räntehöjningen. Men riksbanken och riksbanksfullmäktige ansåg räntehöjningen nödvändig för att försvara den svenska valutan.

För att sammanfatta så påtvingades alltså Sverige en åtgärd – räntehöjningen –, som allmänt bedömdes som väldigt negativ till sina verkningar, av en grupp spekulanter i den svenska valutan. Vi tycker inte att det kan vara rimligt att enskilda kapitalister och storföretag på det här sättet skall tvinga de svenska myndigheterna till åtgärder som skadar samhällsekonomin och flertalet medborgare. I stället för att ge vika för spekulanterna måste man gå till motangrepp och vrida vapnen ur deras händer. Ett av de medel som kan användas i det syftet är en valutareglering. Vår allmänna inställning är därför att valutaregleringen måste skärpas, så att valutaspekulation om möjligt förhindras. Det är naturligtvis mycket svårt, men det finns en rad åtgärder som går att genomföra.

Vidare medger tillämpningen av de nuvarande reglerna stora möjligheter att spekulera i den svenska kronan bara genom att göra förskjutningar i betalningsströmmarna för export och import. Denna fråga har nyligen diskuterats i den stora volym som består av expertrapporter från valuta-kommittén och som publicerades i slutet på förra året, SOU 1980:51. Där påpekas i en undersökning att leverantörskrediter, dvs. krediter direkt från säljare till köpare, i praktiken ligger helt utanför valutaregleringens räckvidd.

Jag skall inte utförligt gå in på de räkneexempel som finns i utredningen utan bara något dröja vid den slutsats som man där drar. Man visar i utredningen att betalningarna för de kommersiella transaktioner som varje vecka förekommer från och till Sverige beräknas uppgå till nära 3 miljarder kronor för vardera export och import. Ett maximalt utnyttjande av de möjligheter som finns att genomföra förskjutningar av såväl in- som utgående betalningar ger enligt den officiella utredningen upphov till ett kapitalflöde per vecka på sammanlagt 2,4 miljarder kronor. Så stora möjligheter finns det alltså att spela med den svenska kronan och att spekulera med förändringar i dess värde. Och i själva verket är möjligheterna ännu större – man har nämligen inte tagit hänsyn till den allt större andel av betalningarna över gränserna som olika transaktioner inom de stora transnationella företagen svarar för.

Detta är alltså ett område där det är fritt fram för spekulanter. Vi menar att man måste ändra reglerna i valutaregleringen på det här området. Eftersom det av alla anses att riksbanken med nuvarande valutareglering inte har möjlighet att motverka sådana förskjutningar i betalningsströmmarna i samband med utrikeshandeln, bör reglerna i detta avseende ändras. Det bör t. ex. inte vara tillåtet för en svensk exportör att senarelägga hemtagning av exportlikvider.

Det finns en parlamentarisk kommitté, valutakommittén, som har till uppgift att utreda problem som har att göra med valutaregleringen, och när finansutskottet avstyrker våra motioner hänvisar det till denna kommitté. Vi tycker dock inte att detta skäl för att avslå kraven på en skärpning av valutaregleringen är hållbart. Vi lever ju i en tid med mycket instabila regeringsförhållanden i vårt land, såsom alla väl känner till. När som helst kan en spekulation av denna typ i den svenska valutan på nytt genomföras, och då har Sverige med nuvarande lagstiftning ingen möjlighet att skydda sig. Vi tycker att det är litet ansvarslöst att säga att man skall vänta på att valutakommittén skall lägga fram sitt förslag och sedan skall studera vad som är nödvändigt att göra. Vi menar att man omedelbart borde kräva förslag av regeringen till skärpt valutareglering. Riskerna med nuvarande förhållanden är så stora att de enligt vår uppfattning inte längre kan få bestå.

Det finns också en del andra omständigheter som jag mycket kort vill påtala. Utvecklingen under senare år har varit sådan att en rad storföretag utvecklat egna valutaavdelningar. Affärsbankerna har ju sådana av tradition och sedan länge. Det där är också förhållanden som skapar svårigheter för riksbanken och valutakontoret att ha fullständig kontroll över utrikesbetalningarna. Vi ställer därför kravet att valutahandeln bör bli helt samhällsstyrd. Riksbanken bör förmedla alla större utrikesbetalningar.

Vi vill också påtala – och det gör vi i den andra motion som vi väckt med anledning av propositionen om fortsatt valutareglering – att man under det senaste året ingalunda har skärpt valutaregleringen, vilket borde ha varit en naturlig följd av vad som förekommit. I stället har man på olika sätt mjukat upp de regler som finns, så att transaktioner med valutor har underlättats. De som vill ha en redogörelse för detta kan jag hänvisa till valutastyrelsens berättelse, som finns i den förvaltningsberättelse från fullmäktige i riksbanken som vi samtliga har fått på riksdagens bord. I valutastyrelsens berättelse ges en rad exempel på en sådan uppmjukning av valutaregleringen som går stick i stäv mot de slutsatser som man rimligen borde dra av vad som har förekommit i fråga om valutaspekulation under det senaste halvåret.

Herr talman! Med detta yrkar jag bifall till de bägge motionerna 1140 och 2125.

Anf. 63 OLLE WÄSTBERG i Stockholm (fp):

Herr talman! Den svenska valutaregleringen är från 1939, och det som nu föreslås i propositionen är något så odramatiskt som att den skall förlängas ytterligare ett år. Valutaregleringen har en hel del ganska betydande nackdelar. Den leder till byråkrati och mängder av pappersarbete. Den har

också en tendens att dölja symtom, att dölja allvarliga balansbrister i ekonomin. Därför arbetar en utredning med att se över valutaregleringen. Dess uppgift är i första hand att undersöka i vad mån man kan lätta på valutaregleringen. Kommunisternas motioner går åt andra hållet – mot skärpningar och kontroller.

Jag yrkar bifall till utskottets förslag, som innebär att man i väntan på den statliga kommitténs förslag skall behålla den nuvarande valutaregleringen.

C.-H. Hermanssons förslag om en nästan total valutakontroll innebär mycket stora nackdelar.

För det första kan en sådan valutakontroll minska enskilda individers frihet att flytta ur landet och ta med sig sina pengar. Att kunna lämna ett land är en rättighet som man skall ha.

För det andra menar ju kommunisterna att bankerna, som de i andra sammanhang vill skall socialiseras, nu skall fräntas all rätt att bedriva valutahandel och att denna skall centraliseras till riksbanken. Det innebär ett väldigt krångel för enskilda som vill köpa turistvaluta och för företag som skall göra transaktioner.

För det tredje innebär förslaget att valutaregleringen kraftigt skall skärpas, att företagen inte kan ta hem vinster och kassarabatter liksom att de inte heller kan korttidsplacera pengar och göra vinster på dem utomlands. Det måste vara en förlust för det svenska folkhushållet som helhet. Att bedriva en god politik när det gäller rabatter och placeringar av likvider är också ett svenskt exportintresse.

Valutaströmmarna är ju ett mått på den ekonomiska politikens effektivitet. Det är självklart att vi kan få kraftiga valutaströmmar som då och då ställer till besvär, men sjukdomen botas så att säga inte för att man slår sönder febertermometern.

Anf. 64 CARL-HENRIK HERMANSSON (vpk):

Herr talman! Det är förvånande att finansutskottet i sitt betänkande över huvud taget inte har diskuterat vad som förekom under januari månad och att finansutskottets talesman här i debatten inte heller vill göra det. Vad som hände då var verkligen inte bara att man så att säga tog febern. Samvetslösa spekulanter utnyttjade ju möjligheterna till spekulation i den svenska kronan och gjorde det på ett sätt som var utomordentligt skadligt för den svenska ekonomin. Då skadades verkligen det svenska folkhushållet. Detta möjliggjordes därför att vi trots allt har så liberala regler för valutaregleringen. Här finns de möjligheter som utomordentligt ingående har belysts i valutakommitténs rapportvolym, som jag vill rekommendera ledamöterna att läsa. Här finns det stora problemet, här finns sjukdomen. Och här behövs en ordentlig medicin.

Jag vill upprepa vad jag sade i mitt anförande: Jag finner det utomordentligt ansvarslost, om man icke vill vidta några som helst åtgärder för att söka stoppa möjligheterna till en förnyad spekulation i den svenska kronan. Ännu mera anmärkningsvärt är det att finansutskottet, som ju skall bära en stor del

av vårt gemensamma ansvar för den ekonomiska politiken, över huvud taget icke finner frågan värd att diskutera. Man vill alltså inte se problemet utan liksom strutsen stoppa huvudet i sanden.

Anf. 65 OLLE WÄSTBERG i Stockholm (fp):

Herr talman! När det sker en kraftig valutautströmning, så kraftig att den påverkar växelkurser och räntor här hemma, är det ett symptom på sjukdom i ekonomin. Då hjälper det inte att slå sönder febertermometern. Detta är ju i någon mån vad C.-H. Hermansson föreslår när han genom en kraftig reglering vill försöka hindra ett valutautflöde. Mycket tillfälligt kan en så kraftig reglering leda till att vi slipper spekulationer. Men det får ju en mängd andra nackdelar. Det innebär en minskning av friheten för svenskar som vill flytta utomlands och för utlänningar som vill komma hit. Vidare innebär det en ganska kraftig byråkrati, om affärsbankernas valutaavdelningar skall stängas och bara riksbanken får handla med valutor.

Vad var det som hände i januari? Regeringen lade fram en finansplan som innehöll otillräckliga ekonomisk-politiska åtgärder. De förväntade förslagen kom inte redan då. I det läget reagerade företag, inte minst utländska, genom att vänta med betalningar. Och svenska företag lät pengar stanna utomlands. Men vad var det då som var sjukdomen, och vad var det som var symptomen? Jo, sjukdomen var den otillräckliga ekonomiska politiken, och den botas inte genom att man försöker reglera bort symptomen. Jag tror att det viktiga är att vi undviker merå av detaljregleringar, att ytterligare utestänga Sverige från omvärlden genom en ännu mera skärpt valutareglering än den som vi redan har. Vi skall komma ihåg att den svenska valutaregleringen efter europeiska mått är tämligen sträng.

Anf. 66 CARL-HENRIK HERMANSSON (vpk):

Herr talman! Den diskussion som nu pågår mellan de partier som har ingått i den regering som suttit här en tid är ju intresseväckande. Jag noterade också med intresse Olle Wästbergs omdöme om den budgetplan som regeringen presenterade i januari. Han sade nämligen att den var ett exempel på otillräcklig ekonomisk politik. Det är väl vad engelsmännen kallar för ett understatement, herr Wästberg?

Jag tror inte att man får ta så lätt på frågan att man bara säger att hade vi haft en bättre regering, som hade presenterat en bättre finansplan, så hade vi inte fått någon spekulation i valutan. Såvitt jag förstår – det kan man se om man tittar på det europeiska panoramat – förekommer spekulationsvägor av och till i olika länder. Olika personer och företag utnyttjar de möjligheter som finns att göra profiter på spekulation i valutorna.

Jag bestrider bestämt att vad som förekom i januari bara var symptom på sjukdomen, dvs. på den ekonomiska krisen och på otillräckligheten i regeringens ekonomiska politik. Det handlade också om en öppen och flagrant spekulationsväg i den svenska valutan, framdriven av krafter som ville tjäna pengar på en svensk devalvering eller förebygga eventuella förluster. Det är den spekulationen man måste komma åt.

Ett av de konkreta krav vi ställer i vår motion är att det inte bör vara tillåtet för en svensk exportör att senarelägga hemtagningen av exportlikvider. Det var en fråga som var aktuell i just det sammanhanget. Valutakommitténs utredare säger att leverantörskrediterna i praktiken nu ligger helt utanför valutaregleringens räckvidd. Det är framför allt på den konkreta punkten vi vill ha en ändring. Jag tycker inte att en sådan ändring går utanför vare sig traditionell socialdemokratisk eller borgerlig politik. Detta förslag kunde ha ställts av vilken regering som helst i Sverige, som är mån om att värna den svenska kronan.

Anf. 67 OJLE WÄSTBERG i Stockholm (fp):

Herr talman! Det faktum att finansplanen i januari ledde till valutarörelser som i sin tur framtvingade en ränteökning är ju ett bevis på att åtgärderna var otillräckliga. Men då är frågan: Vad är det som är sjukdomen och vad är det som är symtomet?

Symtomet var att vi fick valutarörelser, att företag valde att ha pengarna utomlands osv. Sjukdomen var att den ekonomiska politiken hade kommit ur takt.

Då är frågan: Skall vi bota sjukdomen och föra en kraftfullare ekonomisk politik eller skall vi försöka ta bort symtomet?

Självfallet förekom en valutaspekulation under början av januari. Men om betalningen för varenda transaktion som vartenda företag gör inte får gå genom företagens egna valutaavdelningar eller bankernas valutaavdelningar utan måste gå genom riksbanken, bygger vi upp en jättelik byråkratisk apparat, som kommer att försvåra svensk export. Vi skapar en ny typ av byråkratiskt exporthinder.

Det bästa hindret för alla typer av valutaspekulationer är att Sverige kan bygga upp en hygglig valutareserv genom en bra export. Det kan vi inte om vi snärjer in exporten i ytterligare regleringar och en mycket stor byråkrati.

Anf. 68 CARL-HENRIK HERMANSSON (vpk):

Herr talman! Det är utomordentligt intressant för bedömningen av vad som har förekommit inom regeringen och i den ekonomiska politiken över huvud taget under senare tid att höra Olle Wästbergs mycket bestämda omdöme, att finansplanen ledde till valutaspekulation.

Det är alldeles självklart – och på den punkten kan jag hålla med Olle Wästberg – att det avgörande för att värna landet mot ytterligare spekulation i vår valuta är att skapa en mera stabil ekonomi, få bort arbetslösheten, få bort inflationen, skapa bättre balans i våra betalningar med utlandet osv. Det är självklart att detta är det grundläggande. Men jag tycker också att Olle Wästberg borde kunna erkänna att det finns behov av en valutareglering. Såvitt jag förstår kommer riksdagen inom kort att enhälligt fatta beslut om en fortsatt valutareglering. Vad vi diskuterar är alltså hur denna valutareglering skall vara utformad. Det är det saken gäller.

Olle Wästberg har egentligen erkänt och kommer att erkänna, tror jag, genom sitt votum om en liten stund att valutaregleringen är nödvändig. Och

vi inser alla att den behövs i nuvarande läge – vi kan inte vara utan den. Debatten gäller alltså dess utformning, där vi kräver en skärpning för att omöjliggöra för spekulanter att åstadkomma sådana skador som de åstadkom i januari, då de framtvingade den räntehöjning som jag tror att det råder allmän enighet om att den har skadat folkhushållet och enskilda och att vi helst borde ha varit utan den.

Anf. 69 OLLE WÄSTBERG i Stockholm (fp):

Herr talman! Visst har vi i dag behov av en valutareglering – vi skall ju förlänga den valutareglering som vi har haft sedan 1939. Men vad kommunisterna föreslår är en avsevärd skärpning av valutaregleringen, som skulle förhindra det som C.-H. Hermansson och jag uppenbarligen är ense om, nämligen att det enda skyddet mot valutaspekulation är en stabil ekonomi och en ordentlig valutareserv.

Kommunisterna vill med sitt förslag bygga upp murar kring Sverige när det gäller ekonomiska transaktioner. Dessa murar skulle försvåra exporten. Man vill förbjuda affärsbankerna, som man i andra sammanhang vill socialisera, att ha egna valutaavdelningar. Man vill att alla transaktioner skall gå genom riksbankens valutamaskineri – det rör sig om hundratusentals transaktioner per år. Detta innebär att man bygger upp nya exporthinder, att man bygger upp en stor byråkrati, att man försvårar för människor som vill flytta från vårt land. Det är ju inte alldeles säkert att det bästa medlet mot andnöd är ett tryckförband över näsa och mun.

Anf. 70 CARL-HENRIK HERMANSSON (vpk):

Herr talman! Jag vill erinra Olle Wästberg om att valutaregleringen innebär att vi har murar omkring den svenska valutan. Detta anser riksdagen – enhälligt, tror jag – är nödvändigt. Valutaregleringen har den innebörden. Man kan alltså inte mot det ställa något slags liberalt samhälle med fullkomligt fria valutarörelser. Det förekommer icke i vår värld och icke i vårt samhälle.

Anf. 71 OLLE WÄSTBERG i Stockholm (fp):

Herr talman! Det är mer än en gradskillnad mellan finansutskottets enhälliga förslag och vpk:s motion. Finansutskottet vill behålla den nuvarande valutaregleringen också i väntan på den utredning som skall komma, medan vpk vill införa ett stort, dyrt och byråkratiskt maskineri som i praktiken leder till att varje företag som skall exportera en pryl måste fylla i rader av blanketter och måste vända sig till riksbanken. Det kommer att vara ett hinder för svensk export. Det som nu finns i valutaregleringen är en tröskel, som i dag behövs som skydd för den svenska ekonomin. Vad vpk vill göra är att bygga upp en mur.

Anf. 72 CARL-HENRIK HERMANSSON (vpk):

Herr talman! Jag vill bara rekommendera Olle Wästberg att göra noggrannare studier av nuvarande regler för den svenska valutaregleringen.

Mom. 1 och 2

Utskottets hemställan bifölls.

Mom. 3 och 4

Utskottets hemställan bifölls med 289 röster mot 16 för motionerna 1140 och 2125 av Lars Werner m. fl. 1 ledamot avstod från att rösta.

13 § Föredrogs

Finansutskottets betänkande

1980/81:36 om villkoren för lönsparande på vinstsparkonto (prop. 1980/81:167)

Skatteutskottets betänkanden

1980/81:51 om tilläggsbudget III till statsbudgeten för budgetåret 1980/81 (prop. 1980/81:125)

1980/81:52 om vissa förslag på tullområdet (prop. 1980/81:159)

1980/81:53 om ömsesidigt nordiskt biståndsavtal i tullfrågor (prop. 1980/81:169)

Vad utskotten hemställt bifölls.

14 § Avdragsrätt för s. k. allmänna skadestånd enligt arbetsrättsliga lagar

Föredrogs skatteutskottets betänkande 1980/81:55 om rätt till avdrag vid inkomsttaxeringen för s. k. allmänna skadestånd enligt arbetsrättsliga lagar.

Anf. 73 VALTER KRISTENSON (s):

Herr talman! Skatteutskottets betänkande 55, som vi nu har uppe till avgörande, behandlar två motioner, en av Gunnar Nilsson m. fl. från socialdemokraterna och en av Elis Andersson från centerpartiet. Motionärerna tar upp frågan om rätt till avdrag för skadestånd som utgått enligt arbetsrättsliga lagar. Regeringsrätten har i plenum den 4 mars 1980 avgjort ett mål om ett skadestånd till en arbetstagarorganisation enligt 55 § medbestämmandelagen på grund av brott mot 19 och 38 §§ samma lag. Detta skadestånd skulle utgöra en avdragsgill kostnad vid bolagets inkomsttaxering.

Detta tycker vi socialdemokrater i utskottet är mycket häpnadsväckande. Det kan inte vara så att när en arbetsgivare bryter mot gällande lagar och döms till skadestånd, då skall detta skadestånd vara avdragsgillt vid deklarationen.

Under allmänna motionstiden har detta uppmärksamrats av några socialdemokrater och glädjande nog av centerpartisten Elis Andersson.

Arbetsmarknadsutskottet har yttrat sig över motionerna. Utskottet

Nr 138

Onsdagen den
13 maj 1981

*Avdragsrätt för
s. k. allmänna
skadestånd enligt
arbetsrättsliga
lagar*

Onsdagen den
13 maj 1981

*Avdragsrätt för
s. k. allmänna
skadestånd enligt
arbetsrättsliga
lagar*

understryker att huvudsyftet med allmänt skadestånd i det arbetsrättsliga sanktionssystemet är att upprätthålla respekten för lagar och avtal. Det är då väsentligt från arbetsrättsliga synpunkter att skadeståndet får en sådan utformning och tillämpning att detta syfte kan tillgodoses.

Arbetsmarknadsutskottet framhåller också att arbetsdomstolen vid sin bedömning av skadeståndets storlek naturligtvis har möjlighet att väga in skattemässiga konsekvenser. Men det kan vara mycket tveksamt om så skall ske.

Vi socialdemokrater kan inte ansluta oss till den borgerliga majoritetens uppfattning att ett skadestånd är ett normalt led i arbetsgivarnas verksamhet. Låt mig erinra kammaren om att arbetsmarknadsministern i proposition 1975/76:105 anförde att ett effektivt samarbete mellan arbetsgivarna och arbetstagarna är bästa garantin för ett ökat medbestämmande. Han sade vidare:

”Detta hindrar emellertid inte att det behövs ett effektivt system av rättsliga sanktioner för uppfyllandet av sådana nya eller utvidgade skyldigheter för arbetsgivarna, som kommer att följa av den nya lagstiftningen och av avtal på medbestämmanderättsområdet. Sådana sanktioner behövs för att markera den vikt som lagstiftaren fäster vid de nya handlingsmönster som angetts i lagstiftningen. Och de behövs i all synnerhet för att inskräpa det ansvar som följer av lagstiftningen hos dem som är mindre beredda än andra att medverka till de åsyftade resultaten.”

Vidare uttalades om det allmänna skadeståndets uppgift att det måste ”inskräpas att det är det allmänna skadeståndets uppgift att, där det är behövt, effektivt avhålla från avsteg från vad lag och avtal innehåller. En viktig princip bör vara att det inte skall i något fall te sig lönsamt för en arbetsgivare att sätta arbetstagarnas rätt åt sidan till förmån för andra intressen. När det kan bedömas att en arbetsgivare uppsåtligen brutit mot sina förpliktelser, bör det därför kunna komma i fråga betydande skadeståndsbelopp.”

Inget av riksdagens partier hade under riksdagsberedningen några invändningar mot denna beskrivning av det allmänna skadeståndets funktion.

Herr talman! Jag tycker att det klart framgår att lagstiftarna inte avsett att skadeståndet skall utgöra en normal kostnad i arbetsgivarnas rörelse.

Mot denna bakgrund föreslår vi socialdemokrater i vår reservation lagstiftning av innebörd att allmänt skadestånd enligt arbetsrättslig lag inte skall utgöra avdragsgilla kostnader i förvärvskälla. Vi föreslår att förbudet mot avdrag för allmänt skadestånd skall gälla de lagar som omnämns i arbetsmarknadsutskottets yttrande. På s. 2 i skatteutskottets betänkande nr 55, som vi nu behandlar, står följande om gällande rätt beträffande avräkning för skadestånd:

”Denna huvudregel kompletteras i andra stycket av samma lagrum och i anvisningarna med bestämmelser om vilka kostnader som inte är avdragsgilla vid taxeringen. Till sådana kostnader räknas – förutom den skattskyldiges levnadskostnader och därtill hänförliga utgifter – bl. a. avgifter som utgår

enligt lagen om påföljder och ingripanden vid olovligt byggande m. m., enligt lagen om felparkeringsavgift och enligt lagen om överlastavgift. Detsamma gäller restavgifter, skattetillägg, förseningsavgifter och indrivningsavgifter till det allmänna. Inte heller böter och viten är avdragsgilla vid inkomstberäkningen.”

Med det anförda yrkar jag, herr talman, bifall till den socialdemokratiska reservationen. Samtidigt är det min förhoppning att Elis Andersson, Sixten Pettersson och Allan Åkerlind, som möjligen kan vara LO-medlemmar, skall biträda vår reservation, som ju i första hand tillgodoser kraven i Gunnar Nilssons, Elis Anderssons m. fl. motion.

*Avdragsrätt för
s. k. allmänna
skadestånd enligt
arbetsrättsliga
lagar*

Anf. 74 KNUT WACHTMEISTER (m):

Herr talman! Enligt kommunalskattelagen är skadestånd på grund av avtalsbrott att betrakta som driftkostnad om avtalet är ett led i förvärvsverk-samheten. Det finns ett klart regeringsrättsutslag i den riktningen. Beslutet fattades med 20 röster mot 4. Nu tycker Valter Kristenson att detta är häpnadsväckande. Det förefaller som om han anser att den stora majoriteten i regeringsrätten har tolkat lagen fel. Men en så stor majoritet som 20 mot 4 kan enligt min uppfattning knappast ha gjort sig skyldig till en feltolkning av den nuvarande lagstiftningen. Men det står naturligtvis motionärerna fritt att försöka ändra lagen.

Motionärerna vill också ändra lagen så att skadestånd, utdömt i en arbetsrättslig tvist, inte skall få utgöra avdragsgill kostnad i förvärvskällan. Den socialdemokratiska motionen kräver direkt lagstiftning, medan center-motionären Elis Andersson begär att riksdagen hos regeringen hemställer om ett förslag i samma riktning.

I det sammanhanget skulle det vara intressant att få veta om motionärerna också vill ha skattebefrielse för dem som tar emot skadeståndet.

Skatteutskottets majoritet föreslår att riksdagen avslår de båda motionerna, och vi gör det av de två skäl som redovisas i det av skatteutskottet begärda yttrandet från arbetsmarknadsutskottet.

En statlig utredning, arbetsrättskommittén, arbetar f. n. med frågan om utformningen och tillämpningen av skadeståndsreglerna. Resultatet av kommitténs arbete väntas senare i år.

Motionärernas yrkande på avdragsförbud har nära samband med skadeståndsfrågorna, och det finns enligt vår uppfattning ingen anledning att nu genom ett riksdagsbeslut föregripa utredningen i fråga.

Ett annat skäl för avslag på motionerna är att arbetsdomstolen vid sin bedömning självfallet har möjlighet att fastställa skadeståndets storlek också med hänsyn till de skattemässiga konsekvenserna. Det tycker inte Valter Kristenson, hörde jag nyss, är ett godtagbart skäl, men det har i alla fall utskottsmajoriteten kommit fram till.

Med det sagda, herr talman, yrkar jag bifall till utskottets hemställan.

Onsdagen den
13 maj 1981

*Avdragsrätt för
s. k. allmänna
skadestånd enligt
arbetsrättsliga
lagar*

Anf. 75 VALTER KRISTENSON (s) replik:

Herr talman! Jag skall naturligtvis inte kvälja dom. Har regeringsrätten avkunnat ett utslag – även om det var med 20 röster mot 4 – går givetvis den domen fri från kländer. Men vad motionärerna har avsett är att införa en ny lag som inte ger regeringsrätten möjlighet att döma på samma sätt som tidigare. Det skulle således inte bli ett prejudicerande utslag.

Knut Wachtmeister säger att utskottsmajoriteten har anslutit sig till en tankegång som finns i det särskilda yttrandet från arbetsmarknadsutskottet, nämligen att nya arbetsrättskommittén i sitt arbete kommer att behandla denna fråga. Enligt uppgift från kommitténs sekretariat har dock kommittén icke för avsikt att i sitt arbete eller i sitt betänkande behandla de skatterättsliga aspekterna.

Jag vill ställa en fråga till Knut Wachtmeister, som företräder moderaterna och den övriga utskottsmajoriteten. Ni moderater brukar gå ut i valrörelser – om ni vill kanske ni medverkar till att vi snart nog får en sådan – och tala om att ni värnar lag, rätt och ordning. Skall då ett straff, om det utmåts i penningar, vara en avdragsgill kostnad för en arbetsgivare som blir dömd för att han har brutit mot en arbetarskyddslag? Frågan är än mer berättigad när det gäller en person som kanske har satt brottet i system, som lever på att jämt och ständigt vara lagbrytare. Knut Wachtmeister vill väl ändå inte påstå att det är en normal verksamhet i företagen att bryta mot den svenska lagstiftningen?

Anf. 76 KNUT WACHTMEISTER (m) replik:

Herr talman! Valter Kristenson påpekade att arbetsrättskommittén inte kommer att behandla de skattemässiga aspekterna av denna fråga. Det är mycket möjligt att det är riktigt – det tror jag. Men det ger inte mig anledning att ändra uppfattning. Vi skall först få klart för oss hur arbetsrättskommittén vill ha det när det gäller de skadereglerande aspekterna. Först när vi sett det utslaget finns det möjlighet för oss att angripa skatteproblematiken. Jag har således ingen orsak att ändra uppfattning med anledning av vad Valter Kristenson sade i det fallet.

Valter Kristenson frågade om jag som moderat och i egenskap av företrädare för utskottsmajoriteten anser det vara en normal verksamhet i företagen att bryta mot denna lag. Självfallet inte! Men det är inte förrän arbetsdomstolen har behandlat ärendet som man vet om något brott har begåtts. Naturligtvis kan man inte sympatisera med någon som sätter detta brott i system, men det finns enligt min uppfattning ingen anledning att föregripa arbetsrättskommitténs beslut i denna fråga.

Anf. 77 VALTER KRISTENSON (s) replik:

Herr talman! Jag vill säga till Knut Wachtmeister att jag varken i anförandet eller i repliken nämnde att vi behöver vänta med denna lagstiftning. Jag kan inte heller förstå majoritetens syftemål att vänta på nya arbetsrättskommitténs betänkande. Kommittén kommer nämligen inte att behandla de skatterättsliga frågorna. Vi kan alltså bortse från att den

kommer med ett betänkande, och vi kan lagstifta omedelbart. Det finns ett färdigt lagförslag i reservationen vid utskottsbetänkandet, och därför behöver vi inte skriva till regeringen och be om en lag.

Det motiv som finns i utskottsbetänkandet är mycket underligt, nämligen att ni värnar om det synsättet att sådana här skadestånd är en del av företagens normala driftkostnader och därmed är avdragsgilla. Vi anser inte att det är så.

Anf. 78 KNUT WACHTMEISTER (m) replik:

Herr talman! Vi värnar självfallet inte om någon brottslig verksamhet. Men Valter Kristenson vet lika bra som jag att riksdagen årligen fattar hundratals, kanske tusentals, beslut i samma riktning. Vi föregriper alltså inte en pågående utredning, utan vi lugnar oss och ser tiden an. Jag kan inte förstå att Valter Kristenson inte begriper att det är av största intresse för den skattemässiga behandlingen av skadeståndsfrågorna att man först klarlägger hur skadeståndsfrågorna blir efter att denna kommitté har slutfört sitt arbete.

Anf. 79 STIG JOSEFSON (c):

Herr talman! I diskussionen om denna fråga vill jag först säga att jag inte kan finna att det står någonting i skatteutskottets betänkande som ger belägg för att vi skulle ha tagit ställning i sakfrågan. Tvärtom hänvisar vi till det arbete som pågår inom arbetsrättskommittén. Vi har skrivit i betänkandet att skadeståndsreglernas utformning och tillämpning är föremål för uppmärksamhet inom arbetsrättskommittén. Enligt vad det har sagts mig från ledamöter i denna kommitté, har man just under de senaste månaderna tittat på dessa frågor. Det skulle vara förvånansvärt om vi här i riksdagen skulle gå in och lagstifta när en kommitté ser över bestämmelserna och förväntas komma med förslag redan under innevarande år. Om vi följer den praxis som har tillämpats här och som har hävdats mycket ofta från socialdemokratiskt håll, skall vi avvakta ett sådant här utredningsarbete. Det kan ibland vara delade meningar om detta, om man förväntar sig att det dröjer lång tid innan utredningsförslaget kommer. Men här har det med bestämdhet sagts att ett förslag kommer att framläggas under detta år. Med det som utgångspunkt har vi ansett att vi bör avvakta vad arbetsrättskommittén kommer med.

Jag skall inte diskutera sakfrågan. Det skall vi göra när arbetsrättskommittén har lagt fram sina synpunkter. Den har lagt ner arbete för att utreda denna fråga och komma fram till ett förslag, enligt det sätt som vi brukar arbeta på i riksdagen. Jag anser att vi även på denna punkt bör följa de gängse reglerna i övrigt när vi fattar beslut.

Herr talman! Med detta ber jag att få yrka bifall till skatteutskottets hemställan.

Anf. 80 VALTER KRISTENSON (s):

Herr talman! Jag vill säga till Stig Josefson att han inte gör utskottets sak ett enda dugg bättre genom att upprepa Knut Wachtmeisters tidigare motivering

Nr 138

Onsdagen den
13 maj 1981

Anslag till polis- väsendet m. m.

för att ni vill vänta och se vad nya arbetsrättskommittén kommer att föreslå i sin utredning. Jag har ju i dag talat om för er – och det vet ni sedan tidigare – att nya arbetsrättskommittén icke kommer att behandla de skatterättsliga frågorna. Om den gjorde det hade jag mer än gärna varit med på er linje. Det är ju principen här i riksdagen att man skall vänta till dess en utredning i en fråga är klar och ett betänkande föreligger. Men just i denna detalj kommer denna kommitté inte att föreslå ett enda dugg, och ni kan alltså vara med oss och lagstifta i dag.

Anf. 81 KNUT WACHTMEISTER (m):

Herr talman! Valter Kristenson går här ifrån en vedertagen princip. Han vill att man skall börja med att stifta lagar om skatterna, och sedan utforma arbetsrättslagen efter det. Det måste vara ett felaktigt sätt. Man skall först utforma de vanliga lagarna och sedan rätta skattelagstiftningen efter de lagarna.

Utskottets hemställan bifölls med 154 röster mot 153 för reservationen av Erik Wörnberg m. fl.

15 § Föredrogs

Skatteutskottets betänkande

1980/81:56 om enhetliga skatteregler för barnpension m. m.

Utskottets hemställan bifölls.

16 § Anslag till polismänsväsendet m. m.

Föredrogs justitieutskottets betänkande 1980/81:33 om anslag till polismänsväsendet m. m. (prop. 1980/81:100).

Anf. 82 TREDJE VICE TALMANNEN:

I fråga om detta betänkande hålles gemensam överläggning för samtliga punkter. Under den gemensamma överläggningen får yrkanden framställas beträffande samtliga punkter i betänkandet.

Anf. 83 ARNE NYGREN (s):

Herr talman! För första gången sedan svensk polis förstatligades har regeringen i år presenterat ett budgetförslag för polismänsväsendet som inte innebär en enda ny polismäns tjänst.

Det här hände i januari månad 1981, då Sverige alltjämt hade en borgerlig regering och en moderat justitieminister. Jag vill jämföra det här med hur det var den tid då moderaterna, folkpartisterna och centerpartisterna var i minoritet här i landet. I januari månad 1975 hade den socialdemokratiska regeringen i budgetpropositionen föreslagit 400 nya polismäns tjänster och ytterligare 100 nya tjänster för annan personal inom polisen. Då klagade

moderaterna högljutt här i kammaren. Minst 100 ytterligare poliser krävde man, och så gjorde man varje år i början på 1970-talet – detta trots att svensk polis de åren tillfördes ett mycket stort antal nya tjänster. I 200 nya poliser fick vi under åren 1973–1975.

När vi 1976 fick en borgerlig regering väntade många att polisen skulle bli ett prioriterat område. Moderaterna ansågs vara en garant för detta, och t. o. m. dåvarande folkpartiledaren Ahlmark hade i valrörelsen 1976 antytt att skulle det bli borgerlig regering här i landet, då skulle han se till att polisens personalresurser förstärktes. I regeringsdeklarationen för den första svenska borgerliga regeringen i senare tid kunde man läsa: "Polisen ges ökade personella resurser."

Den målsättningen har nu 1981 övergivits, och vad regeringen föreslår i år är endast en viss omfördelning av redan befintliga polistjänster: några ytterligare poliser till rotlarna som handhar organiserad och ekonomisk brottslighet och några fler till kampen mot narkotika.

Men en sak har regeringen glömt att meddela riksdagen, och det är var man avser att ta de nya tjänster som man skall omplacera. Blir det från bedrägerirotlarna, blir det från ordningspolisen, eller var har man tänkt ta dem? Att regeringen inte lämnat klara besked på den punkten har föranlett justitiekottet att göra en skrivning i ärendet, som jag hoppas att kommande regering observerar. Om man gör inskränkningar, då bör man också i riksdagen ge besked om var de inskränkningarna skall göras.

När det så gäller antalet polistjänster har vi socialdemokrater föreslagit att ytterligare 30 tjänster som kvarterspoliser skall inrättas i storstadsregionerna. Det är en utveckling av kvarterspolisverksamheten som är helt i linje med den uppbyggnad som påbörjades under socialdemokraternas regeringstid. Det är också en insats som vi har bedömt som nödvändig, framför allt i storstadsområden. Och nu inträffar det intressanta: t. o. m. moderaterna, som fram till 1976 tycktes omätliga i sina krav på nya polistjänster, går i år emot vårt blygsamma förslag.

Vi socialdemokrater anser att de motiv som vi anfört för de nya kvarterspolistjänsterna bör vara övertygande. Vi anser att kvarterspoliserna kan vara en resurs och göra en insats, framför allt i storstadsområdena, i arbetet emot den sociala utslagningen, särskilt bland ungdomar som befinner sig i brottsbenägna miljöer och andra som befinner sig i riskzonen när det gäller kriminalitet. Där har det visat sig att kvarterspoliserna kan göra en värdefull insats.

Utskottets betänkande är i stort sett en produkt i enighet. Detta är knappast överraskande, då frågan om polisens framtida verksamhet nyligen har behandlats här i riksdagen och anslagsfrågorna i år är obetydligt kontroversiella. Till den nyligen tillsatta polisberedningen har också hänskjutits en rad frågor där uppfattningarna kan vara delade mellan socialdemokrater och borgerliga.

I ett avseende har vi också valt att till polisberedningen hänskjuta en fråga som kunnat leda till delade meningar. Det är kravet i socialdemokraternas motion 888 om en översyn av handläggningsordningen för anmälningar emot

Onsdagen den
13 maj 1981

*Anslag till polis-
väsendet m. m.*

polispersonal. Regeringen har presenterat en begränsad reform av nuvarande starkt kritiserade ordning. Man har kort och gott tagit fasta på att riksåklagaren och rikspolisstyrelsen har tagit positiva initiativ på det här området under de senaste åren. Enligt rikspolisstyrelsen har man föreslagit att frågan, huruvida förundersökning i mål mot polisman skall inledas eller inte, skall prövas av åklagare i ledande ställning. Sådan åklagare skall också normalt leda förundersökning. Nu planerar regeringen, enligt besked som lämnades i budgetpropositionen, att ta in dessa anvisningar i regeringsförfattningen. Departementschefen har också sagt att ett obligatorium bör bli att, utom i de tre största polisdistrikten, som har egna utredningsenheter, förhör med polisman bör hållas av någon som tjänstgör i annat polisdistrikt än den misstänkte. I regeringens förslag öppnas också en möjlighet för polisstyrelserna att i efterhand informeras om beslut varigenom ett ärende av aktuell slag har avskrivits.

Utskottet har enhälligt sagt att det är utomordentligt angeläget att ha en ordning för handläggning av anmälningar mot polispersonal som innebär att allmänhetens förtroende för polisväsendet upprätthålls samtidigt som kraven på rättssäkerhet och objektivitet tillgodoses. Vi har då enats om att notera de vidtagna åtgärderna som positiva. Men samtidigt har utskottet ansett att det kan vara motiverat att gå längre på den inslagna vägen. En prövning med den målsättningen, som också var kravet i vår motion, anser utskottet att polisberedningen bör kunna göra.

Till detta kan sägas att det naturligtvis är bra att riksdagen i betydande enighet har lyckats lägga fast målsättningarna för polisverksamheten under de närmaste åren. Det är ett viktigt arbete som nu anförtros åt polisberedningen: att mera i detalj formulera polisverksamheten framöver. Men det är också viktigt att det arbete som skall utföras drivs med stor skyndsamhet. Det finns oroande redovisningar från polisfronten, som bör erinra oss om att det är angeläget att så snabbt som möjligt komma ifrån utvecklingsfas till praktisk politisk verksamhet på polisområdet.

Ett bevis på problemen är de starkt ökade avgångar från Stockholmspolisens som jag har fått ta del av. Avgångarna var i fjol dubbelt så många som 1978. Fram till 1978 hade antalet avgångar i stort sett legat stilla under 1970-talet.

Oroande är också att den intensifierade rekrytering till Stockholmspolisens som vi från polisutredningen uttalade önskemål om tydligen inte lett till att Stockholmsungdomar sökt till sitt hemdistrikt i den utsträckning som utredningen hade hoppats.

Detta är tillsammans exempel på att polisberedningen bör vara beredd på att problem som man trodde att polisutredningen hade funnit lösningar på och som man endast i fråga om detaljer hade i uppdrag att hantera mähända visar sig inte vara lösta på det sätt som vi hoppades när vi för en tid sedan behandlade regeringsförslaget med anledning av polisutredningens betänkande.

Det krävs nu en mycket skyndsamt aktivitet från polisberedningens sida och i den fortsatta hanteringen för att de målsättningar som vi lagt fast för

polisen skall kunna omsättas i praktiskt arbete.

Med detta, herr talman, ber jag att få yrka bifall till reservationerna 1 och 2 i justitieutskottets betänkande 33.

Under detta anförande övertog andre vice talmannen ledningen av kammarrens förhandlingar.

Nr 138

Ondsdagen den
13 maj 1981

*Anslag till polis-
väsendet m. m.*

Anf. 84 MARIE-ANN JOHANSSON (vpk):

Herr talman! I det här betänkandet behandlas anslagen till särskild polisverksamhet för hindrande och uppdagande av brott mot rikets säkerhet m. m. och motioner i anslutning härtill.

Från vpk har vi i motion 891 upprepat våra krav vad gäller säkerhetspolisens verksamhet. Det är vid det här laget välbekanta krav, som motiverats i motioner och i flera tidigare riksdagsdebatter. Jag skall därför i dag fatta mig kort.

Vi kräver först och främst att det tillsätts en parlamentarisk utredning med alla fem riksdagspartier för att granska säkerhetspolisens verksamhet. Vi pekar i vår motion på en rad affärer där säkerhetspolisen varit inblandad. Det skulle utan tvivel vara väl befogat med en sådan utredning som vi föreslår i motionen.

Rikspolisstyrelsen tillbakavisar visserligen alla anklagelser gentemot säkerhetspolisen, men det är ju enbart vad som ankommer på rikspolisstyrelsen att göra som part i målet.

Utskottet pekar i sitt yttrande på de förändringar som har vidtagits inom säkerhetspolisen och på den ökade insynen från lekmannahåll. Man hänvisar också till den förutsättningslösa utvärdering av omorganisationen, som juristkommissionen i fallet Bergling har föreslagit och som också nämndes i förra årets debatt i denna fråga. Enligt utskottets ordförande, som talade i debatten den 26 mars förra året, skulle denna översyn ske om några år. Nu har det gått ett år, så det borde alltså snart vara dags för denna översyn. Det kan därför vara skäl att ställa frågan om vad för slags översyn det kommer att bli. Blir det en utredning, där alla fem partier är företrädde, såsom vi kräver i vår motion? Jag tvivlar på det, eftersom utskottet i så fall borde ha behandlat vår motion på ett helt annat sätt. För även om det under 1970-talet har skett en del förbättringar vad det gäller lekmannainsynen, så saknas ändå den totala översyn som vi kräver i vår motion. Det skulle också gå utmärkt att i en sådan total översyn också inrymma den utvärdering som föreslagits av juristkommissionen och som enligt utskottets betänkande skall äga rum inom de närmaste åren.

Vi föreslår i vår motion också, bl. a. med utgångspunkt i händelserna i Uppsala med de utvisade palestinierna, att en sådan utredning får i uppdrag att se över och omarbete terroristparagraferna i utlänningslagen. När det gäller detta krav skriver utskottet att det kan bli anledning för riksdagen att återkomma i ämnet i samband med att förslag föreläggs riksdagen på grundval av utlänningslagskommitténs slutbetänkande, som väntas bli framlagt senare under våren. Ja, det återstår ju att se vilka förslag regeringen

Onsdagen den
13 maj 1981

*Anslag till polis-
väsendet m. m.*

– om vi nu får någon regering i vår – kommer att lägga fram och om dessa förslag kommer att innebära några förändringar i dessa paragrafer. Statsrådet Karin Andersson ansåg ju för sin del i interpellationsdebatten att Uppsalahändelserna inte behövde föranleda några lagändringar. Det är en uppfattning som vi från vpk inte delar, och vi ämnar naturligtvis återkomma, om vår motion på den punkten inte vinner kammarens bifall i dag.

Slutligen har vi i motionen, nu liksom tidigare år, krävt att den del av säkerhetspolisens verksamhet som innebär registrering och rapportering av politisk verksamhet upplöses. I konsekvens därmed har vi också föreslagit en nedskärning av anslaget till säkerhetspolisen.

Utskottet avstyrker och hänvisar till tidigare riksdagsbeslut, som fattats med stor majoritet. Visserligen är det än så länge beklagligtvis bara vpk som anser att registrering och rapportering av politisk verksamhet inte skall få förekomma inom säkerhetspolisens verksamhet -- men att hänvisa till detta förhållande som skäl för avslag på vår motion är inte någon övertygande åtgärd. Vi vidhåller vår uppfattning i denna fråga.

Jag ber att få hemställa om bifall till följande särskilda yrkande, vilket delats ut på ledamöternas bänkar och i vilket vi preciserar vårt anslagsäskande:

att riksdagen

a) bifaller motion 1980/81:891 yrkandena 1 och 2 samt

b) med anledning av motion 1980/81:891 yrkande 3 beslutar att till *Särskild polisverksamhet för hindrande och uppdragande av brott mot rikets säkerhet m. m.* för budgetåret 1981/82 anvisa ett förslagsanslag av 58 500 000 kr., innebärande en minskning med 50 000 000 kr. jämfört med regeringens förslag.

Vid utskottets betänkande har också fogats ett par socialdemokratiska reservationer. I en av dem har föreslagits inrättandet av 30 nya tjänster som kvarterspoliser. I den andra föreslås medel för utrustning av dessa kvarterspoliser.

Från vpk:s sida vill vi understryka att vi i och för sig ser positivt på kvarterspolisverksamheten och förordar en utbyggnad av denna. Det har vi också visat i tidigare års riksdagsbeslut om de här frågorna. I nuläget kan vi ändå inte biträda de socialdemokratiska reservationerna. Skälen för detta är följande.

Vi är långt ifrån övertygade om att polisorganisationens verksamhet bedrivs med sådan effektivitet och inriktning, att det inte skulle vara möjligt att genom rationaliseringar och omorganisation åstadkomma den avsedda utbyggnaden av kvarterspolisverksamheten. Vi anser att polisens organisation bör ses över förutsättningslöst, en inriktning som inte kännetecknat hittills genomförda utredningar på området. Målsättningen bör vara att inom ramen för nuvarande resurser åstadkomma en kraftig förstärkning av polisens bekämpning av ekonomisk brottslighet och polisens sociala verksamhet, då främst kvarterspolisen. I det sammanhanget bör uppmärksammas vikten av att höja kvarterspolisernas status i polisorganisationens hierarkiska uppbyggnad.

Det andra skälet till att vi inte anser oss kunna ansluta oss till de socialdemokratiska reservationerna är att vi, även om utbyggnaden av kvarterspolisen är angelägen, kan visa på en rad andra områden som vi menar vara viktigare att tillgodose med resurser än just detta. Det skulle exempelvis vara möjligt att till samma kostnad som de föreslagna kvarterspolistjänsterna medför genomföra viktiga förstärkningar på invandrarområdet, på kulturområdet eller på handikappområdet. Sådana förslag har också framställts från vpk:s sida och behandlats vid ett flertal tillfällen, senast i dag i debatten om kulturutskottets betänkande nr 26, men avslagits av en koalition av de borgerliga partierna och socialdemokraterna, med motiveringen att det nuvarande finansiella läget inte tillåtit dessa reformer. Jag finner det för min del anmärkningsvärt att socialdemokratin tillmäter polisens sociala verksamhet en större betydelse än den verksamhet som kan bedrivas av föreningslivet.

Däremot kanske det inte förvånar kammarens ledamöter att vpk denna gång inte delar socialdemokraternas uppfattning, eftersom Arne Nygren i sitt anförande hela tiden hänvisade till borgerlig politik och borgerliga regeringsdeklarationer som argument för reservationerna.

Vpk-gruppen kommer att avstå från att delta i voteringen om reservationerna 1 och 2 i betänkandet.

Anf. 85 ARNE NYGREN (s) replik:

Herr talman! Jag vill rätta ett felaktigt påstående i Marie-Ann Johanssons anförande. Hon sade avslutningsvis att jag använde de borgerliga regeringsdeklarationerna som argument för vårt yrkande om kvarterspoliser. Det gjorde jag inte – Marie-Ann Johansson kan inte ha lyssnat på mitt inlägg. Jag nämnde regeringsdeklarationerna som exempel på den förändring när det gäller kraven på tjänster som inte minst moderaterna har genomgått från 1975/76, då de befann sig i minoritetsställning och ansåg sig kunna ha obegränsade krav, fram till dagens situation, där en moderat justitieminister får finna sig i att inte föreslå en enda ny polismanstjänst. Det var det argumentet jag tog fram i mitt inlägg.

Anf. 86 MARIE-ANN JOHANSSON (vpk) replik:

Herr talman! Det är möjligt att Arne Nygren argumenterade så, men det är likväl moderaterna som i debatten kräver förstärkningar av polisens resurser. Vi i vänsterpartiet kommunisterna ser positivt på detta med kvarterspoliser, men vi anser att det måste vara möjligt att inom de resurser som nu finns göra omprioriteringar och förstärka den här delen av polisens verksamhet.

Anf. 87 BJÖRN KÖRLOF (m):

Herr talman! Det justitieukskottsbetänkande som vi nu behandlar och som gäller anslag till polisväsendet präglas både av den kärva statsfinansiella situationen och av det förhållandet, som Arne Nygren var inne på, att riksdagen helt nyligen tagit ställning till riktlinjerna för en stor reform om polisens uppgifter, utbildning, organisation m. m. Utskottet är enigt utom på

Onsdagen den
13 maj 1981

*Anslag till polis-
väsendet m. m.*

två punkter, som gäller satsningarna på kvarterspolisen. Därtill kommer att vänsterpartiet kommunisterna i vanlig ordning – jag frestas att säga det – har en annan uppfattning om behovet och inriktningen av säkerhetspolisens verksamhet.

Låt mig, herr talman, först säga några ord om de två socialdemokratiska reservationerna om kvarterspolisverksamheten.

För egen del anser jag det viktigt att framhålla att kvarterspolisverksamheten under många år har varit en hjärtefråga för utskottet. Motiveringarna för en polisverksamhet som syftar till att bygga upp en nära och förtroendefull kontakt med människorna, och kanske särskilt ungdomarna, i ett avgränsat område behöver inte utvecklas närmare. Vi är alla överens om att både polisens och de sociala myndigheternas möjligheter att verka brottsförebyggande och trygghetsskapande bl. a. ligger i att människorna och särskilt de unga känner igen "sin" polis, kan tala med honom eller henne och att polisen aktivt deltar i ungdomarnas fritidsverksamhet och lär känna ungdomarnas förhållanden och attityder. Kan polisen i samverkan med skolan och de sociala myndigheterna arbeta så att ungdomar med problem kan få dessa problem lösta, innan de lett till drog- eller kriminalitetsproblem, är naturligtvis oerhört mycket vunnet. Under flera år har denna verksamhet byggts ut. Den omfattar nu nära 400 polistjänster i 68 polisdistrikt.

Också detta år uttalar utskottet sin principiella anslutning till önskemålet om att verksamhet av denna karaktär byggs ut. Mellan majoritet och minoritet i utskottet råder alltså ingen åsiktsskillnad om det värdefulla i kvarterspolisens verksamhet och det önskvärda i en utbyggnad av den. Tar man ansvar för samhällets och statens ekonomi måste emellertid de mycket tunga restriktioner som vi alla får lov att älägga oss sätta sina spår också på detta område.

När Arne Nygren utvecklade sin talan här fick jag en känsla av att satsningen på polisväsendet från borgerligt håll under början av 1970-talet nu skulle fortsätta utan hänsyn till samhällsekonomin och det statsfinansiella läget och att det inte skulle ha hänt någonting på statsekonomins område de senaste fem åren. Det har det ju trots allt gjort. Detta tvingar oss till en betydande restriktivitet. Majoriteten i utskottet, och jag tror jag talar för hela majoriteten när jag säger det, har med uppriktig ledsnad tvingats konstatera att det inte finns något ekonomiskt utrymme för en ytterligare utbyggnad av kvarterspolisen just nu.

Inte minst det parti som jag företräder har under många år slagits för en snabb utbyggnad av bl. a. kvarterspolisen. Under alla år från 1972 till 1976 har det funnits moderata reservationer till förmån för ökad kvarterspolisverksamhet, men inte bara för kvarterspolisverksamhet utan också för polisverksamhet mot narkotika och organiserad ekonomisk brottslighet. Under flera år har det också skett en ökning av verksamheten. Vi känner även ett starkt behov av ökade resurser för bekämpning av narkotikabrottsligheten och den ekonomiska brottsligheten. Den verksamheten har nu justitieministern Winberg prioriterat trots mycket knappa resurser. Har man gott om pengar kan man prioritera allting. Det går inte i dagens läge, vi

tvingas välja. Det gäller också för socialdemokraterna. Deras reservation innebär en påplussning, inte någon omprioritering. Jag tycker att detta är att göra det lätt för sig. Skulle man ha råd med 30 nya polismanstjänster, som socialdemokraterna vill satsa på, är det väl inte givet att alla 30 skall gå till just kvarterspolisverksamhet. Man kan faktiskt tänka sig en annan prioritering inom ramen för de 30 nya tjänsterna, om vi skulle ha råd med det antalet, vilket vi inte har. Detta innebär att jag måste fråga Arne Nygren, om man skall tolka s-reservationen så, att den allmänna prioriteringen från socialdemokraternas sida innebär att 30 nya polismanstjänster ograverat skall gå till just kvarterspolisen och inte till någonting annat.

Herr talman! Vi har varje år en debatt i riksdagen om säkerhetspolisens verksamhet. I ett demokratiskt samhälle med en nästan obegränsad tryckfrihet och där opinionsbildningen skall föras vidare genom en öppen debatt skall en diskussion om säkerhetspolisen inte anses märklig, tvärtom. Jag tror att vi alla anser att insyn i och kontroll av just säkerhetspolisen och en så långt möjligt öppen diskussion om dess verksamhet är oerhört viktig. Samtidigt som man säger detta måste man göra klart för sig att den verksamhet som säkerhetspolisen bedriver till själva sin natur är sådan att allt om den inte kan lämnas ut till en helt öppen diskussion. Då skulle denna verksamhet omöjliggöras. Lösningen på denna konflikt har vi sökt finna genom att låta en nära och omfattande insyn i verksamheten göras av parlamentariker i rikspolisstyrelsen. Riksdagens justitieutskott har vid flera tillfällen under de senaste åren besökt säkerhetspolisen och gjort sig underrättat om bl. a. personalkontrollverksamheten, en av de känsliga delarna. Senast hösten 1979 lade utskottet ned betydande arbete på att sätta sig in i säkerhetspolisens verksamhet. Det framgår av betänkandet nr 3 från 1979/80.

Jag vill också på en punkt närmare kommentera en fråga som ofta berörs i denna debatt. Det är inte ovanligt att det i dagspressen eller på annat sätt förs fram kritik mot säkerhetspolisen med anledning av dess handläggning av ett visst ärende eller dess verksamhet inom ett visst område. Oftast ställs det krav på att företrädare för säkerhetspolisen skall bemöta kritiken. Herr talman! Man måste förstå att detta mycket ofta inte är möjligt. Det svar som skulle tillbakavisa kritiken kan kanske inte lämnas av sekretessskäl. En bekräftelse eller en dementi kan också få negativa effekter. Min bedömning är att säkerhetspolisen trots detta, inom de ramar sekretessen ställer, har visat en betydande öppenhet och förståelse för behovet av information. Justitieutskottet har på likartat sätt försökt ge en så öppen information som möjligt, särskilt i det betänkande från hösten 1979 som jag tidigare refererade till.

I övrigt kan bara sägas att riksdagen under senare år gång på gång har tagit ställning till den principiella inriktningen av säkerhetspolisens verksamhet och därvid avvisat vpk:s krav på en annan inriktning. Utskottet har i år inte funnit anledning att göra någon annan bedömning.

Även enskildheter i verksamheten, som nu kritiserats av vpk, har vid flera tillfällen prövats av ansvariga organ och även här i riksdagen. Någon

anmärkning mot säkerhetspolisen har därvid inte framkommit. Jag får när det gäller de särskilda frågor som nu har tagits upp motionsvägen hänvisa till utskottets belysning och ställningstagande.

Beträffande den översyn som Marie-Ann Johansson tog upp i sitt anförande kan jag väl kortfattat säga att den bör ske först när de nya former som man arbetar efter visat sig vara ändamålsenliga eller ej. Det är kanske för mycket att kräva att detta skall stå klart efter bara ett år.

Herr talman! Jag ber att med det sagda få yrka bifall till utskottets hemställan på samtliga punkter.

Anf. 88 ARNE NYGREN (s) replik:

Herr talman! Björn Körlof ställde frågan, om han skulle tolka mitt inlägg så att jag ansåg att moderaterna i år borde yrka på 500 nya polistjänster precis som man gjorde 1975. Nej, så skall det inte tolkas. Jag gjorde ett försök att skildra den förändring som moderaterna fått genomgå från ett oansvarigt oppositionsläge 1975 med krav på 500 tjänster till ett ansvarsäge 1981 då man i det kärva klimat som man själv bidragit till att skapa här i landet får finna sig i att inte yrka på en enda polismanstjänst.

Sedan frågade Björn Körlof om socialdemokraterna ansåg att alla de 30 yrkade polismanstjänsterna skulle gå till kvarterspolisen. Ja, är svaret.

Vi har ställt vårt yrkande i en motion där vi framfört krav på en rad åtgärder och insatser i storstadsområdena mot framför allt utslagningsproblemen. Vi säger att kvarterspoliserna på ett helt annat sätt än polisen i övrigt kan arbeta bl. a. brottsförebyggande. Alla insatser vi kan göra för att förhindra brott i stället för att bekämpa brott som redan ägt rum skall vi ta vara på.

Det är med den motiveringen vi har sagt: Satsa brottsförebyggande på 30 nya polismanstjänster i storstäderna! Det är en insats som man säkert får utdelning på i det fortsatta arbetet.

Björn Körlof sade liksom Marie-Ann Johansson: Det går väl att omfördela polismanstjänsterna. Det är intressant att moderater och vpk:are nu använder precis samma motiveringar när det gäller polisverksamheten.

Det har gjorts omfördelningar. Vi har ställt frågan: Från vilken verksamhet skall polismanstjänsterna tas? Vi kan inte utesluta att man avser att ta tjänster t. o. m. från kvarterspolisverksamheten. Det tycker vi är så oroande att vi mycket klart velat markera att de 30 nya tjänsterna skall reservas för kvarterspolisverksamhet.

Anf. 89 MARIE-ANN JOHANSSON (vpk) replik:

Herr talman! Jag tyckte när jag läste utskottets betänkande att det borde ha gått att bli något så när överens när det gäller den utredning vpk kräver, eftersom det aviserats en översyn av omorganisationen av säpo.

Nu menar Björn Körlof att utredningen inte kan göras ännu utan får vänta litet. Men förra året hette det att den skulle ske "om några år", och i så fall är det, menar jag, snart dags för den. En sådan översyn skulle kunna göras i en parlamentarisk fempartiutredning, som vi kräver. Det är beklagligt att Björn

Körlof inte heller i sitt inlägg gav några öppningar åt det hållet.

Björn Körlof nämnde att man vill bedriva en så långt möjligt öppen diskussion och hänvisade till parlamentariker i rikspolisstyrelsen och till justitieutskottet, som besökt säpo. Vpk är inte representerat vare sig i rikspolisstyrelsen eller i justitieutskottet. Man frestas tro att det utvidgade parlamentarikerinflytande som rikspolisstyrelsen uttalar sig för och som faktiskt har börjat genomföras gör halt inför vårt parti, vilket i sin tur gör att vi undrar om man faktiskt har något att dölja för vissa parlamentariker. Just i rikspolisstyrelsen – det har jag kunnat läsa när jag har förberett mig för den här debatten – ingår representanter för de fyra *största* partierna. Det skall bli mycket intressant att se hur man kommer att uttrycka sig den dag då vpk inte längre är det minsta partiet i riksdagen – en dag som förmodligen inte ligger så långt borta.

Anf. 90 BJÖRN KÖRLOF (m) replik:

Herr talman! Arne Nygren sade att moderaterna hade gått över från att vara ett oansvarigt oppositionsparti 1975 till att bli ett ansvarigt regeringsparti 1981 och att det visade sig bl. a. i våra satsningar på polisen. Kan man då i omvänd ordning tolka den socialdemokratiska reservationen så att ni har gått över från att vara ett ansvarigt regeringsparti 1975 till att bli ett oansvarigt oppositionsparti 1981? Det borde i konsekvensens namn vara vad man skulle tolka ut ur det yttrandet. Nej, skälet är naturligtvis att det samhällsekonomiska och statsfinansiella läget under de senaste åren har utvecklat sig så att även vi måste göra mycket hårdhänta prioriteringar. Den verkligheten måste vi leva med.

Jag noterar också att Arne Nygren har deklarerat att alla de 30 nya polismanstjänster som socialdemokraterna anser att vi har råd med skall gå till kvarterspolisverksamhet och att inte någon av dem skall gå till exempelvis bekämpandet av ekonomisk och organiserad brottslighet.

Jag tycker det är för tidigt, Marie-Ann Johansson, att efter ett år göra en utvärdering av de nya formerna för säkerhetspolisens verksamhet.

Beträffande parlamentarikerinflytandet är det ju i många sammanhang så att vpk är för litet för att bli representerat – det gäller både statliga utredningar, en mängd verksstyrelser och liknande. Vinner ni, vilket Gud förbjude, ökad parlamentarisk representation blir det naturligtvis ett annat förhållande. Det är väl så som resonemanget har gått hela tiden när det gällt er representation i olika sammanhang.

Anf. 91 ARNE NYGREN (s) replik:

Herr talman! Det var en illa vald jämförelse detta med ansvaret 1975 och 1981, Björn Körlof. År 1975 föreslog en socialdemokratisk regering 400 nya polismanstjänster och ytterligare 100 tjänster i polisen. Vi föreslog också mycket klart en satsning på kvarterspolisverksamheten. I dag föreslår vi, med beaktande av det ekonomiska läge som har skapats här i landet, att endast 30 nya tjänster inrättas. Men vi vill hålla den linje – satsning på

Onsdagen den
13 maj 1981

*Anslag till polis-
väsendet m. m.*

kvarterspolis – som vi drog upp under de år då vi hade regeringsinnehavet.

Björn Körlof säger att vi inte vill satsa ytterligare på bekämpandet av ekonomisk brottslighet, alltså på de ekonomiska rotlarna. Men både oppositionen och utskottsmajoriteten är ju överens om att de förslag som är lagda om omprioriteringar ligger fast. Vi har emellertid frågat – och det skulle vara intressant om Björn Körlof med de goda kontakter han har med i varje fall tidigare regeringskanslier kunde svara på det – var dessa tjänster skall tas.

Det är viktigt att man även i en ekonomiskt besvärlig situation försöker skapa trygghet för människor och att man gör det inom ramen för polissatsningen. Det finns en problematik som jag gärna vill ta upp i det sammanhanget. Vi håller nu på att komma i ett läge där vissa människor kan skaffa sig trygghet genom att köpa tjänster av bevakningsföretag, medan andra får se sin trygghet i form av service från polisen successivt försämrats år från år. Det är en för oss mycket viktig fråga. Om svenska folket skall kunna få trygghet i rättsväsendet skall den vara likvärdig för alla svenskar. Det skall inte vara så att vissa kan köpa sig den tryggheten hos Securitas och liknande företag, medan andra får finna sig i att få en försämrad trygghetsservice.

Anf. 92 BJÖRN KÖRLOF (m) replik:

Herr talman! Det är naturligtvis så att de stora talen, vad gäller de polissatsningar som gjordes i början av 1970-talet, har vi alla fått lov att i stor utsträckning överge med hänsyn till den ekonomiska situationen. Vi är nu nere i betydligt lägre tal, men jag noterar den prioritering Arne Nygren har gjort och som han här har motiverat: 30 nya polismanstjänster, och de skall gå till kvarterspolisverksamhet.

Det kan kanske sägas att en satsning på narkotikapolisen också innebär en ökad satsning på trygghet och att en ökad satsning på sådan polis kan föra ungdomar i problemåldern bort från en kriminalitetskarriär och därmed också kan ha effekt på det område som Arne Nygren talat om.

Visst är vi överens om satsning på eko-rotlarna, men det är naturligtvis en omprioritering inom nu gällande ramar. Jag vet inte exakt hur den omprioriteringen kommer att göras – det är regeringens sak att göra i regleringsbrev.

Anf. 93 ÅKE POLSTAM (c):

Herr talman! På grund av en oförutsedd situation i går fick jag inte tillfälle att anmäla mig på talarlistan förrän efter kl. 17.00 och fick därför bara sex minuter till mitt förfogande. Det innebär att jag begränsar mig till att beröra centerpartiets kommittémotion om kvarterspoliser.

I år är, som redan framhållits, justitieutskottets betänkande om anslagen till polisen i huvudsak enhälligt. En enda reservation med tillhörande konsekvensreservation finns fogad till betänkandet, och den gäller just kvarterspolisen, som omfattas av ett stort politiskt intresse av de olika

riksdagspartierna. Reservationsyrkandet går, som vi också hört, ut på att 30 nya kvarterspolistjänster skall tillkomma nästa budgetår.

Yrkandet i reservationen sammanfaller mycket väl med de önskemål som också vi i centern har. Skillnaden mellan oss och de socialdemokratiska reservanterna är enbart av ekonomisk art. Det finns inga pengar att anslå till nya tjänster, och risken finns också för att en fortsatt sparplan kan komma att gå ut just över den här verksamheten, eftersom det är så svårt att mäta effekten av den. Trots att vi på allt sätt vill understödja och bygga ut kvartersverksamheten, tvingas vi av ekonomiska skäl att inte den här gången säga ja till nya tjänster. Jag håller med Arne Nygren om att det är en ganska märklig situation, men ännu är vi inte i opposition, och därför måste vi fortsätta att ta det ekonomiska ansvaret.

Men även om vi av ekonomiska skäl den här gången inte kan biträda yrkandet om utökning av antalet kvarterspoliser, gäller det att slå vakt om dem som redan finns – totalt 396 i 68 polisdistrikt. Jag tror att de kan behöva stöd från såväl polisledning och kolleger som från oss politiker.

Syftet med kvarterspolisverksamheten är i första hand av social karaktär, och inriktningen bör också vara på sikt att nedbringa brottsligheten eller i varje fall hindra att den ökar. Verksamheten är också ägnad att förbättra förhållandet mellan allmänheten och polisen, vilket är en nog så viktig uppgift. Det här står redan i betänkandet, men jag vill ytterligare understryka det.

Rikspolisstyrelsens anvisningar är väl formade, och om de följs av alla berörda instanser och befattningshavare finns det stora förutsättningar att resultatet på sikt också blir gott. Anvisningarna gäller i första hand hur tjänsten skall utföras, kontaktverksamheten med andra myndigheter, organisationer och olika verksamheter i samhället men också utrustning, lokaler och fordon. Det kan tyckas att anvisningarna passar ganska bra in i yrkandena i vår motion, och det är bra att de gör det. Jag tror också att man i de olika polisdistrikten försöker att med tillgängliga resurser följa anvisningarna, även om det kan brista någonstans och om några berörda kvarterspoliser framför synpunkter just i det här avseendet. Detta är ofrånkomligt, vilken verksamhet det än är fråga om.

Men vad som kan bekymra är om man inte värdesätter den här verksamheten utan mera tycker att den är en belastning som tar resurser från annan verksamhet. Om polismännen inte känner det stöd som de så väl behöver från såväl ledning som kolleger i annan polisverksamhet, då tappar de intresset, och resultaten uteblir.

Vid samtal som vi inom vår lagkommitté har haft med några kvarterspoliser, har vi nog uppfattat att de i vissa fall är kritiska mot att distriktsledningen inte alltid intresserar sig för deras verksamhet – även om det i ett distrikt som vi studerade fanns en annan och positiv uppfattning. Chefen för det distriktet uppmuntrade verksamheten och stödde den helt. Men i samma distrikt fanns det också övervakningspersonal som ansåg att det var dåligt utnyttjade resurser att använda sig av kvarterspoliser. Bilar hade det också tidigare varit svårt att få disponera i arbetet, och kommunikationsradion var

Onsdagen den
13 maj 1981

*Anslag till polis-
väsendet m. m.*

av ålderdomlig och bristfällig art.

Det här tyckte vi var litet negativt, men samtidigt påpekades hur många brottsärenden som hade klarats upp tack vare kvarterspoliserna, deras personkännedom och deras goda kontakter med t. ex. alla ungdomar, vare sig de tillhör de kriminella och utslagna elementen i området eller inte.

I en tidningsartikel läste vi att en kvarterspolis i Stockholm hade sagt att han kände alla alkoholister och småtjuvar i sitt område. Han sade: Jag känner ju folket som går här, och jag vet precis vad de är för några och vad de har för sig. Jag känner till varenda knarkarkvart här och vilka som håller till där. Jag känner igen missbrukarna som hänger i tunnelbanan och haschrökarna i vårt centrum.

Det sade alltså denna kvarterspolis, som vi också talade med. Det är i den polisiära verksamheten givetvis en ovärderlig tillgång med den personkännedomen, om den utnyttjas rätt. Det är helt klart att brottsutredarna – kriminalpolismännen – kan få ut mycket av och genom de här befattningshavarna. Någon form av samtjänstgöring med någon kriminalpolisman kan därför också vara bra. De här polismännen uppskattas också av allmänheten och av ungdomen och medverkar på så sätt till att öka förtroendet för polisen och minska risken för konfrontationer.

Det gäller nu att stödja verksamheten från alla håll – inte minst från de förtroendevalda polisstyrelserrepresentanterna, som hittills sällan visat sig hos kvarterspolismännen. Det gäller att hitta de rätta personerna för den här verksamheten – sådana som är intresserade av andra människor och deras problem och som kan hjälpa och skydda dem på olika sätt. Personalpolitiken måste också drivas så att engagerade och lämpliga kvarterspolismän stannar kvar i den rollen och kan befordras utan att för den skull behöva byta arbetsuppgifter.

Allt det här har vi dokumenterat i utskottsbetänkandet. Men vi vill ändå fästa uppmärksamheten på det på detta sätt. Vi tror att den här verksamheten på sikt skall ge bra resultat och skänka trygghet åt dem som bor i resp. områden.

Anf. 94 ARNE NYGREN (s):

Herr talman! Åke Polstam hade en mycket fin argumentation för de krav som vi har på ökade satsningar på kvarterspolisverksamheten. Men det var en fråga i hans anförande som jag gärna vill ha ytterligare utvecklad.

Åke Polstam sade att det tvärtom kan vara så att kvarterspolisverksamheten i sparplanetider ligger i riskzonen. Får jag fråga: Var det fel uppfattat, eller är det verkligen så att man inom majoriteten resonerar om att minska på kvarterspolisverksamheten?

Sedan noterade jag bara att Åke Polstam sade att han ännu inte befinner sig i opposition och att han därför skall ta ekonomiskt ansvar. Vi försöker från socialdemokratiskt håll att ta ekonomiskt ansvar även i opposition.

Anf. 95 ÅKE POLSTAM (c):

Herr talman! Det var bara en fundering. Vi måste gå in på alla områden när det gäller den ekonomiska politiken och se vilka områden som det går att spara på. Därför är det naturligt att också fundera över om detta område kan komma i fråga. Jag vet i detta avseende inte mer än vad Arne Nygren vet. Vi får väl se vad en eventuell sparplan kan komma att innehålla.

Anf. 96 ARNE NYGREN (s):

Herr talman! Då vill jag bara konstatera att jag inte vet någonting om den fråga Åke Polstam aktualiserat.

Punkt 2

Mom. 1-3 (inriktningen av säkerhetspolisens verksamhet m. m.)

Utskottets hemställan bifölls med 291 röster mot 16 för det av Marie-Ann Johansson under överläggningen framställda yrkandet.

Punkt 4

Mom. 1 (utbyggnad av kvarterspolisverksamheten)

Utskottets hemställan bifölls med 154 röster mot 138 för reservation 1 av Lisa Mattson m. fl. 15 ledamöter avstod från att rösta.

Övriga punkter och moment

Utskottets hemställan bifölls.

17 § Kammaren beslöt att förhandlingarna skulle fortsättas kl. 19.30.

18 § Sammanträdet den 15 maj**Anf. 97** ANDRE VICE TALMANNEN:

Med ändring av den preliminära tidsplanen blir kammarens sammanträde fredagen den 15 maj ett bordläggningsplenum. Detta plenum tar sin början kl. 15.00.

19 § Anmälades och bordlades

Proposition

1980/81:197 om dubbelbeskattningsavtal mellan Sverige och Australien

20 § Anmälades och bordlades

Motionerna

1980/81:2182 av Göran Karlsson m. fl.

1980/81:2183 av Maj-Lis Löf och Ulla Johansson

1980/81:2184 av Jörn Svensson m. fl.

med anledning av proposition 1980/81:188 om utformningen av ett ekonomiskt stöd till flerbarnsfamiljer

Nr 138

Onsdagen den
13 maj 1981

1980/81:2185 av *Sune Johansson m. fl.*

1980/81:2186 av *Lennart Pettersson*

1980/81:2187 av *Lars Werner m. fl.*

med anledning av proposition 1980/81:189 om godkännande av avtal mellan
Sveriges regering och Norges regering om ekonomiskt samarbete, särskilt
på industri- och energiområdena, m. m.

21 § Kammaren åtskildes kl. 17.49.

In fidem

BERTIL BJÖRNSSON

/Solveig Gemert